

Utvärdering av utvecklingsprojektet
”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens
biståndsbedömning”

Peder Karlsson
Utredningskonsult, Fil Dr Sociologi

Sammanfattning

Utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” har under perioden september 2009 – november 2010 pågått inom socialtjänsten i Umeå kommun. Jämställdhetsprojektet har bedrivits utifrån en ambitiös och långsiktig plan med insatser utformade och inriktade med avseende på olika nivåer i organisationen: Forskningscirklar, utbildningsinsatser, kvalitetsutveckling med mera. Utvecklingsarbetet har åtföljts av en extern utvärdering. Denna rapport utgör den slutliga dokumentationen från utvärderingen. De viktigaste resultaten från utvärderingen kan sammanfattas under följande punkter.

Erfarenheter och insikter från forskningscirkelarna: Forskningscirkelarna kom att bedrivas i två grupper om totalt elva deltagare, en med handläggare och en med chefer. Arbetet i de två grupperna kom dock att utvecklas på olika sätt. Chefsgruppens cirkel fortlöpte planenligt och forskningscirkelns rapport vittnar om insikter och erfarenheter präglade av medvetenhet och kunskap, men även strategier för hur erfarenheter och insikter ska kunna omsättas i praktiken.

Handläggargruppens cirkel fungerade inte som planerat. Arbetet strandade mer eller mindre i problemformulerings- och datainsamlingsfasen och det är i rapporten från forskningscirkeln svårt att urskilja tecken på mer långtgående erfarenheter och insikter. En enkät med öppna frågor distribuerades till deltagarna i båda forskningscirkelarna i syfte att undersöka deras erfarenheter och upplevelser av cirkelarbetet. Svaren från handläggargruppen indikerade att problemet förmodligen hade sin upprinnelse i gruppens sammansättning och i kommunikationen mellan ledare och cirkeldeltagare.

Arbetet i cirkelarna avslutades med en gemensam träff för deltagare från båda cirkelarna. Resultatet blev en uppsättning skriftliga riktlinjer för fortsatt jämställdhetsarbete i socialtjänstens biståndsbedömning. Riktlinjerna är initierade, problematiserande och ibland också tämligen konkreta. Övergripande har därmed forskningscirkelarna i varierande grad fått konsekvenser för deltagarnas medvetenhet och kunskaper om kön/genus samt strategier för att omsätta lärdomarna i praktisk handling.

Resultat av föreläsningar och seminarier riktade till myndighetsutövningens medarbetare: Utvärderingen innefattar två enkätundersökningar från två utbildningstillfällen, ett i november 2009 och ett i oktober 2010.

Resultaten av enkäterna visar att utbildningarna har varit uppskattade och att många anser sig veta mer om kön och jämställdhet efter deltagandet. I utvärderingen av det första utbildningstillfället visade det sig att det först och främst var redan intresserade kvinnor som blivit mer intresserade efter utbildningen. Kvinnorna ansåg också, i högre utsträckning än männen, att projektet behövs på den egna arbetsplatsen och att det kan vara till nytta i det egna arbetet. Männen, å andra sidan, ansåg i högre grad än kvinnorna att biståndsbedömningen på den egna arbetsplatsen, och i det egna arbetet, redan uppfyllde projektets målsättningar. I samband med utvärderingen av det senare utbildningstillfället mättes också deltagarnas uppfattningar om huruvida biståndsbedömningen på den egna arbetsplatsen och i det egna arbetet redan uppfyller projektets mål. Majoriteten respondenter, oavsett kön, svarade då att de är osäkra eller inte vet. Förmodligen hänger det samman med innehållet i föreläsningarna, som vid det senare tillfället var mer verksamhetsnära och problematiserande än vid det första tillfället.

Några generaliseringar till socialtjänsten i stort är dock svåra att göra. Antalet deltagare understeg vid båda tillfällena målsättningarna och svarsfrekvensen var låg.

Utvecklingsarbetets betydelse för biståndsbeslut och nämndbeslut: Tanken var att forskningscirkeln med handläggare skulle granska könsmedvetenheten i de egna biståndsbesluten. Det kom dock inte att fungera så väl.

Utvärderingen omfattar ett försök att granska antalet jämställdhetsintegrerade beslut i socialnämndsprotokoll före utvecklingsarbetet. Resultatet visar på begränsad förekomst av

protokollförda diskussioner kring kön och jämställdhet. När studien utvidgas till att även omfatta beslutsunderlagen, konstateras att mellan en sjättedel och en fjärdedel av granskade ärenden kan betraktas som jämställdhetsintegrerade. I huvudsak gäller det ärenden som behandlar jämställdhetsfrågor i något avseende. Utvärderingen kan dock inte, av förklarliga skäl, avgöra vad som har sagts under sammanträden utan att hamna i protokollen.

Utvecklingsarbetets betydelse för bemötande och behandling av brukare: I utvärderingen har det ingått att undersöka brukarnas upplevelser av socialtjänstens bemötande och behandling, före utvecklingsarbetet. Konkret har befintlig brukarenkät kompletterats med en fråga om huruvida brukarna ”litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna”. Resultaten tyder på mycket stor tillit och att män, i högre grad än kvinnor, litar på socialtjänsten i detta avseende. Samtidigt finns det stora variationer mellan könen inom och mellan olika insatsområden.

Undersökningen har dock försvårats av bristande tillgång på data som medger mer ingående analyser.

Övergripande: Planeringen av projektet har varit långsiktig och upplägget ambitiöst. Projektet har byggts på ett sammanhållet, problematiserande förhållningssätt till kön och jämställdhet, ett perspektiv som implicerar förändringar av en omfattning och art som knappast låter sig genomföras i projektform under en kortare tid. Utvecklingsarbetet har därmed genomförts utifrån ett konsekvent förhållningssätt och kanske lyckats initiera processer av långsiktig förändring på olika nivåer i socialtjänsten.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
Syfte	6
Rapportens disposition	6
2. Utvecklingsarbetet och den externa utvärderingen	7
Planeringen av utvecklingsarbetet.....	7
Utvärderingen.....	9
Genomförandet av utvärderingen.....	10
Analytiska utgångspunkter.....	12
3. Forskningscirkelarna, ”navet” i utvecklingsarbetet	14
Om metoden	14
Forskningscirkeln med handläggare.....	15
Forskningscirkeln med chefer	19
De två forskningscirkelarna – reflektioner och jämförelser.....	24
4. Utvecklingsarbetets övriga resultat	29
Kort summering av genomförda delstudier.....	29
Resultat av föreläsningar och seminarier för myndighetsutövningens medarbetare.....	29
Utvecklingsarbetets betydelse för biståndsbeslut och nämndbeslut	30
Utvecklingsarbetets betydelse för bemötande och behandling av brukare	30
Övergripande om målen och resultaten.....	30
5. Vad har då utvecklingsarbetet resulterat i – egentligen?.....	33
Förutsättningar för fortsatt kunskapsspridning	33
Begränsningar för fortsatt kunskapsspridning.....	34
Så, vad kan man då vänta sig i det långa loppet?	35
Referenser.....	36
Förteckning över bilagda delstudier	38
Liten läsanvisning	38

1. Inledning

”Avsaknaden av konkreta förändringar i mindre skala, i både planering och resultat, kan uppfattas som en svaghet”, skrev jag nyligen i en sammanfattning av denna utvärdering. Sammanfattningen skulle bifogas den slutrapport som projektledaren då var i full färd med att förfärdiga, med SKL, Sveriges Kommuner och Landsting, som mottagare.

Det finns många led som skulle behöva utvecklas och förklaras i detta. Jag nöjer mig tills vidare med att beskriva de grova dragen.

Nämnda slutrapport, liksom den här utvärderingsrapporten, handlar om ett utvecklingsarbete, nyligen avslutat efter att under drygt ett år ha pågått som ett projekt inom socialtjänsten i Umeå kommun. SKL:s roll hade varit att stödja arbetet finansiellt, som en del i satsningen Hållbar Jämställdhet, och slutrapporten var projektets återrapportering av de aktiviteter och resultat som genererats.

Utvecklingsarbetet, eller projektet, har gått under namnet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”. Det har alltså varit fråga om ett jämställdhetsprojekt. Ett mycket ambitiöst och i många avseenden långsiktigt projekt, bör understrykas.

Det var också långsiktigheten och ambitionsnivån som föranledde den inledande formuleringen. För nog kan projektet sägas ha lett fram till en rad konkreta resultat:

Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” har lett till ett uttalat engagemang för jämställdhetsarbetet hos Socialtjänsten i Umeå kommun. På ledningsnivå har varje verksamhetsområde prioriterat ett antal punkter som ska ses över och utvecklas under kommande år. En satsning på utbildning och handlingsplan för att upptäcka och agera vid våld i nära relationer inom handikapp- och äldreomsorg kommer bland annat att prioriteras. (Umeå socialtjänst 2010, s 2)

Som resultat av samarbete kring metodutveckling och kvalitetsarbete anges:

- Att kön numera är en självklar del i kvalitetsarbetet
- En aktgranskning med kön som variabel i samtliga frågor har tagits fram och kommer att utgöra mall för framtida aktgranskningar
- Brukarenkäten har fått en fråga kring jämställdhet
- Ökad kunskap och medvetenhet bland de personer som arbetar med kvalitet i organisationen (a a, s 3).

Ja, utvecklingsarbetet har gjort konkreta avtryck och det kan tyckas märkligt att då hävda att ”avsaknaden av konkreta förändringar i mindre skala... kan uppfattas som en svaghet”. De efterföljande två meningarna i sammanfattningen av utvärderingen är dock minst lika viktiga: ”Å andra sidan har projektet byggt på ett problematiserande, socialkonstruktivistiskt förhållningssätt till kön och jämställdhet, ett perspektiv som implicerar förändringar av en omfattning och art som knappast låter sig genomföras i projektför form under en kortare tid. Styrkorna ligger i just detta; utvecklingsarbetet har genomförts utifrån ett konsekvent förhållningssätt och kanske lyckats initiera processer av långsiktig förändring på olika nivåer i socialtjänsten.”

Ändå är det på något sätt där, i avvägningen mellan kortsiktiga resultat och långsiktig förändring, som projektet har formulerats och pågått. Att driva ett utvecklingsarbete med syftet att ”stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen” är att sikta högt och långt, och när det övergripande målet har varit att ”biståndsbedömningen ska utgå från individens behov och inte utifrån kön” (Umeå

socialtjänst 2009, s 2), då är knappast konkreta förändringar i mindre skala det bästa måttet på att satsningen har varit lyckad.

För utvärderingen av utvecklingsarbetet är balansgången mellan kort- och långsiktigt, konkret och abstrakt, också en utmaning. Begrepp som *könsmedvetenhet*, *jämställdhet*, *kön* och *individuella behov* är varken entydiga eller oomstridda. Är till exempel ett beslut jämställt ifall kön aldrig nämns? Tillgodoses individuella behov om en persons kön inte tas i beaktande? Eller, är frånvaron av kön som explicit kategori ett tecken på ”könsblindhet” (se ex Wahl m fl 2001)? Men, samtidigt, om man väljer att tala om kön, gör man då inte personer till bärare av just de egenskaper och förutsättningar som antas förhindra en rättvis bedömning baserad på individuella behov?

Frågorna är många och svaren varierar förmodligen beroende på vem som uttalar sig. Jag, å min sida, gör inga anspråk på att besvara frågorna i detta nu. Snarare serverar jag dem som en aperitif. En entré till ett sammanhang där kampen om betydelser står mellan könsmedvetenhet och förgivet tagna konventioner, och som befolkas av de människor som genom sina praktiska handlingar åstadkommer de biståndsbedömningar som eventuellt är könsomedvetna och eventuellt måste förändras; ett sammanhang där intressenterna och förväntningarna är flerfaldiga och varierande – med andra ord: utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” och dess aktiviteter och resultat. Vad blev det av det, egentligen?

Syfte

Syftet med utvärderingen är att genom en summativ ansats försöka besvara frågan: Vad resulterade utvecklingsarbetet/satsningen ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” i?

Rapportens disposition

Den här rapporten är en sammanställning av den externa utvärdering som pågått parallellt med utvecklingsarbetet. Det innebär att övergripande intryck och slutsatser blandas med avslutade delstudier. Rapporten har därför getts formen av ”sammanläggning” där de genomförda delstudierna rapporteras var för sig. På så vis återspeglar rapporten utvärderingsarbetet som det har bedrivits under projektets gång. Delrapporterna ramas in av en ”kappa”, det vill säga ett inramande, övergripande och sammanfattande kapitel.¹

Kappan, den här delen av rapporten, består av fem kapitel. I nästa kapitel beskrivs projektet och dess syfte, utgångspunkter och arbetssätt. Kapitlet innehåller också en redogörelse för utvärderingens utgångspunkter och genomförande. I kapitel 3 ges en redogörelse och diskussion kring de två forskningscirkel som pågått under utvecklingsarbetet. Kapitel 4 består av en presentation av projektets övriga resultat, bland annat sammanfattas resultaten av de delstudier som genomförts i utvärderingen. Det femte och avslutande kapitlet inrymmer tolkningar, analyser och reflektioner kring de resultat som presenterats. De efterföljande bilagorna innehåller de olika delstudierna.

Det inledande kapitlet kan därmed läsas som en fristående sammanfattning och analys av hela utvärderingsarbetet. Det kan också läsas som en introduktion till de efterföljande delrapporterna. Referenser presenteras i slutet av varje kapitel/rapport.

¹ Sammanläggningsavhandlingar är kutym inom naturvetenskaperna och medicin, och numer allt vanligare inom samhällsvetenskaperna. I en avhandling av det slaget läggs de vetenskapliga artiklar som författats (och i varierande omfattning publicerats) under forskarutbildningen samman i bokform och doktoranden skriver därtill ett inledande kapitel (”kappan”) där resultaten i artiklarna sammanfattas och sätts in i ett teoretiskt och metodmässigt sammanhang. Därav beteckningen sammanläggning.

2. Utvecklingsarbetet och den externa utvärderingen

Den 15 september 2009 gick alltså startskottet för en stor och ambitiös jämställdhetssatsning inom socialtjänsten i Umeå kommun. Syftet var, som tidigare nämnts, att ”stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen”. Det övergripande mål som angavs i planen var ”att biståndsbedömningen ska utgå från individers behov och inte utifrån kön” (Umeå socialtjänst 2009, s 2).

Fortsättningen av det här kapitlet består till att börja med av en kortfattad bakgrundsteckning baserad på den plan som legat till grund för utvecklingsarbetet. Vilka var de bakomliggande tankarna och hur avsåg man att sätta dem i verket? Därefter presenteras utvärderingens upplägg och genomförande.

Planeringen av utvecklingsarbetet

Planen för utvecklingsarbetet byggde i huvudsak på tre metoder. För det första: Kartläggning med utgångspunkt i 3R-metoden (jfr Svenska Kommunförbundet 2002) med målsättningen att granska tidigare biståndsbeslut utifrån ett könsperspektiv.

För det andra: Utbildning riktad till politiker i socialnämnden och kommunalnämnderna samt till berörda ledningsgrupper. För medarbetare skulle det erbjudas föreläsningar och seminarier om jämställdhet.

För det tredje: Forskningscirkelar i samarbete med UFFE (Utvecklings- och fältforskningsenheten vid Umeå socialtjänst).

Den primära målgruppen för utvecklingsarbetet bestod av cirka 160 socialsekreterare och biståndshandläggare (inom Ifo och Äldre- och handikappomsorg), men även deras chefer och politiker i socialnämnden. Medarbetare inom verkställighet inkluderades också i och med att 400 av dem (av totalt cirka 3500) enligt planen skulle erbjudas föreläsningar i jämställdhet. Därtill kom brukare och biståndssökande kommunmedborgare, som indirekt berördes av utvecklingsprojektet.

Vad gäller målen för utvecklingsarbetet så angavs de på tre nivåer, *organisation, interna målgrupper* samt *medborgare*, och på varje nivå gjordes en uppdelning mellan *aktivitetsmål* och korresponderande *jämställdhetsmål*. För varje aktivitets- respektive jämställdhetsmål specificerades även ett antal mått och mätmetoder ämnade för intern uppföljning och/eller extern utvärdering. Följande tabell visar programmålen som de framställdes i planen/ansökan till SKL.

Tabell 1. Program mål för utvecklingsarbetet. Källa: Umeå socialtjänst (2009, s 3)

Organisationsnivå (rutiner, processer, strukturer, styr- och ledningssystem)			
Aktivitetsmål	Så här mäter vi	Jämställdhetsmål	Så här mäter vi
Ett heltäckande kvalitetssystem ska finnas i Umeå socialtjänst senast 2011.	Jämförande mätning av kunskapen om kvaliteten i Umeå socialtjänst före och efter införandet av kvalitetssystemet.	Kvalitetssystemet ska vara jämställdhetsintegrerat.	Antal variabler och resultatmått som mäter könsrelaterade aspekter.
Enhetlig och sammanhållen verksamhetsuppföljning.	Att samtliga uppföljningar följer tertial- och årsrapportering.	Att verksamhetsuppföljningarna visar på jämställdhet mellan könen.	Verksamhetsuppföljningarna innehåller könspecifika rapporter. Ex.vis brukarenkät och MAS-rapport ska innehålla resultat fördelat på kön.
Granskning av biståndsbedömningen ur ett genus- och könsperspektiv.	Innehållet i biståndsbeslut utifrån kön. Används som underlag till nämnderna samt till forskningscirkelarna.	Att biståndsbesluten baseras på individuella behov och inte på könsbestämda normer.	Kartläggning av biståndsbeslut före och efter utvecklingsarbete avseende: -medvetenhet -kunskap -handling
Mål för målgrupper interna (förtroendevalda, chefer och medarbetare)			
Aktivitetsmål	Så här mäter vi	Jämställdhetsmål	Så här mäter vi
Socialnämndens och kommunalstyrelsens politiker erbjuds utbildning i jämställdhet och jämställdhetsintegrering. 75 % ska delta.	Antal deltagare, kvinnor resp män.	Medvetenhet om jämställdhetsintegrering kvalitetssäkrar beslut i nämnderna.	Antal beslut som är jämställdhetsintegrerade före och efter utvecklingsarbetet.
Myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare erbjuds föreläsningar och seminarier i jämställdhetsintegrering. 75 % ska delta.	Närvaro, fördelat på kvinnor och män.	Kunskap om jämställdhet finns bland medarbetare.	Enkätundersökning avseende: -medvetenhet -kunskap -handling
25 medarbetare erbjuds deltagande i forskningscirkel.	Antal deltagare.	Insikt om förhållanden som ”gör kön” finns bland deltagarna i forskningscirkel. Deltagarna har utarbetat checklistor, ”guidelines” för det sociala arbetet.	Deltagarna i forskningscirkel skriver rapporter efter avslutat arbete och beskriver jämställdhet utifrån egen -medvetenhet -kunskap och faktisk handling
Mål på medborgarnivå (medborgare, patienter, brukare)			
Aktivitetsmål	Så här mäter vi	Jämställdhetsmål	Så här mäter vi
Information på Umeå kommuns hemsida om Socialtjänstens arbete med jämställdhetsintegrering.	Antal besökare på hemsidan.	Att flickor och pojkar, kvinnor och män som är i kontakt med Socialtjänsten behandlas utifrån individuella egenskaper, och inte utifrån könsbestämning.	Brükarenkäter före och efter avslutat utvecklingsarbete.
Att socialtjänsten i Umeå uppnår den målbild som beskrivs i Framtidens Socialtjänst 2013.	Medborgarundersökning.	Att Socialtjänsten i Umeå är känd för att ha jämställdhetsintegrerat sin verksamhet.	Medborgarundersökning.
Brukare från verksamheter inom myndighetsutövningen får information om jämställdhetsarbetet.	Antal brukare som fått information.	Kvinnor och män har lika stort förtroende för myndighetsarbetet ur ett jämställdhetsperspektiv.	Fokusgrupper och intervjuer.

Det förväntade resultatet, övergripande, var att utveckla ett medvetet köns-/genusperspektiv på samtliga nivåer inom socialtjänstens olika områden. Arbetet skulle ta utgångspunkt i den egna praktiken, och de kunskaper och arbetssätt som finns där, i ambition att låta praktiken utvecklas genom mötet med relevant forskning. Utvecklingsarbetet skulle ske inom ramen för utvecklingen av ett heltäckande kvalitetssystem för Umeå socialtjänst och målet var därmed att integrera jämställdhetsarbetet som en naturlig del i socialtjänstens kvalitetsarbete (Umeå socialtjänst 2009). Vilka antaganden var det då som låg till grund för planen?

Utvecklingsarbetets strategi kan sorteras in under beteckningen jämställdhetsintegrering, eller *jämtegrering* (gender mainstreaming) (se t ex Wahl m fl 2001). I planen fanns en uttalad strävan efter att integrera jämställdhetsarbetet i socialtjänstens kvalitetsarbete och insatserna utformades för att åstadkomma en genomgripande och varaktig förändring. Projektet vilade, vidare, på föreställningen om att *kön görs*. Man/kvinna, manligt/kvinnligt är socialt

konstruerade kategorier vilka bär på föreställningar och förhållningssätt som både påverkar och påverkas av sociala praktiker, till exempel socialtjänstens biståndsbedömningar (se t ex Gunnarsson m fl 2003; Wahl m fl 2001).

Var och hur antogs det då att kön görs? I ansökan angavs tre nivåer som kan sägas svara på ”var-frågan”: *Organisation, målgrupp* och *medborgare*. I projektet var det dock primärt organisations- och målgruppsnivåerna som avsågs. På organisationsnivå riktades uppmärksamheten mot rutiner och processer, till exempel kvalitetssystem, uppföljningar, dokumentation etcetera. Målgruppen var i första hand de socialsekreterare, biståndshandläggare, chefer och politiker som skulle komma att delta i utvecklingsarbetet.

”Hur” görs kön? Eller rättare sagt: Hur tänkte man sig att utvecklingsarbetet skulle möjliggöra att ”flickor och pojkar, kvinnor och män som är i kontakt med Socialtjänsten behandlas utifrån individuella behov och egenskaper, och inte utifrån könsbestämning”? Jo, genom att utveckla ett medvetet köns-/genusperspektiv.

I de program mål som angavs i ansökan kan man utläsa tre ”stadier” som var för sig tycks beskriva olika ”grader” av köns-/genusmedvetenhet: *medvetenhet, kunskap* och *handling*. I viss utsträckning tycks medvetenhet, kunskap och handling ha relateras till utvecklingsarbetets olika insatser och målgrupper. *Utbildning av politiker* (och ledningsgrupper) skulle lägga grunden för *medvetenhet om jämställdhetsintegrering, föreläsningar och seminarier riktade till medarbetare* syftade till att skapa *kunskap om jämställdhet* och forskningscirklarna, slutligen, skulle ge deltagarna *insikt om förhållanden som gör kön*. Insikterna skulle sedermera kunna omsättas i handling i form av exempelvis checklistor (se tabell 1 ovan).

Utvecklingsarbetet kan alltså karaktäriseras som ett försök att lägga grunden för en kollektiv förståelse inom socialtjänstens olika områden och nivåer, om de mekanismer som skapar, upprätthåller eller förändrar föreställningar och förhållningssätt med avseende på kön/genus. Och att åstadkomma förändring, det vill säga skapa förutsättningar för att kön ska kunna göras annorlunda.

Hur tänkte man då att utvärderingen skulle utformas och genomföras?

Utvärderingen

I planen för utvecklingsarbetet ägnades ett särskilt avsnitt åt utvärdering och uppföljning. Där stod följande att läsa:

Uppföljning av nyckeltal och mätning av mål utifrån utvecklingsarbetets jämställdhetsfokus kommer att bli en naturlig del för socialtjänstens stab att arbeta med. Detta kommer att ske under utvecklingsarbetet men ska även säkerställas som en naturlig del av det löpande uppföljningsarbetet... En särskild fristående utvärdering av hela utvecklingsarbetet behövs därutöver och därför föreslås externt köp av utvärderingstjänst. Utvärderingen ska ha en summativ ansats, dvs kunna svara på frågan ”vad resulterade utvecklingsarbetet/satsningen i?” Viktiga frågeställningar att besvara och utforma instrument kring är de aktivitets och jämställdhetsmål som utvecklingsarbetet har angivit. Utvärderingen har även att ta fram instrument för att kunna mäta innehållet i programmålen. Särskilt viktigt blir att få svar på vilket resultat utvecklingsarbetet har gett i form av medvetenhet, kunskap och handling i de tre olika nivåerna (organisation, interna målgrupper samt medborgarnivå). (Umeå socialtjänst 2009, s 5)

Sett till utvecklingsarbetets mål och insatser, tedde sig en summativ ansats rimlig. Satsningen beskrevs som en långsiktig process som förväntades fortgå även efter det att den formellt hade avslutats.

Den första avgränsningen var att exkludera de mest långsiktiga programmålen från den externa utvärderingen. Det rörde sig i första hand om de mål på organisationsnivå och medborgarnivå vars tidsramar relateras till "ett heltäckande kvalitetssystem i Umeå socialtjänst senast 2011" och "Framtidens Socialtjänst 2013" (se tabell 1, sidan 7). Överhuvudtaget bedömdes de flesta av programmålen på organisationsnivå, och uppföljningen av dem, falla inom ramen för stabens ansvarsområde. Även målen på medborgarnivå byggde på ett utsträckt tidsperspektiv. "Brukarenkät före" låg inom ramen för utvärderingen, och därmed att bistå i utformningen av det instrument som sedermera skulle användas "efter avslutat utvecklingsarbete".

Uppenbart var att utvärderingen skulle undersöka uppfyllandet av programmålen på målgruppsnivå, och det av tre anledningar. Forskningscirklarna, för det första, utgjorde något av satsningens kärna. I utvärderingsuppdraget angavs dessutom spridning av erfarenheter och insikter från cirklarna som en viktig funktion för utvärderingen. För det andra lyftes medvetenhet, kunskap och handling fram som viktiga indikatorer på uppnådda resultat. I tabell 1 framgår att dessa "grader" av köns-/genusmedvetenhet i stor utsträckning korresponderar med jämställdhetsmålen på målgruppsnivå. Uppfyllandet av programmålen på målgruppsnivå var, för det tredje, möjliga att undersöka under utvecklingsarbetets gång eller i ganska nära anslutning till den formella avslutningen av satsningen.

Utvärderingens fokus kom därmed att ligga på forskningscirkel och utbildningsinsatser, alltså mätning av måluppfyllelsen för de aktiviteter som specificerats på intern målgruppsnivå. Brukarenkät före utvecklingsarbetet kom också att ingå som ett inslag (se tabell 1). Därutöver kom utvärderingens insatser att bli konsultativa, det vill säga att bistå projektledning och berörd personal i planering för fortsatt löpande uppföljning inom socialtjänsten.

Hur kom då utvärderingen att genomföras? Eller rättare sagt, hur kan utvärderingsarbetet beskrivas så här i efterhand?

Genomförandet av utvärderingen

Utvärderingen har genomförts i dialog med projektledningen. Framförallt i början och slutet av processen har kontakten varit ganska frekvent.

De huvudsakliga nedslagen har bestått av enkätutvärderingar av två utbildningstillfällen, det första i november 2009 och det andra i september 2010. Däremellan har också en granskning av socialnämndsprotokoll/-beslut och en genusanalys av brukarenkäten genomförts, i båda fallen med avseende på "föreläget".

Utbildningen i början av november 2009 var en kickoff för utvecklingsarbetet. Den riktade sig till chefer och medarbetare inom socialtjänstens myndighetsutövning. Innehållet var i stor utsträckning av informativ karaktär. Utvecklingsarbetet presenterades, liksom utvärderingen och dessutom hölls en föreläsning om "Könsperspektiv inom socialtjänsten".

Utvärderingen gjordes i efterhand, med hjälp av en webbaserad enkät som distribuerades till samtliga anmälda via socialtjänstens intranät. Totalt deltog 94 personer under utbildningsdagen, 80 kvinnor och 14 män. I anslutning till utbildningen, efter önskemål från en deltagare, gavs motsvarande information senare till en enskild arbetsgrupp bestående av 6 kvinnor och 1 man. De sistnämnda räknades in bland deltagarna och utvärderingsenkäten kom därmed att skickas ut till 101 personer. Svarsfrekvensen blev till slut 57 %.

Målsättningen inför utbildningen var att 75 procent av myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare skulle delta. Antalet anmälda uppnår nästan det uppsatta målet, men deltagandet blev inte högre än 63 procent.

Under utbildningsdagen i september 2010 deltog medarbetare inom verkställighet, enhetschefer, ledningsrepresentanter och stabspersonal. Dessutom deltog några politiker och

ett antal studenter. Målet i planen var att utbildningen skulle erbjudas till 400 (av cirka 3500) medarbetare inom verkställighet. I slutändan bestod deltagarna av 197 personer (147 kvinnor och 32 män), en såväl liten som heterogen samling i förhållande till målsättningen.

Utvärderingen gjordes vid det här tillfället på plats. Enkäter trycktes upp och delades ut vid registrering. Ifyllda enkäter samlades in vid dagens slut. Totalt besvarades enkäten av 51 personer, vilket ger en mycket blygsam svarsfrekvens på 28 procent.

Granskningen av socialnämndsprotokoll/-beslut ska närmast ses som ett försök.

Målsättningen var att mäta antalet jämställdhetsintegrerade beslut före utvecklingsarbetet. I realiteten kom undersökningen att omfatta den totala mängden beslut under perioden 2008-01-01 till och med 2009-06-24. Undersökningen kompletterades med en fördjupad granskning omfattande beslutsunderlag för ett urval ärenden från och med oktober 2008 till och med juni 2009.

Analysen av brukarenkäten bestod i ett försök att klarlägga eventuella könsskillnader i brukarnas uppfattningar om socialtjänstens service och bemötande. Utgångspunkten var den brukarenkät som skickades ut under hösten 2009, vilken kompletterades med en fråga om jämställdhet. Frågan utgjordes av ett påstående som brukarna kunde ta ställning till: *Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna.*

Brukarenkäten besvarades av 2745 personer. Antalet utlämnade enkäter var 4908 och svarsfrekvensen blev därmed 56 procent. Analysen gjordes utifrån tillhandahållet material. Datamaterialet var redan sammanställt i viss utsträckning och analysen försvårades av den knapphändiga tillgången till obearbetade data.

Utförligare information om urval, instrument, datainsamling, datamaterial och bearbetning/analys av data framgår av bifogade delstudier.

Utvärderingen har i övrigt fokuserat resultaten av de två forskningscirkelar som pågått under utvecklingsarbetet. Forskningscirkelarna har från planeringsstadiet och framåt varit kärnan, eller navet i projektet, och i utvärderingen har därför rapporterna från cirkelarna betraktats som de kanske viktigaste informationskällorna.

Rapporterna inkom vid två olika tillfällen. Strax före semestern 2010 presenterades rapporten från cirkeln med handläggare (Larsson & Larsson 2010a). Ungefär tre månader senare, i september samma år, färdigställdes den andra rapporten, den som sammanställts utifrån arbetet i forskningscirkeln för chefer (Larsson & Larsson 2010b). Båda rapporterna har det gemensamt att de i stor utsträckning författats av cirkelledarna, handläggarcirkelns rapport helt och hållet, chefscirkelns kompletterad genom en form av stafettskrivande.

Av rapporten från handläggargruppen framgick att arbetet inte förlöpt som planerat. Eller rättare sagt, den beskrev något av ett haveri. Efter en informell intervju med den person på Umeå universitet som fungerat som handledare för projektledningen, bestämdes att utvärderingen skulle kompletteras med en enkät riktad till cirkeldeltagarna. Enkäten skickades ut med mejl till samtliga cirkeldeltagare från båda grupperna. Den utformades på enklast möjliga sätt, med ett fåtal öppna frågeställningar i avsikt att fånga deltagarnas erfarenheter och upplevelser av arbetet i cirkelarna. De frågor som ställdes var:

- 1) Vilken forskningscirkel har du deltagit i, handläggargruppen eller chefsgruppen?
- 2) Vad hade du för förväntningar när du gick med i forskningscirkeln och i vilken utsträckning har de uppfyllts?
- 3) Hur har förutsättningarna för din medverkan sett ut? (Text stöd från chefer/medarbetare, prioriteringar mellan cirkeldeltagande och ordinarie arbetsuppgifter, omorganisationen inom socialtjänsten, etc.)

- 4) Hur har arbetet i cirkeln fungerat? Ge gärna exempel på sådant som har fungerat bra/mindre bra samt eventuella förslag på alternativa sätt att lägga upp arbetet.
- 5) Vilka erfarenheter tar du med dig från forskningscirkeln till ditt arbete?
- 6) Vilket/vilka råd vill du ge till cirkelledarna och andra inför framtida forskningscirkel?

Sju av elva personer skickade in svar, fyra från handläggargruppen och tre från chefsgruppen. Enkätmaterial har sedan använts som ett komplement till de formaliserade erfarenheter som framkommer i rapporterna.

Utöver nämnda nedslag har även projektledaren intervjuats vid ett tillfälle i slutet av projekttiden. Den intervjun gav dels en god inblick i projektledarens egna intryck, erfarenheter och upplevelser av utvecklingsarbetet. Den bidrog också till ökad förståelse för sammanhanget, det vill säga de organisatoriska förutsättningarna och begränsningarna för genomförandet.

Utvärderaren närvarade också under den halvdag som ägnades åt information till, och utbildning av socialnämndens politiker. Avslutningsvis har också delrapporter och annan projektintern dokumentation tillhandahållits som ett underlag för utvärderingen.

Analytiska utgångspunkter

Det är sällan lämpligt att använda metaforer i allt för stor utsträckning, men forskningscirkelarna har varit ett centralt inslag i utvecklingsarbetet och den tyngd och omfattning de gavs i planen sätter om inte annat utvärderarens fantasi i spinn.²

Först och främst manar själva ordet ”cirkel” till tankegångar om utbredning, i det här fallet kunskapsspridning; cirkel på vattnet som, när väl stenen är släppt, fortplantar sig i nya och vidare ringar tills hela ”organisationsytan” är översköld. Risken att bilden blir trivial är dock uppenbar. Kunskap varken uppkommer eller sprider sig av sig själv. Det måste till initiativ, bärare och mottagare – människor med andra ord, eller andra ”aktörer” med förmåga att påverka handlingar och händelseförlopp (”icke-mänskliga aktörer” skulle till exempel kunna vara litteratur, datasystem för kommunikation eller rutiner för dokumentation och uppföljning). Vad forskningscirkelarna i första hand kan bidra med är initiativ, det vill säga att vara ”stenen”.

Cirkelarna, eller kunskapen, måste på något sätt förflyttas av någon/något som har utrymme att agera. Kompletteras metaforen med ”radier” och ”skärningspunkter” skapas utrymme (i termer av förutsättningar och begränsningar) för handling. Bärarna av kunskap representeras av radier och skärningspunkter är de passager där kunskapen överförs till nya sammanhang.

Enklast är nog att tänka sig ett cykelhjul med ekrar som utgår från navet. Fälgen utgör med en sådan liknelse en första cirkel, men vi kan också föreställa oss att ekrarna fortsätter genom den första fälgen till ytterligare en fälg. Varje eker kan då sägas representera en radie och varje passage (genom fälgar) en skärningspunkt.

² Metaforen i avsnittet används i syfte att åstadkomma en mycket komprimerad, fritt hållen och illustrativ skiss över kunskapsspridning i ett praktiskt, organisatoriskt sammanhang. Inspirationen kommer från det kunskapssociologiska området, däremot ges inga litteraturhänvisningar till området i texten. Tacksamhetsskulden är dock stor, till många. Bland de (kunskaps-)sociologer som bidragit med insikter finns till exempel Durkheim & Mauss (1963/1903), Durkheim (1995/1912), Berger & Luckmann (1966), Douglas (1975; 1966) – nåja, hon är egentligen antropolog – samt Smith (1990a; 1990b). Inom vetenskaps-/kunskapssociologi (sociology of scientific knowledge) har inspiration hämtats från bland andra Latour & Woolgar (1986), Latour (1988; 2005) samt Pickering (1995; 1992). Se även Czarniawska & Hernes (2005). Ett besläktat fast mycket mer utvecklat resonemang återfinns i Karlsson (2004).

Bilden är idealiserad (precis som alla andra organisationsscheman) och analogin haltar. Organisationer är inte cirkelformade. De har överhuvudtaget ingen bestämd form (annat än som just idealiserade scheman). Däremot kan nog organisationer alltid förstås i termer av gränser och förbindelser: inre och yttre gränser som innesluter och genomkorsas av förgreningar av olika slag (relationer, kommunikationer, handlingar). Organisationer formeras och omformas hela tiden utifrån hur dessa förbindelser breder ut och förgrenar sig vid ett givet tillfälle.

Varje skärningspunkt, eller gränspassage, kan i sin tur begreppsliggöras som en friktionsyta där (i det här fallet) nya kunskaper konfronteras med vedertagna konventioner. Ju större överensstämmelse mellan ”nytt och gammalt”, desto lägre friktion. ”Översättning” är ett annat begrepp som kan användas synonymt med ”friktion”. Huvudsaken är att vi inte förlorar känslan av ”motstånd”.

Just motstånd, eller ”inre och yttre motstånd”, används för övrigt av Claezon (2008) i en tidigare sammanställning av erfarenheter från forskningscirkel. Hon avser med begreppsparet dels det (inre) motstånd som kan uppstå när en persons föreställningar konfronteras med nya insikter och dels det (yttre) motstånd som uppstår när personen, utrustad med nya kunskaper, möter omgivningen och dess konventioner. Jag skulle dock vilja kombinera begreppen motstånd och ”anpassning” och på så sätt skapa en mer dynamisk bild.

Motstånd och anpassning blir därmed alternativa beteckningar för friktionen i skärningspunkterna. Begreppen kan dessutom relateras till såväl bärare som mottagare, och användas både för inre och yttre friktionsprocesser. Processer av motstånd och anpassning kan därigenom sägas representera ”gränsstrider” om betydelse.

I utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” är det betydelse av kön och jämställdhet som står på spel. Den betydelse av kön/genus som projektet explicit lyfter fram är att pojke/flicka, man/kvinna, manligt/kvinnligt är socialt konstruerade kategorier och som sådana inte självklart grundade i någonting annat än i människors föreställningar och förhållningssätt. Kategorierna bär emellertid med sig betydelse och förväntningar. De egenskaper vi medvetet eller omedvetet tillskriver män respektive kvinnor, får konkreta konsekvenser i form av möjligheter och begränsningar. Det heter ibland att ”kön görs” i människors dagliga interaktioner och kommunikationer.

Men kön görs inte i ett vakuum, föreställningar och förhållningssätt är inbäddade i ett sammanhang och jämställdhet måste förstås i relation till detta. Oavsett om man använder begrepp som ”genussystem”, ”genusordning”, ”könsordning” eller ”könsmaktsordning” för att beteckna sammanhanget så avses en ordning baserad på särhållande och maktskillnader, en ordning där olika individers möjligheter och begränsningar följer av kön och där kvinnor traditionellt har underordnats män. Jämställdhet utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv innebär i de allra flesta fall en ambition att förändra seglivade föreställningar och förhållningssätt. Grunden för att människor ska behandlas som unika individer, och inte utifrån kön, är att avtäcka, medvetandegöra och förändra konventionella uppfattningar som får diskriminerande effekter. Att bara ta sikte på jämställdhet i numerär betydelse, och att inte ta hänsyn till könsmaktsordningen, det kan leda till starkt motstånd, och anpassning i form av återställare (se ex Abrahamsson 2000; Gunnarsson m fl 2003; Wahl m fl 2001).

Sammanfattningsvis: De teoretiska utgångspunkterna riktar sökljuset mot betydelseskapande och/eller förändring av betydelse. Det möjliggör identifiering av gränser, övergångar eller ”friktionsytor” samt processer av motstånd och anpassning där betydelse av kön och jämställdhet bestäms.

På ett mer övergripande plan är teorin anpassad för förståelse av kunskapspridning/kunskapsöverföring, vilket är avvägt gentemot utvecklingsarbetets syfte och mål.

Nu övergår vi till resultaten av utvecklingsarbetet.

3. Forskningscirkelarna, "navet" i utvecklingsarbetet

Forskningscirkelarna, vad hände i dem och vad resulterade de i?

Det första som kan konstateras är att insatsens omfång tidigt reducerades i förhållande till planen. Ursprungligen planerades fler än två cirklar och totalt skulle 25 medarbetare erbjudas att delta i forskningscirklar. Förutom cirkelledaren från UFFE skulle ledare utbildas inom ramen för projektet (Umeå socialtjänst 2009).

Forskningscirkeln som metod presenterades för presumtiva deltagare i samband med kickoffen för utvecklingsarbetet, i början av november 2009. Kravet för deltagande var att medarbetarna antingen skulle vara handläggare i myndighetsutövning och att de skulle ha egna ärenden, eller att de skulle vara chefer inom myndighetsutövning. Antalet som därefter anmälde sig blev färre än vad som förväntades i planen. Till slut skapades två forskningscirklar, en med sex handläggare från myndighetsutövningen och en med fem chefer. Totalt elva deltagare alltså, samtliga kvinnor. Projektledaren och den befintliga cirkelledaren kom därmed att tillsammans leda de båda grupperna och ytterligare cirkelledare behövde inte utbildas.

Ett dilemma vid anmälningstillfället var att många chefer då inte visste om de skulle fortsätta vara chefer efter årsskiftet. En större omorganisering inom socialtjänsten, i syfte att bland annat reducera antalet chefsnivåer, var nära förestående. Antalet chefer i organisationen skulle därmed minska. Omorganiseringen var känd, dock inte vilka som skulle bli av med sina chefsbefattningar. Lösningen blev att samtliga som anmälde intresse fick delta, oavsett om de i fortsättningen skulle vara chefer eller inte.

Den tidiga fasen av forskningscirkelarna verkar ha fungerat mycket bra. En första planeringsträff med deltagarna från de två cirklarna resulterade i att datum för träffar bokades in. På så sätt skulle störningar på grund av frånvaro minimeras. Deltagarna i båda cirklarna fick också varsitt exemplar av Nina Björks bok *Under det rosa täcket* som en introduktion till arbetet och perspektivet. Efter den första träffen öppnades också en gemensam it-plattform (Sharepoint) för deltagarna, för utbyte av dokument, artiklar och anteckningar.

I slutändan kom de två forskningscirkelarna att omfatta 40 timmar vardera, uppdelat på 5 moment om totalt 8 timmar (Larsson & Larsson 2010a, 2010b).

Om metoden

I planeringen av utvecklingsarbetet sattes stort hopp till forskningscirkeln som metod: "Mot bakgrund av dessa erfarenheter är vi övertygade om dynamiken och kraften i denna metod, vilket också kommer att påverka det sociala arbetet i stort." "Erfarenheterna" hämtades från försök med forskningscirklar i andra sammanhang och som förväntade, konkreta förbättringar för socialtjänstens angavs till exempel "guidelines" eller likande för utredningar och biståndsbeslut (Umeå socialtjänst 2009, s 4). Vad går då metoden ut på?

Avsikten med forskningscirklar är att skapa ett möte mellan praktiska kunskaper/erfarenheter och teori. Tanken är att deltagarna, under handledning, ska reflektera över den egna praktiken i relation till forskning på området. Det eftersträlvade resultatet är ny kunskap som sedan kan omsättas i praktisk handling. Cirkelledarens uppgift är dels att hela tiden sammanfatta diskussionerna på ett systematiskt sätt och dels att hjälpa deltagarna att hitta forskningsmaterial motsvarande gruppens frågeställningar (Larsson & Larsson 2010a, 2010b).

Forskningscirkeln som metod har praktiserats tidigare (se ex Claezon 2008). Den modell som har väglett arbetet i utvecklingsarbetet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning" kan sammanfattas på följande sätt.

Tabell 2. Forskningscirkelns huvudmoment. Fritt efter figur i Larsson & Larsson 2010a.

Moment 1	Moment 2	Moment 3	Moment 4	Moment 5
<u>Syfte</u> Gruppen definierar och tydliggör sina egna motiv till att delta.	<u>Syfte</u> Gruppen definierar forskningsfrågor och frågeställningar.	<u>Syfte</u> Val av metoder och datainsamling.	<u>Syfte</u> Återförande av data till gruppen.	<u>Syfte</u> Gruppen sammanställer och drar slutsatser av sitt material.
<u>Aktivitet</u> Deltagarna läser <i>Under det rosa täcket</i> .	<u>Aktivitet</u> Genomgång av metoder.	<u>Aktivitet</u> Deltagarna läser text. Hur kan man systematisera datainsamlingen? Deltagarna har skrivit (och läst) i ett gemensamt dokument/rapport.	<u>Aktivitet</u> Deltagarna läser text. Deltagarna har dokumenterat sin datainsamling. Hur kan man förstå data? Hypoteser – koppling forskare/forskning.	<u>Aktivitet</u> Deltagarna skriver klart rapport. Reflekterar, söker material, drar slutsatser.

Modellen gör sig egentligen bäst i ”trappform”. Den representerar en process och de olika momenten följer en tidsaxel. Deras inbördes ordning bygger också på en föreställning om progression, det vill säga att deltagarnas medvetenhet och kunskap successivt ska öka för att slutligen kunna omsättas i praktisk handling, till exempel i form av ”guidelines”.

På så sätt skulle forskningscirkelarna alltså utgöra kärnan i utvecklingsarbetet. Men i vilken utsträckning uppfylldes förväntningarna? Att försöka besvara frågan är uppgiften i de närmast följande avsnitten.

Forskningscirkeln med handläggare

Vi lyckades inte synliggöra praktiken genom cirkeln. Problemformuleringen och datainsamlandet tog så mycket tid och energi i anspråk att det viktigaste, analysen och sedan reflektionen inte fick tillräcklig plats. Om man ser till den schematiska bilden över processen kan man säga att det var i moment 2 processen avstannade. Sedan uppstod problem i moment 4 då inga data återfördes. Om man ser på det brev som lämnades till forskningscirkelledarna kan svaret vara att gruppen inte mindes vad de bestämt, alternativt att för många var borta för ofta för att det skulle finnas tillräcklig kontinuitet i en så differentierad grupp. Gruppen ville pröva om de gör skillnader i sina biståndsbedömningar beroende på kön. I inget fall upplevde någon av deltagarna att de själva sett ett mönster som kunde tyda på att de agerar könsstereotyp. (Larsson & Larsson 2010a, s 12)

Citatet är både sammanfattande och belysande. Rapporten från forskningscirkeln för handläggare vittnar om ett arbete som tidigt avstannade, som inte nådde ända fram. Beskrivningen, i rapporten, av processen ger samma intryck:

Tabell 3. Genomförandet av forskningscirkeln för handläggare. Källa: Larsson & Larsson 2010a, s 12.

Moment 1	Moment 2	Moment 3	Moment 4	Moment 5
<u>Syfte</u> Gruppen definierar och tydliggör sina egna motiv till att delta.	<u>Syfte</u> Gruppen definierar forskningsfrågor och frågeställningar.	<u>Syfte</u> Val av metoder och datainsamling.	<u>Syfte</u> Återförande av data till gruppen.	<u>Syfte</u> Gruppen sammanställer och drar slutsatser av sitt material.
<u>Aktivitet</u> Deltagarna diskuterar <i>Under det rosa täcket</i> och presenterar sig för varandra.	<u>Aktivitet</u> Deltagarna enas inte kring en forskningsfråga genom träff 3-4 utan formuleringen beslutas under träff 5.	<u>Aktivitet</u> Deltagarna bestämmer metod under träff 6.	<u>Aktivitet</u> Deltagarna vill ha och får de 8 timmarna för att samla in data då de förklarat att de inte får utrymme för datainsamling i deras ordinarie arbete. Ingen av deltagarna lämnar in någon data, den dag de bestämt. De lämnar istället ett brev som indikerar att gruppen fortfarande befinner sig i moment 2, och andra punkter som avgjorts på högre nivå innan projektet drog igång. Alla säger sig stå bakom brevet.	<u>Aktivitet</u> Deltagarna reflekterar.

I utvärderingsuppdraget var det resultatet av forskningscirkelarna som stod i centrum, alltså de insikter som arbetet genererat och som skulle framgå av rapporterna. I realiteten blir processen nog så intressant. Längs vägen har någonting hänt i forskningscirkeln med handläggare, som gjort att arbetet mer eller mindre strandat, men vad?

Tydligt börjar farten avta redan under moment 2, det är i alla fall ledarnas uppfattning, och det medför att problemformuleringen fördröjs. Det är först vid den femte träffen som syftet formuleras och då är cirkeln redan inne i moment 3.

Till slut formuleras ett syfte, nämligen att ta reda på hur män och kvinnor beskrivs i socialtjänstens biståndsbedömningar? Den centrala frågan gruppen beslutar sig för att besvara är; Finns kön med när jag gör bedömningar. (Larsson & Larsson 2010a, s 8)

Under den sjätte träffen (moment 3) enas gruppen om en metod för datainsamling och analys. Gruppen ska titta på beskrivningar av män och kvinnor i de egna utredningarna. Man ska söka efter adjektiv och verb i meningar och fraser och undersökningen ska koncentreras till ett specifikt avsnitt – ”bedömning” – som är gemensamt för alla utredningar: Därutöver ska gruppen titta på om behov beskrivs lika för kvinnor och män. Under moment 3 bestäms vidare att gruppen ska ägna hela moment 4 åt datainsamling.

Moment 4 kompliceras av att båda cirkelledarna är sjukskrivna. Gruppen får istället skrivna instruktioner för arbetet med datainsamlingen:

Här kommer en checklista på vad ni ska gå igenom för att säkra er data:

- 7) **Egna klienter/brukare.** Det är egna klienter/brukare i egna journalanteckningar som vi kommer att använda oss av och inget annat!
- 8) **Bedömningen utgör data.** Texten som utgör data ska återfinnas i bedömningen. Hjälpt varandra att definiera detta om det finns oklarheter!
- 9) **Tidsperiod.** Datumet viktigt att de är före jämställdhetsprojektet startade 1 september 2009 eftersom detta är ett "före"-läge.
- 10) **Avdefiniera data.** Gå igenom all data ni samlat in och se till att det inte finns begrepp eller beskrivningar som kan kopplas till brukaren/klienten. Det data ni skickar in till oss ska sedan samlas ihop, men det är ändå viktigt att personerna i materialet inte går att spåra. /.../ (a a, s 9)

Tanken är att deltagarna ska arbeta med att samla in data. De ska behandla den enligt ovan angivna punkter och när det är klart ska data skickas in till en av ledarna. Som framgår av tabell 3 lämnas inga data in. Istället får forskningscirkelledarna ett handskrivet brev från gruppen. Brevet innehåller följande punkter:

Reflektioner:

1. Skulle varit bra om någon vikarie stuttit på våra stolar och gjort vårt jobb när vi varit upptagna med projektet.
2. Skulle varit bra om vi fått en tydligt "mall" och definition på de grammatiska begreppen adjektiv, verb (adverb) m fl som vi borde gått igenom innan vi börjar ta ut statistik.
3. Vi vill helst att vi resonerar o reflekterar kring materialet måndag 3:e maj och förlänger projekttiden.
4. Det skulle ha varit bra om vi tagit med avkodade bedömningar och beslut och jämfört dem med varann eftersom antal ord varierar från 45 till 1525 ord. Det är väldigt olika arbetsbörda mellan olika enheter. Det skulle gjorts innan vi började samla statistik.
5. Vi behöver ha ert godkännande för att fatta avgränsande beslut i kring statistikinsamlingen – Nästa träfftillfälle kanske passar?
6. Vi vill veta hur materialet ska användas/sammanställas i nästa steg. Gör vi det eller gör någon annan det? (a a, s 19)

Moment 5 ägnas åt analys och reflektion. Data har dock inkommit för sent för att kunna analyseras på ett uttömmande sätt. Cirkelledarna konstaterar att det är svårt att få en samlad bild av det insamlade datamaterialet. Bedömningarna, visar det sig, är betydligt mindre omfattande i de flesta fall. I ett fall är den för omfattande. Försök till analys görs dock. Deltagarna arbetar i mindre grupper och söker aktiva och passiva verb samt negativt eller positivt laddade adjektiv. Vid nästa träff diskuterar deltagarna materialet. Summeringen av slutdiskussionen innehåller ett antal reflektioner om vad deltagarna kan göra i sina arbeten. Slutsatsen i rapporten, vilket också framgår av det inledande citatet i detta avsnitt, är dock att flera av deltagarna har svårt att se mönster i materialet. De verkar också vara besvikna över att de inte hittar kön som de förväntat sig (Larsson & Larsson 2010a).

Rapporten från handläggarcirkeln ger uttryck för ganska stor frustration, både från cirkelledarnas sida, som ju har författat texten, och från deltagarna. Helt klart, och helt naturligt, återspeglar framställningen av gruppen cirkelledarnas uppfattning men i rapporten finns också ett direkt uttalande från gruppen (hela, eller delar av) i det handskrivna brev vars innehåll citerades på förra sidan. Brevet tyder på att gruppen hade kört fast och inte kommit så långt i processen som det hade förväntats. Gruppen ville ändra förutsättningarna och förlänga projekttiden, något som naturligtvis inte var möjligt.

Enligt cirkelledarna var brevet ett tecken på att ”gruppen fortfarande befinner sig i moment 2”. Även om båda var sjuka under moment 4 så hade de lämnat skriftliga instruktioner till gruppen. De förstod, som de uttrycker det i rapporten, inte alls varför de fått brevet. I rapporten bekräftar de dock indirekt en av gruppens synpunkter (punkt 4 i brevet): ”Det visar sig att bedömningarna var betydligt mindre omfattande i de flesta fall, och för omfattande i ett fall.” (a a, s 10)

På basis av rapporten går det helt enkelt inte att förstå varför det gick som det gick i handläggargruppen. Det har i alla fall inte berott på deltagarnas intressen och motiv till att vara med i cirkeln, inte inledningsvis i alla fall. Deras egna beskrivningar vittnar om stort intresse och höga förväntningar. Tydligen, av rapporten att döma, har dock engagemang och insatser varierat mellan olika deltagare under cirkelns gång. Brist på idéer är inte heller en hållbar förklaring, snarare att det funnits för många idéer om vad gruppen ska göra. Att det trots alla uppslag tog så lång tid att enas kring ett syfte, det ger inte rapporten något svar på.

Vad säger då handläggarna själva, eller i alla fall de fyra som besvarat den enkät som skickades ut till cirkeldeltagarna? Enkätsvaren ger en del ledtrådar, men inga entydiga.

Ett par reservationer: I enkäten efterfrågades inte orsaken till varför det gick som det gick. Det är viktigt att understryka. Istället ställdes öppna frågor i förhoppning om att de skulle locka fram erfarenheter och upplevelser som skulle kunna klargöra de problem som lyftes fram i rapporten. Enkäten besvarades dessutom efter det att arbetet i cirkelarna hade avslutats, och handläggarna hade därmed läst rapporten.

En orsak till att det tog gruppen så lång tid att formulera syftet och att datainsamling och analys kärvade står nog att finna i grupsammansättningen. Det deltagarna lyfter fram är att gruppen varit för heterogen och det kan ha lett till svårigheter att finna en gemensam grund att stå på. Ett exempel:

Arbetet har fungerat bra på så sätt att vi har haft bra diskussioner och det har varit givande. Det som var mindre bra var att vi i handläggargruppen hade olika verksamheter och därför var det svårt att hitta gemensamma nämnare. Vi kunde inte granska varandra eftersom vi arbetar med olika målgrupper och utredningarna/bedömningar skiljer sig mycket. Det var på grund av detta svårt att hitta vår forskningsfråga och därför blev resultatet inte som vi väntat oss...

Ett råd som ges inför framtida forskningscirkel är därför att försöka skapa mer homogena grupper med åtminstone två deltagare från samma arbetsgrupp. I ett av svaren framkommer också att datamaterialet borde vara mer homogent: ”... Att forskningsmaterialet är så likvärdigt som möjligt hos alla deltagare, t ex ålder, lagstiftning, kön mm.” Förmodligen hänger grupsammansättning och datamaterial samman. Liknande verksamheter, brukare, lagstiftning etcetera borde ge jämförbara material, vilket därmed skulle underlätta datainsamling och analys.

Mer subtilt, och inte helt representativt för alla enkäter, är att kommunikationen mellan cirkelledare och deltagare kan ha brustit. Det framkommer indirekt i en av enkäterna, som ett råd till cirkelledarna: ”Att de tidigare kan styra in deltagarna på beprövade forskningsmetoder.” I en av enkäterna, som avviker en del från de tre övriga, tycks dock en stor del av skulden läggas på ledarna. På frågan om hur arbetet i cirkeln har fungerat är svaret: ”Arbetet tillsammans med andra cirkeldeltagare har fungerat bra. Samarbetet/ledningen från cirkelledarna mindre bra.”

Som sagt, enkäten ifråga skiljer sig från övriga. Det räcker emellertid med att någon eller ett några upplever samarbetet med ledarna som bristfälligt för att det ska färga av sig på hela gruppen, och på ledarnas uppfattning om gruppen. Brevet till cirkelledarna, nyss redovisade

citat, båda indikerar att det kan ha funnits ett visst mått av samarbetsproblem. Intrycket förstärks också av att gruppen framstår som lite ”svårhanterlig” i rapporten.

Till nämnda enkät bifogas också kommentarer ”som cirkeldeltagarna lämnat in efter skrivarestugan 7 sep. eftersom delrapporten inte överensstämmer med deltagarnas uppfattning.” En av synpunkterna från gruppen till cirkelledarna är särskilt intressant. Den innehåller ett förtydligande till det brev som gruppen tidigare skickat till ledarna:

Brevet från handläggargruppen är en återkoppling på de reflektioner som de gjort när de träffades utan forskningscirkelledarna. Deltagarna reflekterade bland annat över tidsåtgången och den stora variationen i omfattningen av materialet, samt framförde behovet av att utöka cirkeln med en ytterligare träff med cirkelledarna, för att få feedback, reflektera och resonera kring materialet.

Vem som har formulerat synpunkten, det vet jag inte, inte heller om hela gruppen står bakom den enskilda kommentaren. Vad citatet däremot visar är att det finns olika uppfattningar om cirkelarbetet och att åtminstone delar av gruppen inte känner igen sig helt och hållet i rapporten.

Enkätsvaren visar samtidigt att forskningscirkeln genererat en hel del insikter som kan omsättas i praktisk handling. Jag ska här ge två exempel från två av enkäterna, två svar på frågan om vad deltagarna tar med sig från cirkeln till sina arbeten:

Det jag tar med mig är att det finns stora skillnader vad gäller jämställdhet och det gäller hela vårt samhälle. Detta göra att jag i dag tänker mer på det, och jag försöker ha med mig det i mitt arbete fortsättningsvis. Jag har också lärt mig att det inte går att ändra på saker över en natt och därför blir min uppgift att föra detta vidare och hålla diskussionen levande med människor omkring mig, inte bara i mitt arbete utan även privat. Skall en förändring kunna genomföras bör ju alla vara med på tåget!

Erfarenheten av att ha deltagit i en forskningscirkel. Idéerna om hur det kunde ha blivit bättre. Intresset för att arbeta vidare med jämställdhetsfrågor. Litteraturtipsen som ger inspiration... Insikten om att mandat, tid och utrymme måste ges och prioriteras från arbetsledningens sida för att vi som handläggare skall kunna arbeta vidare med dessa frågor, för att det överhuvudtaget skall kunna göras.

Personen bakom det första citatet kan sägas identifiera sig som bärare av nyvunnen kunskap. ”Att föra detta vidare och att hålla diskussionen levande”, det är ett konkret exempel på att kunskapsöverföring handlar om motstånd och anpassning. ”Människor runt omkring mig” kan på likande grunder liknas vid ”skärningspunkter”/”friktionsytor” som inte kan passeras utan ansträngning. Gränser där betydelser provas dras dock inte bara mellan forskningscirkeldeltagaren och arbetsplatsen utan även mellan yrkesliv och privatliv.

I det andra citatet understryker personen ifråga arbetsledningens betydelse. Mandat, tid och utrymme kan tolkas som förutsättningar (och begränsningar) och det är chefer som måste tillhandahålla och prioritera dem. Gränsen mellan cirkeldeltagaren och arbetsledningen bildar därmed ännu en friktionspunkt i kampen om betydelsen av begrepp som jämställdhet och kön.

Med dessa korta teoretiska reflektioner lämnar jag handläggarcirkeln för ett tag. I nästa avsnitt diskuteras istället intrycken från forskningscirkeln med chefer.

Forskningscirkeln med chefer

Den andra forskningscirkeln, den med chefer inom myndighetsutövning, verkar ha fungerat enligt planen. Alla deltagare närvarade under samtliga träffar och arbetet, som det presenteras i rapporten, framskred steg för steg enligt modellen för forskningscirkeln.

Cirkelarbetet inleddes på samma sätt som i handläggargruppen. Under den första träffen berättade deltagarna om sig själva, sitt arbete och om motiven till att medverka i cirkeln. Deltagarna hade läst *Under det rosa täcket* och de reflekterade kring sina intryck av boken. I beskrivningen av första träffen nämns också omorganiseringen inom socialtjänsten. För en del deltagare var framtiden oviss då de inte visste vad de skulle komma att ha för befattningar och titlar i fortsättningen. Gruppen enades i alla fall om att alla skulle fullfölja arbetet i forskningscirkeln. I rapporten nämns, vidare, att flera i gruppen hade förkunskaper om jämställdhet, kön och makt (Larsson & Larsson 2010b, s 4).

Under moment 2 kommer gruppen fram till vad den ska göra. Inför träffen hade de fått i uppgift att titta på CEMR-deklarationen (Europeisk deklaration om jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå). De uppmuntrades också att titta på Umeå kommuns Handlingsplan för jämställdhet, där bland annat CEMR-deklarationen behandlas.

Diskussionen under momentet verkar ha kretsat kring såväl teori som praktik och rapporten ger uttryck för en grupp som ganska snabbt hittar fram till kärnan.

När det gäller äldreomsorg pratade vi en del om avlastningsbegreppet, vem är det som begär hjälp, vem får den? Ganska snart kom diskussionen att fokusera på att vi som organisation fattar beslut utifrån en idé om att vi lever jämställt – ett jämställdhetsideal som speglar sig i att Socialtjänsten förväntar sig att samtliga familjemedlemmar har likvärdigt ansvar för hushållsarbetet. Vilka konsekvenser får det? Kan vi kliva in i situationen och arbeta närmare, förklara situationen och vad samhället förväntar sig? (a a, s 5)

Gruppens diskussioner kretsade sedan kring socialtjänstens möjlighet att fatta jämställda beslut. De ansåg att det kan finnas en konflikt i att fatta beslut som är jämställda på individnivå men som i långa loppet bidrar till att förstärka könsskillnader och ojämställdhet i samhället.

Diskussionen är mycket intressant. Jämställdhetsidealet, om än omedvetet/uttalat, bygger på förväntningen om likvärdigt ansvar för hushållsarbete. Ett dilemma som diskuteras i gruppen handlar om ett äldre par där kvinnan inte längre kan laga mat och sköta det gemensamma hemmet. Handläggaren är medveten om den ojämställda arbetsfördelningen. Mannen vill inte ta på sig större ansvar. Ska beslutet om eventuellt bistånd då ta hänsyn till jämställdhet i vidare bemärkelse eller till den enskilda individens behov? Säg att kvinnan får hemtjänst, vad säger det om förväntningarna på att mannen ska ta sitt ansvar i hushållsgemenskapen? Vad blir konsekvensen för kvinnan om hon inte får hemtjänst?

Vad diskussionen som återges i rapporten visar är bland annat att problematiken är extremt svårformulerad. Jämställdhet hamnar i kläm mellan teori och praktik och den bästa lösningen i situationen kanske inte är den bästa för samhället på sikt. Det är ett viktigt tema i rapporten, dock inte själva uppgiften för cirkeln att lösa.

Gruppen fortsätter med att diskutera den egna organisationen, rekrytering och att socialtjänstens ledning har konkretiserat att framtidens ledarskap ska styras av mod, kommunikation och samverkan. De formulerar en hypotes om att högsta ledningen anser att könet på anställda och chefer har betydelse. Det långsiktiga målet är att få en jämnare könsfördelning, och i en kvinnodominerad organisation som socialtjänsten kan en sådan strävan tolkas som att mod, kommunikation och samverkan ges olika innebörder beroende på om den betecknade är kvinna eller man.

Det man till slut väljer att fokusera arbetet på, är en kartläggning av organisationen. Gruppen vill ha en bild av nuläget och de vill kunna återge bilden i siffror. Verktöget som väljs är ”3R-metoden”. Källor som diskuteras är brukarenkäten. Den bör kunna ge indikationer på vad som händer när jämställdhetsidealet möter verkligheten. Brukarenkäten bör också kunna visa ifall handläggarens kön har betydelse för brukaren. Kartläggningen ska

dessutom innefatta en organisationsbeskrivning där könsfördelningen framgår samt en lönekartläggning (a a, s 6).

Kort om 3R-metoden: De tre R:n syftar på ”Representation”, ”Resurser” och ”Realia”. En kartläggning med hjälp av dessa begrepp går ut på att (a) ge en bild av fördelning mellan kvinnor och män i olika avseenden. Det kan till exempel handla om i vilken utsträckning män respektive kvinnor finns representerade på olika nivåer och på olika befattningar i en organisation; (b) att studera hur resurser, till exempel i form av tid och pengar, fördelas mellan kvinnor och män, eller mellan kvinno- och mansdominerade verksamheter; (c) att analysera varför det ser ut som det gör. Representation och resurser kan därmed sägas rikta blicken mot jämställdhetens kvantitativa, eller numerära aspekter. Realia blir då ett mer kvalitativt inslag som öppnar upp för tillämpning av exempelvis ett könsfördelningsteoretiskt perspektiv (Svenska Kommunförbundet 2002).

Under moment 3 går gruppen igenom 3R-metoden. Projektledaren är bortrest och deltar endast i planeringen.

En enkel kartläggning visar hur metoden kan användas, och hur mycket information den kan generera. Följande är en bild av socialtjänstens nya organisation som tas fram av gruppen:

- Före omorganisationen fanns 29 enhetschefstjänster inom IFO, varav 22 var kvinnor och 7 var män. Det betyder att 76 % var kvinnor och 24 % var män.
- Efter omorganisationen blev det 11 enhetschefer inom IFO, varav 6 är kvinnor och 5 är män. Det betyder att 53 % av cheferna är kvinnor och 47 % av cheferna är män.
- Innan omorganisationen fanns 22 kvinnliga chefer och efter omorganisationen finns 6 kvinnliga chefer. Innan omorganisationen fanns 7 manliga chefer och efter omorganisationen finns 5 manliga chefer.
- Bland de kvinnor som inte längre är chefer har flera fått nya titlar (som samordnare, handledare, utvecklingsledare, planeringssekreterare etc). (Larsson & Larsson 2010b, s 7)

Gruppen bestämmer vem som ska samla in data av olika slag och när den ska lämnas in (Larsson & Larsson 2010a, s 8).

Under första delen av moment 4 arbetar deltagarna i gruppen självständigt med datainsamling. Insamlad data skickas in till projektledaren som gör en sammanställning till den gemensamma träffen. Det visar sig att det finns luckor i datamaterialet. Det är svårt att få tag på viss data eller att ställa rätt frågor för att få tillgång till data. Könsuppdelad statistik är svår att erhålla. Ofta finns den inte och när den finns är den bearbetad utan att kön redovisas. Rådata är svår att få tag på och den sammantagna slutsatsen är att variabeln kön inte kan särskiljas ur befintlig data. Deltagarna vill därför fortsätta sina eftersökningar. Man kommer överens om att projektledaren (cirkelledaren är borta under momentet) ska ta emot data även efter träffen (a a, s 8).

Det femte momentet skulle ha ägt rum i maj 2010 men det sköts upp till augusti. Under momentet redovisas datamaterialet i en 3R-kartläggning. Det insamlade datamaterialet kan sammanfattas enligt följande tabell.

Tabell 4. Kategorisering av det datamaterial som samlats in av chefsgruppen. Källa: Larsson & Larsson 2010a, s 9.

	Representation	Resurser	Realia
Politisk nivå	Antal ledamöter och ersättare i socialnämnd och kommundelsnämnder.	-	-
Brukarnivå	Antal brukare.	Fördelning av insatser ÅO, HK delar av IFO. Fördelning av kostnader ÅO, HK, delar av IFO.	Brukarenkät 2010
Personalnivå	Antal anställda i KDN, ledning, stödfunktioner, myndighetsutövning, öppenvård.	Organisationskarta ledning, KDN, stab, IFO och UFFE. Löner för första linjens chefer vård och omsorg, utförare vård och omsorg, samtliga Umeå kommun.	-

Vad blev då resultatet av kartläggningen?

Rapporten dokumenterar moment 5 i ett avsnitt där gruppens diskussioner och analyser sammanfattas (Larsson & Larsson 2010b, s 10-11). Framställningen följer de tre nivåerna i tabell 4 och jag återger därför det väsentligaste under varje punkt.

På politisk nivå har gruppen endast identifierat data som kan föras till begreppet *representation*. Statistiken visar könsfördelningen i de politiska församlingarna med direkt inflytande över socialtjänstens arbete. Kartläggningen finner att könsfördelningen är jämn i socialnämnden, både bland ordinarie ledamöter och bland ersättare. I Sävar kommundelsnämnd, däremot, är männen kraftigt överrepresenterade. Gruppens fundering i relation till detta resultat är ifall sammansättningen i de politiska församlingarna kan ha betydelse för möjligheterna att ge jämställd service till brukarna.

På brukarnivå har data samlats in för samtliga ”R”. *Representation* har undersökts med hjälp av statistik över antal brukare. Man konstaterar att det varit enklare att ta ut uppgifter inom äldreomsorg och handikappomsorg än inom individ- och familjeomsorg. Statistiken visar på en övervikt kvinnor bland brukarna inom äldreomsorg, inom övriga områden är fördelningen ganska jämn. *Resurser* har kartlagts genom statistik över fördelning av insatser och kostnader. Inom äldreomsorgen ges betydligt mer insatser till kvinnor än till män. Vad gäller LSS-ärenden så får kvinnor en något större del av insatserna medan fördelningen av insatser inom LASS-ärenden är tämligen jämnt fördelad mellan kvinnor och män. Fördelningen av insatser i SoL-ärenden är också ganska jämnt fördelade. Fördelningen av kostnader redovisas för hemtjänsten. Fördelningen är märkbart skev vad gäller kostnader för hemtjänst till personer över 65 år – kvinnor står för 67 procent av kostnaderna. Kostnaderna för hemtjänst till personer under 65 år är jämnt fördelade mellan könen. Gruppen diskuterar resultatet och konstaterar att fördelningarna måste vägas mot antalet kvinnor och män i befolkningen. Kanske är de ojämnställda fördelningarna inom äldreomsorgen betingade av att kvinnor lever längre än män generellt sett? Fördelningen av insatser säger inte heller någonting om innehållet i tjänsterna.

Att det är olika svårt att ta fram uppgifter om fördelning av resurser inom socialtjänstens verksamhetsområden diskuteras också. Det kan delvis förklaras av inbyggda funktioner i

systemen som gör det svårare att få tillgång till könsuppdelad statistik inom exempelvis individ- och familjeomsorg. De största problemen med att ta fram uppgifter på brukarnivå är dock kopplade till brukarenkäten. Avsikten var att studera *realia* med hjälp av denna datakälla. I realiteten visade det sig vara omöjligt att använda brukarenkäten som den analyseras i dagsläget. Bara ett fåtal variabler redovisas med avseende på kön och trots att de har försökt har gruppen inte lyckats få tillgång till ytterligare data. I rapporten konstateras att det inte finns könsuppdelad statistik men också att det aldrig har efterfrågats av politiker, ledning eller verksamheter.

På personal- och organisationsnivå har uppgifter samlats in med avseende på *representation* och *resurser*. Resultaten visar inte helt oväntat på en kvinnodominerad organisation. Diskussionerna i gruppen handlar dock i stor utsträckning om att analysen skulle behöva kompletteras. Min uppfattning är att diskussionen och analysen i hög grad fokuserar på *realia*, det vill säga eventuella orsaker till varför det ser ut som det gör, och vilka aspekter som skulle behöva tas i beaktande för en fullständig 3R-analys. Två exempel:

Annat som kan belysa en organisation, som till antalet domineras av kvinnor, är genomsyrat av genusordning är möjlighet till kompetensutveckling och utrymme på arbetsplatsen (taltid på möten, tillträde till nyckelpersoner etc). (a a, 11)

Utrymme på arbetsplatsen kan tas som indikator på resurser. Antagandet om att organisationen genomsyras av en genusordning är dock mer en teoretisk utgångspunkt. En av genusordningens konsekvenser är med stor sannolikhet ojämn fördelning av talutrymme. För att kunna se och undersöka talutrymmet behövs emellertid de teoretiska verktyg som möjliggör analysen.

Inom IFO är det tydligt att det finns en ambition om en jämn könsfördelning inom ledningen. I och med omorganisationen har enhetscheferna inom IFO blivit betydligt färre och det är framför allt kvinnor som har lämnat sina uppdrag som chefer... Är en organisation jämställd för att det finns lika många kvinnor och män i organisationen? Är då utgångspunkten att man förväntar sig att kvinnor och män ska bidra med olika kompetens till organisationen? Värderas i så fall kompetenserna lika? (a a, s 11)

Diskussionen i citatet pekar på olika sätt att förstå begreppet jämställdhet. Är jämställdhet en fråga om lika fördelning eller är det de innehållsliga delarna av begreppet som är viktigast? Återigen, diskussionen glider över på *realia*, alltså teoretiskt grundade funderingar, vilket är ett nödvändigt inslag för en fullt utvecklad 3R-kartläggning.

Rapporten från chefskretsen avslutas med diskussioner om jämställdhet, svårtillgänglig statistik och verktyg som chefer behöver. Frågan om vad som kännetecknar ett jämställt beslut återknyter till gruppens diskussioner under moment 2. Jag citerar:

Ska socialtjänsten fatta beslut som att vi lever jämställt eller besluta utifrån faktiska förhållanden som visserligen ger relevant stöd och hjälp till den enskilde men som riskerar att motverka ett jämställt samhälle på längre sikt. Gruppen problematiserade i och med detta hushållsgemenskapen som begrepp och den position som enskilda handläggare hamnar i när det gäller att bedöma enskilda brukares behov och samtidigt förhålla sig till hushållsgemenskapen. Konsekvensanalys med avseende på kön behövs för att säkerställa att myndighetsbeslut fattas medvetet. (Larsson & Larsson 2010b, s 13)

Citatet återspeglar en stringens i cirkelarbetet. Efter genomförd kartläggning återkommer gruppen till ett dilemma de diskuterat tidigare. Utrustade med kunskaper om representation och resurser efterlyser gruppen nu konsekvensanalyser med avseende på kön.

Problematiseringen av begrepp som jämställdhet och jämställda beslut tyder på teoretiska insikter, framför allt insikter om att kvantitativa mått behöver kompletteras genom teoretiskt grundad analys.

Svårigheter som gruppen stött på, med att få tillgång till könsuppdelad statistik, problematiseras också. Slutsatsen är att det behövs könsuppdelad data: ”För att möjliggöra ett systematiskt jämställdhetsarbete behövs tillgång till data så att det är möjligt att analysera och se vad som behöver åtgärdas och vad som fungerar bra.” (a a, s 12)

Till sist återges gruppens lista över de verktyg de själva anser sig behöva för att kunna leda ett aktivt jämställdhetsarbete i arbetsgrupperna. På politikernivå efterlyser gruppen bland annat ”klargörande om vad jämställdhet inom socialtjänsten innebär och vad som utgör ett jämställt beslut”. På brukarnivå vill man ha ”könsuppdelad statistik i brukarenkäten” och ”tillgång till statistik som visar fördelade resurser och insatser uppdelat på kön”. På personalnivå anges ”könsuppdelad statistik från Medarbetarenkäten” och ”jämställdhetsperspektiv i utvecklingssamtal”. Gruppen menar också att ”tillgång till rådata och verksamhetsnära statistik medvetandegör och möjliggör medskapande” (a a, s 12).

Rapporten från forskningscirkeln med chefer visar på ett lyckat resultat. Deltagarna är redan inledningsvis införstådda i perspektivet och de verkar successivt ha nått insikter som de med stor sannolikhet kan omsätta i praktisk handling. Deras diskussioner och analyser visar dock att de ser många svårigheter i att överföra kunskaperna till ett praktiskt sammanhang.

Listan över önskade verktyg innehåller, sett från mitt perspektiv, en förteckning över identifierade skärningspunkter där betydelsen av jämställdhet och kön kan komma att sättas på prov: Politikerna måste involveras för att legitimera jämställdhetsarbetet; brukarnas uppfattningar måste bli möjliga att översätta till organisationens jämställdhetssträvanden; medarbetarna måste bli delaktiga genom utvecklingssamtal präglade av ett jämställdhetsperspektiv och genom uppföljningar som möjliggör avtäckande av eventuella könsskillnader.

De två forskningscirkelarna – reflektioner och jämförelser

Forskningscirkelarna uppvisar olika resultat, cirkeln med chefer kan på goda grunder betraktas som planenligt genomförd medan handläggarcirkeln inte nått upp till förväntningarna.

En viktig orsak till de olika intrycken från forskningscirkelarna är rapporternas utformning. Det är ofrånkomligen så. Cirkelledarna har författat rapporterna och det är i hög grad deras erfarenheter som återspeglas i beskrivningarna av processerna och resultaten. De kan själva inte förklara varför forskningscirkeln med handläggare inte fungerat. Det framgår explicit i rapporten och intrycket förstärks genom den intervju med projektledaren som jag gjorde i slutfasen av utvecklingsarbetet. Varför gick det som det gick? Finns det några hållbara förklaringar till de två forskningscirkelarnas olika resultat?

Kan de olika processerna förklaras av skillnader i förkunskaper? Kanske till viss del. Chefernas förkunskaper om kön/genus och jämställdhet lyfts fram i rapporten från deras cirkel. I rapporten från handläggargruppen framhålls inte deltagarnas förkunskaper på samma sätt. Det kan givetvis bero på att arbetet inte fungerat och att fokus i rapporten därför hamnat mer på svårigheterna. I en bilaga till rapporten återges emellertid deltagarnas svar på frågorna ”varför ska vi arbeta med att öka könsmedvetenheten i socialtjänstens biståndsbedömningar?” samt ”varför vill du vara med i forskningscirkeln?”. Svaren varierar men min bedömning är att förkunskaperna var ganska goda, förmodligen tillräckligt goda för ett fruktbart arbete i forskningscirkeln. Skillnader i förkunskaper, grupperna emellan, var knappast så stora att det i sig kan förklara skillnaderna i resultat.

Två förklaringar har jag redan diskuterat, i samband med genomgången av forskningscirkeln med handläggare: gruppammansättning/-dynamik och kommunikationssvårigheter. I beskrivningen av chefsgruppen framkommer inga problem av det slaget. Inte heller i de enkätsvar som inkommit från den gruppen. De deltagare från chefsgruppen som besvarat enkäten, poängterar istället yttre omständigheter som besvärande, i den mån de nu lyfter några problem. Citat från två av cheferna får illustrera:

Har inte känt något stöd från omgivningen, snarare fått en del ironiska kommentarer.

Obefintligt stöd måste jag tyvärr säga. Chefen har aldrig ställt en enda fråga om hur det går. Då det i princip är vattentäta skott mellan områdena så har ingen annan enhetschef gått in vid min frånvaro vilket gör att det är oerhört svårt att frigöra tid för att delta och det är tufft att komma tillbaka efter 2 dagars frånvaro och då ska hinna ikapp. Oftast innebär dessa cirkeldagar att jag har arbetat lite på kvällarna för att hålla undan, men det har varit intressant och givande så jag har alltid prioriterat dessa tillfällen.

Kanhända är detta signifikativt för skillnaderna mellan grupperna? I handläggargruppen finns tecken på inre motstånd/anpassning som innebär att problematiserade betydelser av kön och jämställdhet bromsas upp i friktionsytor som bildas mellan cirkelledarna och de enskilda deltagarna samt i sociala processer i gruppen. Gruppen har därför inte nått ända fram till att synliggöra praktiken.

En tänkbar orsak till att arbetet i gruppen inte fungerade så bra lyfts fram av projektledaren. Hon menar att det kan ha funnits en ovilja att granska sig själv.

Och jag vet inte, lite grann tror jag att det blev lite jobbigt att börja titta på sig själv. Även om det var väldigt tydligt från början. Alltså det var ju en sak vi informerades om på kickoffen, i november, att vi ska titta på egna journaler. /.../ Förhoppningen var ju att det skulle vara en intim grupp där man faktiskt kunde våga se sina egna formuleringar och problematisera det. Men alltså där hamnade vi ju verkligen inte. (Projektledaren)

Oviljan att ”börja titta på sig själv” blir ett uttryck för inre motstånd när den översätts till min tolkningsram. Om någon eller några i gruppen inte är bekväma med att granska sina egna bedömningar utifrån nya perspektiv så uppstår friktion som sedan eventuellt förstärks av dynamiken i gruppen.

Till deltagarna i chefsgruppen har ledarna däremot nått fram, och gruppen har därmed fungerat som ett forum för diskussion och analys. De har identifierat yttre friktionsytor för deltagande och kunskapsöverföring. Gruppen har därigenom kommit längre än handläggargruppen under projektiden.

Det kan naturligtvis bero på perspektiv, alltså skillnader i överblick och kunskap om organisationen som följer av position. Cheferna har troligtvis och generellt sett bättre förutsättningar att sätta sig själva och de egna verksamheterna i relationer till socialtjänsten i övrigt. Men forskningscirkeln som metod handlar inte om någon specifik fråga utan om deltagarnas egen praktik och hur deras egna erfarenheter och kunskaper kan utvecklas genom mötet med forskning och teori. Perspektiv kan vara en förklaring till val av syfte men troligtvis inte till de olika processerna i forskningscirkelarna.

Forskningscirkelarna har dock genererat ytterligare resultat. Hösten 2010 träffades deltagare från båda cirkelarna under en gemensam heldag. Syftet med dagen var att ta tillvara kunskaperna och erfarenheterna från forskningscirkelarna, och att de enskilda deltagarna skulle arbeta fram riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbete som skulle ta vid efter

utvecklingsarbetets avslutning. Totalt deltog sju personer varav två från handläggargruppen (Umeå socialtjänst 2010; Larsson & Larsson 2010c).

Det är intressant att läsa dokumentet från sammankomsten (Larsson & Larsson 2010c). Diskussionerna, som de har sammanställts, tyder på medvetenhet och kunskap såväl som på god handlingsberedskap. De ”förutsättningar för fortsatt jämställdhetsarbete” som diskussionerna har utmynnat i sammanfattas under fyra teman: ”genusperspektiv i organisationen”; ”genusperspektiv i utredningsarbete”; ”genusperspektiv i verkställigheten”; ”genusperspektiv i arbetsgivarrollen”.

Vad gäller **genusperspektiv i organisationen**, betonas bland annat behovet av tydliga definitioner av begrepp som ”jämställdhet” och ”jämställd socialtjänst”. ”Omfattande 3R-kartläggningar av hela socialtjänstens organisation”, ”könskonsekvensanalyser i det vardagliga arbetet” och ”statistik behöver finnas och bli tillgänglig” är exempel som understryker behovet av gemensamma förutsättningar och utgångspunkter för jämställdhetsarbetet. Dessutom gäller det att ”möjliggöra för chefer och personalen att reflektera över jämställdhet i det vardagliga arbetet”.

Genusperspektiv i utredningsarbete kan tillgodoses genom att utredarna och handläggarna utvecklar ett kritiskt och könsmedvetet förhållningssätt. I dokumentet specificeras därför ett antal frågeställningar med avsikt att synliggöra kön i vardag och rutiner. För att problematisera ”stereotypa könsroller och föreställningar om kön” formuleras bland annat följande frågeställningar:

- Vilka konsekvenser får det om personalen arbetar från föreställningen att skillnader mellan könen har biologiska förklaringar? Vilka blir konsekvenserna om personalen arbetar utifrån föreställningen att skillnader mellan könen beror på inlärd roll och beteenden?
- Spelar det någon roll om socialtjänstens personal utgår ifrån att skillnader mellan könen är individuella eller är en del i en samhällsstruktur där män och kvinnor inte har samma villkor? Vad blir konsekvenserna för de olika synsätten? (Larsson & Larsson 2010c)

Under genusperspektiv i utredningsarbete anges också en frågeställning knuten till ”mäns våld mot kvinnor”:

- Pratar handläggare med klienterna om mäns våld mot kvinnor som ett individuellt eller strukturellt problem? Vad blir konsekvenserna med de olika synsätten? Vad blir konsekvenserna av att bara ha ett av dessa synsätt? (Larsson & Larsson 2010c)

”Ekonomisk självständighet” är ytterligare en punkt som behandlas under temat genusperspektiv i utredningsarbete. Där återfinns till exempel följande frågeställningar:

- Hur påverkar bidragssystemen maktförhållanden i familjer? Vad händer i maktförhållandet i en familj när kvinnors barnafödande kan göra att familjen ”slipper” försörjningsstöd och istället går över till ett annat bidragssystem? Kan barnafödande bli ett sätt för kvinnor att bidra till försörjningen? Kan detta sätt att se barnafödande bli en jämställdhetsfälla för kvinnor? Vilka konsekvenser har detta för kvinnors möjligheter att etablera ekonomisk självständighet, integrering i samhället i övrigt samt kroppslig integritet? (Larsson & Larsson 2010c)

Därutöver diskuterades också **genusperspektiv i verkställigheten** samt **genusperspektiv i arbetsgivarrollen**. Under arbetsgivarrollen har bland annat frågeställningar kring rekrytering sorterats in. Ett exempel:

- Vad innebär det att ha ett genusperspektiv vid rekrytering?

- Är det att ha en jämn fördelning av kvinnor och män? På vilka nivåer? Var börjar vi?
- Vad får det för konsekvenser att sträva efter fler män i en organisation med flest kvinnor? Finns det risk för att vi förlorar kvinnor som vi vill ha kvar i organisationen?
- Finns det andra sätt att arbeta med jämställdhet? (Larsson & Larsson 2010c)

Rekrytering är ett mycket intressant område. Då socialtjänsten är en kvinnodominerad organisation kan det vara problematiskt att likställa jämställdhet med ”lika många”. Att kunna föreslå frågeställningar som kan medvetandegöra jämställdhet som ett komplext fenomen, som dessutom, om de tillämpas i praktiken, kan förändra förhållningssätt, det tyder på ett bra resultat.

Det gäller överhuvudtaget för samtliga exempel som redovisats ovan. Forskningscirkelarna har gett resultat. Exempelen visar att deltagarna, i samarbete med cirkelledarna, har utvecklat en god förmåga att identifiera och sätta ord på svårdefinierade fenomen.

Hur har då forskningscirkeldeltagarna tänkt gå vidare? Vad framkommer i deras personliga **checklistor**? Närmast följer några exempel på aktiviteter och förutsättningar som deltagarna har tagit fram.

- Medvetandegöra och arbeta för jämställda biståndsbeslut
 - Detta förutsätter
 - Att det finns en definition av jämställdhet
 - Tillgänglig statistik som jag kan ta fram själv
 - Tid att arbeta med jämställdhet
 - Ökad kunskap hos mig och arbetsgruppen
- Ställa kritiskt medvetandegörande frågor till mig själv
 - Detta förutsätter
 - Handledning
 - Utbildning
 - Tid för reflektion
- Ärendegranskning utifrån ett jämställdhetsperspektiv
 - Detta förutsätter
 - Avsätta tid
- Rekrytera medvetet för att öka jämställdheten i arbetsgruppen
 - Detta förutsätter
 - En definition på vad jämställdhet innebär i rekryteringsprocessen
 - Förankring hos enhetschefer
 - Nätverk för stöd i analys av resultat (Larsson & Larsson 2010c)

Rapporten från den gemensamma avslutningen av forskningscirkelarna avslutas med en diskussion om det jämställdhetsideal som redan inledningsvis problematiserades i forskningscirkeln med chefer. Problemet är att hushållsgemenskapen sätter upp förutsättningar som i det konkreta fallet kan leda till en kollision mellan strävan att fatta jämställda beslut och samtidigt ha den enskilde brukaren i fokus. Någon direkt lösning på dilemmat formuleras dock inte. Och det är kanske det viktigaste resultatet från arbetet i forskningscirkelarna. ”Jämställdhet”, ”könsmedvetet arbete”, ”jämställda beslut”, det vill säga kärnan i utvecklingsarbetet, är begrepp/fenomen med inte helt entydiga betydelser. För att åstadkomma förändring måste betydelserna vägas mot sammanhang och praktiker som inte kan begränsas till socialtjänsten i Umeå. Lagstiftning, förgivet tagna konventioner om män/kvinnor, manligt/kvinnligt etcetera, sociala hierarkier och (köns-)maktskillnader, allt kokar ner till den verklighet som formar och som formas av allas våra praktiska handlingar och föreställningar. Att deltagarna i två forskningscirkel som pågått under ett halvår inte kan formulera en lösning på denna fråga, det är knappast förvånande. Att de däremot har lyckats

formulera problemet, det är en framgång. Likaså att de har identifierat praktiskt genomförbara aktiviteter och de förutsättningar som ska till för genomförandet.

Forskningscirkelledarna formulerar sina slutintryck på följande sätt:

De flesta behov som deltagarna identifierade för att kunna arbeta för en ökad jämställdhet är konkreta och genomförbara redan i dagsläget. Det handlar framförallt om ställningstaganden och tid att få utrymme att arbeta med jämställdhet samt om administrativa förändringar. För att kunna jobba med jämställdhet behövs också tillförsel av genuskunskap och utrymme att jobba tillsammans för att omsätta kunskapen till ett värde för våra brukare. (Larsson & Larsson 2010c)

Jag tycker att det är en bra slutsats som visar på ett tämligen gott resultat. Visserligen tycks insikterna och erfarenheterna vara ojämnt fördelade mellan deltagarna i de två cirkelarna, och chefsgruppen stod till fem sjundedelar för deltagandet under den sista gemensamma träffen, men deltagarna representerade trots allt båda forskningscirkelarna. Mellan enhetschefer och handläggare går en gräns som kan definieras som en friktionsyta. Det fortsatta jämställdhetsarbetet försvåras i alla fall inte av att representanter från båda sidor om gränsen har diskuterat de betydelse av kön och jämställdhet som står på spel. Må vara att det rör sig om ett lite fåtal av alla medarbetare inom socialtjänsten i Umeå kommun.

Därmed lämnar jag forskningscirkelarna tills vidare. I nästa kapitel presenteras och diskuteras utvecklingsarbetets övriga resultat.

4. Utvecklingsarbetets övriga resultat

Utvecklingsarbetets kärna, eller nav, har utgjorts av forskningscirkelarna men projektet har bedrivits på bred front och därmed genererat andra resultat som måste avhandlas i utvärderingen.

I det här kapitlet presenteras de viktigaste resultaten. Redogörelsen består av en kombination av projektets egen dokumentation och utvärderingen. Jag börjar med en kort summering av de delstudier som genomförts under utvärderingens gång.

Då vissa svar redan finns dokumenterade i bifogade delstudier, kommer enskilda detaljer att tonas ner till förmån för det större perspektivet. Delstudierna kommer att refereras i korta, sammanfattande ordalag i det avsnitt som följer härnäst. Läsare som vill fördjupa sig hänvisas till bilagorna.

Kort summering av genomförda delstudier

Den externa utvärderingens huvudfokus har legat på de aktiviteter och mål som i projektplanen formulerades på intern målgruppsnivå. Mer specifikt har resultaten från forskningscirkelarna betraktats som det enskilt viktigaste inslaget att sammanställa och analysera. Under utvecklingsarbetet har dock även andra inslag utvärderats. De viktigaste resultaten från genomförda delstudier presenteras i de tre närmast följande avsnitten. En beskrivning av urval och datamaterial gavs i kapitel 2, i presentationen av utvärderingens genomförande, och jag har inte för avsikt att upprepa de uppgifterna här.

Resultat av föreläsningar och seminarier för myndighetsutövningens medarbetare

I november 2009 hölls en kickoff för projektet, med ett i huvudsak informativt innehåll. I oktober 2010 hölls en föreläsningdag, indelad i block efter socialtjänstens olika verksamhetsområden. I båda fallen bestod deltagarna av medarbetare och chefer. Vid det senare utbildningstillfället var även politiker och en del studenter närvarande. Dessa två utbildningsinsatser har utvärderats med hjälp av enkäter (Bilaga I; Bilaga II).

I båda fallen var deltagandet betydligt lägre än planerat. Dessutom var publiken blandad. Enligt planeringen av utvecklingsarbetet skulle utbildningsinsatser matchas mot målgrupper. Utbildningarna skulle också ges till de olika grupperna vid olika tillfällen. I realiteten blev det två utbildningsdagar och några workshops/utbildningar för enskilda arbetsgrupper. Utvärderingen har i huvudsak koncentrerats på de två gemensamma utbildningsdagarna.

Resultaten av enkäterna visar att utbildningarna har varit uppskattade och att många anser sig veta mer om kön och jämställdhet efter deltagandet. I utvärderingen av kickoffen visade det sig att det först och främst var redan intresserade kvinnor som blivit mer intresserade efter utbildningen. Kvinnorna ansåg också, i högre utsträckning än männen, att projektet behövdes på den egna arbetsplatsen och att det kan vara till nytta i det egna arbetet. Männen, å andra sidan, ansåg i högre grad än kvinnorna att biståndsbedömningen på den egna arbetsplatsen, och i det egna arbetet, redan uppfyllde projektets målsättningar (Bilaga I).

Deltagarnas uppfattningar om huruvida biståndsbedömningen på den egna arbetsplatsen och i det egna arbetet redan uppfyller projektets mål mättes även i utvärderingen av det senare utbildningstillfället. Majoriteten respondenter, oavsett kön, svarade då att de är osäkra eller inte vet. En klar majoritet av respondenterna ansåg vidare att de efter utbildningsdagen visste vad ett könsperspektiv innebär. Respondenterna var dock mindre säkra på hur de ska använda kunskaperna i sina arbeten. Resultaten hänger förmodligen samman med innehållet i

föreläsningarna, som vid det senare tillfället var mer verksamhetsnära och problematiserande än vid kickoffen (Bilaga II).

Några generaliseringar till socialtjänsten i stort är dock svåra att göra. Antalet deltagare understeg vid båda tillfällena målsättningarna och svarsfrekvensen var låg.

Utvecklingsarbetets betydelse för biståndsbeslut och nämndbeslut

Tanken var att forskningscirkeln med handläggare skulle granska könsmedvetenheten i de egna biståndsbesluten. Det kom dock inte att fungera så väl, av skäl som framgick av kapitel 3.

Utvärderingen omfattar ett försök att granska antalet jämställdhetsintegrerade beslut i socialnämndsprotokoll före utvecklingsarbetet. Resultatet visar på begränsad förekomst av protokollförda diskussioner kring kön och jämställdhet. När studien utvidgas till att även omfatta beslutsunderlagen, konstateras att mellan en sjättedel och en fjärdedel av granskade ärenden kan betraktas som jämställdhetsintegrerade. I huvudsak gäller det ärenden som behandlar jämställdhetsfrågor i något avseende. Utvärderingen kan dock inte, av förklarliga skäl, avgöra vad som har sagts under sammanträden utan att hamna i protokollen (Bilaga III).

Att köns- och jämställdhetsfrågor antagligen diskuteras i högre utsträckning än vad som framgår av protokollen, det är en slutsats som kan dras på basis av den halvdag med information/utbildning för politiker från socialnämnd och kommundelsnämnder som hölls i oktober 2010. Jag närvarade vid det tillfället och hörde då prov på en diskussionsvilja som förmodligen indikerar att det förekommer diskussioner kring kön och jämställdhet, men att de inte så ofta får plats i sammanträdesprotokollen.

Utvecklingsarbetets betydelse för bemötande och behandling av brukare

I utvärderingen har det ingått att undersöka brukarnas upplevelser av socialtjänstens bemötande och behandling, före utvecklingsarbetet. Konkret har befintlig brukarenkät kompletterats med en fråga om huruvida brukarna ”litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna”. Resultaten tyder på att män, i något högre grad än kvinnor, litar på socialtjänsten i detta avseende. Tilliten till socialtjänsten är dock mycket hög överlag (96-97 procent) och könsskillnaderna små. Samtidigt finns det stora variationer mellan könen inom och mellan olika insatsområden (Bilaga IV).

Analyserna i bilaga IV bygger på tillgänglig statistik och ett datamaterial som redan är bearbetat i viss utsträckning. I likhet med forskningscirkeln med chefer efterlyser utvärderingen tillgång till rådata som medger mer ingående analyser. En viktig slutsats är att det i framtida uppföljningar behövs mer finfördelad statistik som visar hur kvinnor och män, pojkar och flickor inom olika insatsområden upplever socialtjänstens bemötande och insatser.

Övergripande om målen och resultaten

Utvärderingen har bestått i ett antal nedslag i utvecklingsarbetet. Det är i huvudsak målsättningar på intern målgruppsnivå som har utvärderats. Anledningen står att finna i att jag redan i ett tidigt skede begränsade utvärderingen till de målsättningar som hade goda förutsättningar att uppfyllas under projektiden. De mer långsiktiga målen bedömdes ha en räckvidd som inte skulle låta sig fångas av utvärderingen.

Det har skett vissa förskjutningar i förhållande till målsättningarna i planen för utvecklingsarbetet. Som jag tidigare har nämnt har till exempel utbildningsinsatserna varit mer koncentrerade och mindre grupp-specifika än vad som inledningsvis var tänkt. De mer

innehållsmässiga målen för utbildningsinsatserna kan sägas vara uppfyllda. De kvantitativa målen är inte det. En lärdom som dras av detta i utvecklingsarbetets slutrapport är

... att jämställdhet är ett kompetensområde som det är svårt att få deltagare till oavsett hur inbjudan görs och vilket innehåll utbildningsinsatserna har. Trots att projektet valde att ha handplockade föreläsare från hela landet med teman som täcker Socialtjänstens alla områden blev deltagandet på den allmänna utbildningsdagen långt under det förväntade. (Umeå socialtjänst 2010, s 7)

Det är svårt att locka deltagare till utbildningsdagar där jämställdhet står på agendan. Samtidigt visar utvärderingen att deltagarna, i alla fall de som fyllt i enkäterna, varit intresserade och att utbildningsinsatserna i sig skapat intresse för jämställdhetsfrågor. Från utvärderingen av projektets kickoff i november 2009 vet vi att det framförallt var redan intresserade kvinnor som uppgav att utbildningsdagen hade ökat deras intresse för ämnet (Bilaga I). Något liknande säkerställt samband framkommer inte i analysen av det senare utbildningstillfället (Bilaga II). En viktig skillnad mellan de två utbildningsdagarna är att det var obligatorisk närvaro vid kickoffen. Det kan vara en förklaring till att de redan intresserade utmärker sig i analysen. De som inte var intresserade och som i första hand deltog på grund av obligatoriet, har förmodligen inte heller blivit mer intresserade av utbildningen. Till det andra tillfället har deltagarna snarare sökt sig utifrån yrkesbundna preferenser och i respondenternas bedömning av hur intressant innehållet har varit, kan inga säkerställda skillnader utläsas. Kanske är det så att det är de redan intresserade som lockas av utbildningar inom kompetensområdet jämställdhet, att det är svårt att rekrytera nya intressenter? I så fall kan den breda satsningen på olika aktiviteter, på olika nivåer i organisationen, skapa grogrund för diskussioner som framgent eventuellt kan locka nya deltagare till framtida jämställdhetsutbildningar. Jag tror dock att verksamhets-/yrkesanknytningen är en fördel, både för möjligheten att locka deltagare och för att de ska finna innehållet intressant.

Forskningscirkelarna har inte gett planerat resultat. Fullt ut, bör understrykas, för forskningscirkeln med chefer kan, som jag har försökt visa, betraktas som en framgång. Det är forskningscirkeln med handläggare som inte har fungerat som det var tänkt. Avsikten var att utvecklingsarbetet via den sistnämnda forskningscirkeln skulle genomföra en granskning av (den egna) biståndsbedömningen ur ett genus- och könsperspektiv. Nu blev det inte riktigt så. Arbetet nådde inte ända fram och jag har i förra kapitlet diskuterat olika tänkbara orsaker till det.

Målen som handlar om att jämställdhetsintegrera uppföljnings- och kvalitetssystem har uppfyllts i viss utsträckning. Projektet har varit involverat i arbetet med utvecklingen av ett nytt kvalitetssystem, framför allt genom genuskompetenshöjning och diskussioner med berörda medarbetare (Umeå socialtjänst 2010; Intervju med projektledare). Slutrapporten ger dock uttryck för viss försiktighet från projektledningens sida.

Jämställdhetsmål: Att verksamhetsuppföljningarna visar på jämställdhet mellan könen.

Utfall: Könsuppdelad statistik behöver finnas för att möjliggöra uppföljningar med avseende på kön. Även ålder är en faktor som är viktig att väga in. Det behövs också könskonsekvensanalyser på utförda aktiviteter och icke utförda aktiviteter för att säkerställa att inte kvinnor eller män faller mellan stolarna. Vid projektslut är detta arbete på gång, men inte helt uppnått... (Umeå socialtjänst 2010, s 9)

Arbetet har inte nått ända fram i alla avseenden och i vilken utsträckning målen på organisationsnivå kommer att uppfyllas, det svaret får vi nog vänta på. Av citatet att döma har utvecklingsarbetet åtminstone lett fram till strategier och idéer om vad som måste till för att uppnå målen.

Målen på medborgarnivå är överlag så långsiktiga att utfallet knappast har låtit sig bedömas under projekttiden. Beträffande jämställdhetsmålet ”att flickor och pojkar, kvinnor och män som är i kontakt med socialtjänsten behandlas utifrån individuella egenskaper, och inte utifrån kön”, konstaterar slutrapporten för utvecklingsarbetet: ”Mer långtgående utfall kommer inte att bli synliga inom projekttiden” (Umeå socialtjänst 2010, s 12). Och det är nog bara att hålla med. Nämda målsättning kan nämligen beskrivas som det kanske mest centrala målet för hela utvecklingsarbetet. En fråga som avser att fånga brukarnas förtroende för socialtjänsten i detta avseende har också tillförts brukarenkäten. Svaren från brukarna tyder på att de i mycket hög grad ”litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna”. Det finns dock en rad omständigheter som försvårar analysen av brukarenkäten. ”Före-läget” är därmed inte helt tydligt och det mer långtgående utfallet beroende av hur brukarenkäten i fortsättningen kommer att utformas, bearbetas och analyseras (Bilaga IV).

Det övergripande intrycket är att målsättningarna i planen i huvudsak har uppfyllts eller är på väg att uppfyllas. Kan man då säga att utvecklingsarbetet har varit lyckat, eller att det har varit misslyckat? Det är svårt att dra så långtgående slutsatser i det här skedet. Det som kan konstateras är att utvecklingsarbetet har genomförts utifrån en plan vars långsiktighet och ambitionsnivå skjuter många svar på framtiden. Det får dock inte hindra oss från att ta analysen ytterligare ett steg.

I nästa kapitel konkluderas denna utvärdering. Målet är att lyfta resultaten ytterligare en nivå och att fundera lite grann på vad utvecklingsarbetet kan tänkas få för konsekvenser på längre sikt.

5. Vad har då utvecklingsarbetet resulterat i – egentligen?

I det här kapitlet ska jag försöka ge svar på den fråga som legat i bakgrunden under hela utvärderingen: vad resulterade utvecklingsarbetet i? Egentligen, kanske bör tilläggas, för de manifesta resultaten framgick av förra kapitlet. Men, manifesta resultat? Innebär det att det finns latent, och att utvärderingen kan avtäckas dem?

Jag tänker inte anamma Robert Mertons gamla paradigm för funktionsanalyser inom sociologin, däremot hämta viss inspiration från begreppsparet *manifesta- och latent funktioner*. För Merton (1968) var distinktionen ett sätt att hålla isär avsedda och igenkända konsekvenser från de konsekvenser som varken är avsedda eller igenkända, för mig endast en påminnelse om att inte stanna vid utvecklingsarbetets enskilda mål och kortsiktiga resultat.

I ett tidigare kapitel skisserade jag en analytisk tolkningsram ämnad att underlätta analyser av kunskapsspridning i ett sammanhang som inramar en viss grupp människors praktiska verksamheter, exempelvis en organisation. Där poängterades vikten av att förstå spridning av kunskap i termer av radier och skärningspunkter. Kunskap sprider sig inte av sig själv som ringar på vattenytan. Snarare kan överföringen betecknas i termer av processer av motstånd och anpassning. Av betydelse är därför identifiering av de förbindelser och gränsövergångar som utgör potentiella friktionsytor. Överföring av kunskap kan liknas vid kamp om betydelser och i det här fallet handlar det alltså om betydelsen av begrepp som kön/genus och jämställdhet. Sammanhangen av intresse är givetvis utvecklingsarbetet, socialtjänsten och, ej att förglömma, det samhälle som formar och formas av våra föreställningar och förhållningssätt i relation till kön.

Nu har det blivit dags att lägga den analytiska ramen som ett raster över de resultat som hittills har presenterats och diskuterats. Jag kommer att göra det under två rubriker: ”Förutsättningar för fortsatt kunskapsspridning” respektive ”begränsningar för fortsatt kunskapsspridning”.

Förutsättningar för fortsatt kunskapsspridning

Utvecklingsarbetet kan, som jag konstaterade i slutet av förra kapitlet, sägas ha uppfyllt, eller vara på väg att uppfylla målen från planen. Det är så att säga det manifesta resultatet. Men kommer den påbörjade processen att fortgå och i slutändan medföra att hela organisationen, och hela biståndsbedömningsprocessen, genomsyras av ett könsmedvetet förhållningssätt?

Det finns faktorer och omständigheter som talar för att processen inte avstannar i och med projektets avslutning. Utvecklingsarbetet har för det första genomförts utifrån ett sammanhållet och enhetligt perspektiv. Från planeringen och framåt har arbetet präglats av ett socialkonstruktivistiskt perspektiv; kön utgörs inte av fasta kategorier baserade på biologiska skillnader, kön görs i våra vardagliga handlingar och våra föreställningar och förhållningssätt är därmed föränderliga.

För det andra har en rad olika insatser genomförts i linje med uppsatta mål, och målen var redan inledningsvis specificerade på olika nivåer i organisationen. Insatserna och aktiviteterna har därmed riktats till olika målgrupper i organisationen, men även mot rutiner och processer för uppföljning och kvalitetsarbete.

Utvecklingsarbetet har, för det tredje, byggt på en processtanke. Begrepp som medvetenhet, kunskap och handling är exempel på det. Tillsammans bildar de en skala av könsmedvetenhet, där handling representerar det ”högsta värdet”. Ett annat exempel är projektets successiva involvering av intressenter och förespråkare. Aktiviteterna och insatserna innefattar allt från konkreta åtgärder här och nu – till exempel utbildningsinsatser

eller kartläggningar och kvalitetsarbete – till mer långsiktiga förhoppningar om positiva konsekvenser på medborgarnivå.

Forskningscirklar med chefer och med handläggare, utbildningsinsatser riktade till politiker, chefer och medarbetare, utveckling av rutiner och system för uppföljning och kvalitetsarbete – allt är frukter av utvecklingsarbetet. Synliga resultat är bland annat ökad medvetenhet och kunskap samt riktlinjer för fortsatt jämställhetsarbete från forskningscirkelarna, ökat intresse bland många av deltagarna vid de två utbildningstillfällena, diskussioner i ledningsgruppen och bland socialnämndens politiker. Dessutom har projektet skapat en rad mötesplatser för representanter från olika verksamhetsområden och från olika nivåer inom socialtjänsten, rum för diskussion och reflektion kring frågor om kön och jämställdhet i relation till den egna praktiken.

Med ett något teoretiskare anslag kan ovanstående beskrivning av insatser och aktiviteter riktade till olika målgrupper, på olika nivåer och inom olika verksamhetsområden, och de manifesterade resultaten sägas karaktärisera viktiga skärningspunkter. Utvecklingsarbetet skulle därmed ha lyckats identifiera en rad potentiella friktionsytor där ytan slipats av en aning. Beredskapen att förflytta nyvunna insikter och kunskaper till nya sammanhang – den egna arbetsplatsen, den egna praktiken – skulle därmed underlättas. Medvetenhet, kunskap och handling, det spelar inte så stor roll vilken betydelse de olika kunskapsnivåerna tillskrivs; i grund och botten handlar det om förmågan att omsätta föreställningar till medvetna förhållningssätt gentemot chefer, medarbetare och brukare. Om formaliserade rutiner och system för uppföljning därutöver utrustas med begrepp och metoder som möjliggör integrering och ”transport” av relevanta indikatorer och mått som återspeglar strävan efter jämställdhet, då finns en rad viktiga förutsättningar för fortsatt kunskapsutveckling/-spridning på plats.

Men nu är det inte fullt så enkelt. Jag tror att det ligger en hel del i beskrivningen och analysen, men varje uppräknad förutsättning motsvaras också av en begränsning.

Begränsningar för fortsatt kunskaps-spridning

Vi gör hela tiden kön i våra vardagliga och rutinartade handlingar. Men kön gör också oss. Vi formas av de föreställningar och förhållningssätt som vedertagna betydelser bär på. Vi förväntar oss av andra, som förväntar sig av oss, ett varande och agerande i enlighet med konventionella kriterier för manligt, kvinnligt etcetera. Föreställningar, förhållningssätt och förväntningar är dessutom inbäddade i ett samhällsligt sammanhang präglad av maktskillnader, där män/kvinnor, manligt/kvinnligt traditionellt sett värderas olika. Varför skulle ett jämställdhetsprojekt kunna ändra på dessa förhållanden?

En förutsättning är att perspektivet kan överleva projektet. Diskussionen måste hållas levande och kampen om betydelser alltjämt fortsätta. Begränsningen ligger att jämställdhetsarbete ofta möts av mer eller mindre öppet motstånd (se ex Abrahamsson 2000; Wahl m fl 2001). Det är inte särskilt långsökt att tänka sig att risken för motstånd är som störst i de friktionsytor där nya betydelser ska prövas.

Risken för motstånd förstärks också av att alla insatserna inte har lyckats fullt ut, och att projektet trots allt involverat en begränsad andel av socialtjänstens personal. Det fåtal handläggare och chefer som deltagit i forskningscirkelarna bär till exempel ett tungt ok. Fördelen är att de inte är alldeles ensamma. Framför allt har en stor del av ledningsgruppen och politikerna i socialnämnden och kommunaldelsnämnderna – de efter valet avgående nämnderna visserligen – involverats i utvecklingsarbetet.

Brukarna tycks redan idag ha mycket stor tilltro till socialtjänsten ur ett jämställdhetsperspektiv, det visar resultaten från brukarundersökningen. Men indikatorerna är grovhuggna och resultaten inte helt enkla att analysera. Och vad händer med brukarnas tilltro

ifall det visar sig att män och kvinnor har bedömts och behandlats olika? Om det till exempel visar sig att män överlag får fler och mer omfattande insatser än kvinnor, och biståndsbedömningen förändras därefter? Förmodligen kommer männens tilltro att minska. Då gäller det att ha tillgång till instrument, data och analysmetoder som gör det möjligt att följa upp såväl insatser som brukares upplevelser med avseende på kön. I annat fall är risken uppenbar att könsskillnader, och förändringar i könsskillnader, försvinner och osynliggörs för den personal som gör bedömningarna och som behöver vägledning genom uppföljning. I dagsläget är bristen på könsuppdelad statistik ett konkret problem som försvårar ett fortsatt jämställdhetsarbete präglat av analys, reflektion och kunskapsspridning.

Så, vad kan man då vänta sig i det långa loppet?

Svaret på frågan om hur det framtida jämställdhetsarbetet inom socialtjänsten i Umeå kommer att gestalta sig återfinns förmodligen någonstans mitt emellan de förutsättningar och begränsningar som diskuterades i de föregående avsnitten. Det finns dock även andra faktorer som kan påverka det långsiktiga utfallet, och som kanske redan har gjort det.

”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” har genomförts under en period av omorganisering inom socialtjänsten. Exakt hur och i vilken omfattning utvecklingsarbetet har påverkats av förändringen, det är svårt att säga. Vissa konsekvenser är mer kända, andra mindre, men slutsummeringen måste ta hänsyn till det faktum att inramningen inte varit statisk.

En konsekvens av organisationsförändringen gjorde sig gällande redan vid rekryteringen till forskningscirkelarna. En del av de chefer som anmälde sig till forskningscirkeln visste inte då om de skulle fortsätta vara chefer eller ej. Det dilemma löste sig. En annan och mindre påtaglig konsekvens har framkommit i mina möten och samtal med projektledaren, och i den intervju jag gjorde med henne i slutfasen av projektet: utvecklingsarbetet kan omedvetet ha prioriterats ner i organisationen. Ett jämställdhetsprojekt är trots allt en ganska begränsad insats i jämförelse med en omorganisering av hela den organisation som huserar projektet. När ett jämställdhetsprojekt dessutom ställs mot de osäkerheter och den oro kring tjänster och befattningar som kan åtfölja en större omorganisering, ja då väger nog jämställdhetsprojektet ganska lätt.

Ett annat förhållande som projektledaren beskriver är att hennes egen förankring påverkades när hennes tidigare chef, tillika initiativtagare och ansvarig för projektet, lämnade organisationen för ett annat arbete. Under intervjun enades vi om tolkningen att projektet därigenom blev mer marginaliserat och ”defensivt” i någon mån. När projektledaren beskriver sin egen position så beskriver hon också projektets position, det är min uppfattning. En av enkäterna från forskningscirkeln för chefer menar också att luften gick ur utvecklingsarbetet i och med att den tidigare projektansvariga slutade.

Omorganiseringen har spelat roll. Frågan är om det har påverkat utvecklingsarbetet i en så pass stor omfattning att det inverkar på möjligheten till fortsatt jämställdhetsarbete? Det kan jag inte svara på. Jag kan dock konstatera att utvecklingsarbetet har lämnat avtryck efter sig och att det finns förutsättningar för att arbetet ska fortgå. Styrkorna i projektet har legat i att det bedrivits på ett genomtänkt och stringent sätt med utgångspunkt i ett sammanhållet och sammanhållande könsperspektiv. De långsiktiga effekterna får vi dock vänta på ett tag till.

Med de orden väljer jag härmed att avsluta utvärderingen av utvecklingsprojektet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”.

Referenser

- Abrahamsson, L (2000). *Att återställa ordningen. Könsmönster och förändring i arbetsorganisationer*. Umeå: Borea.
- Berger, P & Luckmann, T (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Penguin Books.
- Czarniawska, B & Hernes, T (2005) (Eds). *Actor-Network Theory and Organization*. Malmö & Copenhagen: Liber & Copenhagen Business School Press.
- Claezon, I (2008). *Att göra skillnad – könsperspektiv i socialt arbete med barn och ungdomar*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Douglas, M (1975). *Implicit Meanings. Essays in Anthropology*. London & New York: Routledge.
- Douglas, M (1966). *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London, Boston & Henley: Ark Paperbacks.
- Durkheim, E & Mauss, M (1963/1903). *Primitive Classifications*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Durkheim, E (1995/1912). *The Elementary Forms of Religious Life*. New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo & Singapore: The Free Press.
- Gunnarsson, E m fl (Eds) (2003). *Where Have All the Structures Gone? Doing Gender in Organizations. Examples from Finland, Norway & Sweden*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för genusstudier.
- Karlsson, P (2004). *Forskarens socialisation: Kunskaps sociologisk visit i doktoranders livsvärldar*. Umeå: Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen, No 34, Umeå universitet. (<http://www.diva-portal.org/umu/theses/abstract.xsql?dbid=191>).
- Larsson, E & Larsson, K (2010a). *Forskningscirkel med myndighetsutövande handläggare*. Umeå: Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning, delrapport 1.
- Larsson, E & Larsson, K (2010b). *Forskningscirkel med chefer*. Umeå: Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning, delrapport 2.
- Larsson, K & Larsson, E (2010c). *Dokumentation från arbetet med riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet i socialtjänstens biståndsbedömning*. Umeå: Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning, delrapport 2.
- Latour, B (2005). *Reassembling the Social. An introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Latour, B (1988). *The Pasteurization of France*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Latour, B (1987). *Science in Action. How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Latour, B & Woolgar, S (1986). *Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts* (Second Edition). Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Länsstyrelsen Västerbotten (2008). *Jämställdhetsintegrering inom äldreomsorgen i Västerbottens län*. Redovisning av enkätsvar 2008-04-25.

Merton, R K (1968). *Social Theory and Social Structure* (1968 Enlarged Edition). New York & London: The Free Press.

Pickering, A (1995). *The Mangle of Practice. Time, Agency & Science*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Pickering, A (Ed) (1992). *Science as Practice and Culture*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Smith, D E (1990a). *The Conceptual Practices of Power. A Feminist Sociology of Knowledge*. Boston: Northeastern University Press.

Smith, D E (1990b). *Texts, Facts, and Femininity. Exploring the Relations of Ruling*. London & New York: Routledge.

Socialstyrelsen (2004). *Jämställd socialtjänst? Könsperspektiv på socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2007:15. *Jämställd medborgarservice. Goda råd om jämställdhetsintegrering. En idébok för chefer och strateger*. Idébok från JämStöd. Utredningen om stöd för jämställdhetsintegrering i staten.

SOU 2007:15. *JämStöds Praktika. Metodbok för jämställdhetsintegrering*. Metodbok från JämStöd. Utredningen om stöd för jämställdhetsintegrering i staten.

SOU 2007:15. *Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*. Slutbetänkande från JämStöd. Utredningen om stöd för jämställdhetsintegrering i staten.

Svenska Kommunförbundet (2002). *Aktivt jämställdhetsarbete. Jämtegrering och 3R-metoden i kommunala verksamheter*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
<http://kikaren.skl.se/artikeldokument.asp?C=4991&A=54852&FileID=242055&NAME=Aktivt+j%20mst%20ldhetsarbete.+J%20tegrering+och+3R%20metoden+i+kommunala+verksamheter.pdf>.

Umeå socialtjänst (2009). *Ansökan om utvecklingsmedel till Sveriges Kommuner och Landsting*.

Umeå socialtjänst (2010). *Slutrapport. Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning*.

Wahl, A, Holgersson, C, Höök, P & Linghag, S (2001). *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.

Förteckning över bilagda delstudier

Bilaga I: Delresultat, enkätutvärdering av utbildningsdagen den 12 november 2009

Bilaga II: Delresultat, enkätutvärdering av utbildningsdagen den 23 september 2010

Bilaga III: Delresultat, granskning av nämndsprotokoll före utvecklingsarbetet

Bilaga IV: Delresultat, genusanalys av socialtjänstens brukarenkät 2009

Liten läsanvisning

Bilagorna som följer utgör självständiga dokument där de genomförda delstudierna presenteras. Det innebär att bilagorna är individuellt sidnumrerade och att de återger alla delar av de genomförda studierna, det vill säga texten, referenser och bilagor.

Varje delstudie inleds med ett avsnitt där problemställningen presenteras. Där sätts även den aktuella delstudien in i utvärderingssammanhanget som helhet. Delstudierna är nämligen knutna till de målsättningar som angivits i planen för utvecklingsarbetet (se tabell 1, s 7). Efter problemformuleringen följer ett avsnitt om metod och datamaterial. Därefter presenteras analysen åtföljd av ett diskussions-/slutsatsavsnitt. Delstudierna i bilagorna 3 och 4 innehåller därutöver vissa rekommendationer i anslutning till analysen och slutsatserna.

Extern utvärdering av utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”: Delresultat, enkätutvärdering av utbildningsdagen den 12 november 2009

Umeå, 2010-04-30

Peder Karlsson
Utredningskonsult, Fil Dr Sociologi

Torsdag 12 november 2009 arrangerades en utbildningsdag för personal inom socialtjänsten i Umeå kommun samt i de tre kommundelarna Holmsund/Obbola, Hörnefors och Sävar. Målgruppen var myndighetsutövningens medarbetare och chefer, i såväl Individ- och familjeomsorg som Äldre- och handikappomsorg. Utbildningen gavs inom ramen för utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” vars övergripande syfte är att *stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen.*

Utbildningen gavs i två omgångar till två olika grupper, en på förmiddagen och en på eftermiddagen. Under respektive pass gavs information om projektets syfte, mål, arbetsformer och utvärdering, dessutom gavs en föreläsning på temat ”Könsperspektiv inom socialtjänsten”.

Vid ett av utbildningspassen fick projektledaren en förfrågan om möjligheten att besöka en arbetsplats och där ge motsvarande information. Förfrågan ledde till ytterligare ett utbildningstillfälle för en mindre grupp medarbetare på den aktuella enheten. Skillnaden mot ordinarie utbildningstillfälle var att det inte gavs någon föreläsning.

Målsättningen med utbildningsdagen var tudelad. Dels hade 75 procent deltagande satts upp som ett kvantitativt mål. Av de cirka 160 personer som erbjöds deltagande skulle därmed 120 närvara. Det andra målet var att utbildningen skulle generera kunskap om jämställdhet bland medarbetare.

Tabell 1. Aktuella delmål och mätmetoder. Källa: Umeå socialtjänst (2009, s 3); Karlsson (2009, s 4).

Mål för målgrupper interna (förtroendevalda, chefer och medarbetare)			
Aktivitetsmål	Så här mäter vi	Jämställdhetsmål	Så här mäter vi
Myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare erbjuds föreläsningar och seminarier i jämställdhetsintegrering. 75 % ska delta.	Närvaro, fördelat på kvinnor och män.	Kunskap om jämställdhet finns bland medarbetare.	Enkätundersökning avseende: -medvetenhet -kunskap -handling

I uppdraget för den externa utvärderingen av utvecklingsarbetet ingår bland annat att utforma instrument för att studera de ovan angivna målen. Syftet med den här texten är att redovisa och analysera resultaten från utvärderingen av utbildningsdagen.

I nästa avsnitt presenteras statistik över närvaron under utbildningsdagen. Diskussionen kan dels ses som en översiktlig redovisning av data och dels som en förenklad ”bortfallsanalys”. I

det efterföljande avsnittet beskrivs enkäten, och det insamlade datamaterialet redovisas och analyseras därefter.

Närvaro

Närvarostatistiken bygger på registrerade anmälningar och närvarolistor från de olika utbildningspassen. Totalt hade 113 personer anmält sig till utbildningsdagen. Av dessa deltog 94 under de båda passen. Vid det extrainsatta utbildningstillfället deltog 7 personer. Totalt har därmed 101 personer utbildats. Förhållandet mellan antal anmälda respektive antal närvarande framgår av nedanstående tabell, liksom fördelningen mellan de olika utbildningspassen samt mellan kvinnor och män.

Tabell 2. Antal anmälda respektive närvarande, fördelade efter utbildningspass och kön.

Utbildningspass	Anmälda		Närvarande	
	Kv	M	Kv	M
12/11 fm	64	12	50	12
12/11 em	34	2	30	2
Tot 12/11	98	14	80	14
17/11	-	-	6	1
Tot 12 & 17/11	98	14	86	15

Det numerära målet var att 75 procent av myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare skulle närvara. Målet uppfylls i stort sett om man ser till antalet anmälda: 113 personer, cirka 71 procent av de cirka 160 tillfrågade. Dock är det endast 94 personer, alltså cirka 59 procent, som verkligen har deltagit. Räknar man in de 7 personer som utbildades vid ett senare tillfälle, stiger antalet till 101 och andelen till cirka 63 procent.

Mellan anmälning och utbildning (12/11) har därmed 18 personer fallit bort, i tre av fallen har sjukdom angetts som orsak till frånvaro. I bortfallet kvarstår därmed 15 kvinnor, anmälda men icke deltagande.

Tabell 3. Närvarofrekvens i förhållande till kön.

	Anmälda		Närvarande		Närvarofrekvens
	Antal	%	Antal	%	%
Kvinnor	104	87	86	85	83
Män	15	13	15	15	100
Tot	120	100	101	100	84

För att summera: Det numerära målet har inte uppnåtts men 63 procent får ändå anses vara ett hyfsat resultat. Räknas endast det ordinarie utbildningstillfället den 12 november, då blir resultatet genast mindre tilltalande. I och med att likvärdig information delgavs deltagarna vid det senare utbildningstillfället, har dock de sju berörda personerna räknats in i andelen utbildade. Dessa personer har dessutom ingått i den enkätundersökning som genomförts i syfte att utvärdera utbildningens innehållsliga delar. I nästa avsnitt presenteras resultaten från enkätstudien.

Enkäten och datamaterialet

”Kunskap om jämställdhet finns bland medarbetare”, så löd det kvalitativa mål som satts upp för utbildningsinsatsen, och målpuppfyllelsen skulle mätas med hjälp av en enkätundersökning ”avseende medvetenhet, kunskap och handling”.

Utbildningen kom i mångt och mycket att kretsa kring information om utvecklingsarbetet och dess syfte, mål, arbetsformer etcetera. Visserligen gavs en föreläsning om ”könsperspektiv inom socialtjänsten” men utbildningens tyngdpunkt får ändå sägas ha legat på utvecklingsarbetet snarare än på könsperspektivet som sådant. I enkäten har därför ”medvetenhet, kunskap och handling” relaterats till projektet och dess syfte och mål i relation till socialtjänsten, arbetsplatsen och det egna arbetet.

Enkäten konstruerades efter genomförd utbildning och distribuerades via intranätet. I bilaga 2 återges enkäten i ursprunglig form, det vill säga den form den hade före omvandling till webbenkät. I kortform kan enkäten sammanfattas på följande vis:

- I. Bakgrundsfrågor
 1. Kön
 2. Ålder
 3. Arbetsställe
 4. Verksamhetsområde
 5. Befattning
- II. Frågor om respondenternas deltagande på utbildningen
 6. Utbildningspass
 7. Förväntningar på utbildningen
 8. Uppfyllande av förväntningar
 9. Nöjd med praktiskt arrangemang
 10. (a) Deltagande p.g.a. intresse; (b) Deltagande p.g.a. obligatorium
- III. Frågor med anknytning till informationen om projektet
 11. (a) Om syftet framgick; (b) Arbetsformerna; (c) Könsperspektivet; (d) Projektets personal
 12. (a) Vet vad projektet går ut på; (b) Vet förväntat resultat; (c) Ökat intresset för jämställdhetsfrågor
- IV. Frågor kopplade till respondenternas uppfattning om projektets syfte och mål
 13. (a) Behovet av projektet inom socialtjänsten; (b) På arbetsplatsen; (c) Nyttan för det egna arbetet
 14. (a) Om målsättningen är realistisk; (b) Om målet är uppfyllt redan nu – på arbetsplatsen; (c) – I det egna dagliga arbetet
 15. Om utvecklingsarbetet kommer att lyckas

Totalt bestod därmed enkäten av 25 frågor, delfrågorna räknade var för sig. För de flesta av frågorna erbjöds svarsalternativ i form av femgradiga skalor med ett mittalternativ för ”varken eller” eller ”vet ej/obestämd”.

I samband med att enkäten publicerades den 1 december 2009, skickades ett mail till samtliga personer som *anmält sig* till utbildningsdagen (se bilaga 1). På så vis eliminerades risken att missa anmälda personer vars närvaro eventuellt inte registrerats. Av skäl som angavs i förra avsnittet, skickades samma meddelande till de 7 personer som utbildats vid det senare

tillfället. Enkäten låg ute till och med den 11 december och en påminnelse skickades ut under vecka 50.

Enkäten besvarades av 58 personer, vilket ger en svarsfrekvens på 57 % (58/101). Av de personer som deltagit i utbildningen är det en större andel män som besvarat enkäten, 67 procent jämfört med 56 procent av kvinnorna (se tabell 4). I jämförelse med könsfördelningen i anmälningssstatistiken har männen såväl deltagit som besvarat enkäten i högre utsträckning än kvinnorna. Innebär det då att männen är överrepresenterade i urvalet? I förhållande till fördelningen mellan kvinnor och män bland de anmälda, ja, men fördelningen i urvalet ligger samtidigt nära den övergripande könsfördelningen inom socialtjänsten (www.umea.se/umeakommun/omsorgochhjalp/merinformation/socialtjanstpersonalfragor.4.bd1b101a585d7048000175329.html). Uppgifterna på hemsidan tar dock inte hänsyn till yrkeskategori och det är därför svårt att bedöma urvalets representativitet.

Tabell 4. Svarsfrekvens i förhållande till kön.

	Närvarande		Svarande		Svarsfrekvens
	Antal	%	Antal	%	%
Kvinnor	86	85	48	83	56
Män	15	15	10	17	67
Tot	101	100	58	100	57

I tabell 5 ges en översikt där respondenternas fördelning på ett antal bakgrundsvariabler framgår. Variablerna kan ses som utvärderingens oberoende variabler, det vill säga de egenskaper som kan antas påverka svaren på enkätens övriga frågor.

Som synes återfinns de flesta svarande inom åldersspannet 30-49 år och de flesta arbetar i Umeå. Drygt två tredjedelar arbetar inom individ- och familjeomsorgen (Ifo) medan inte fullt en tredjedel är verksamma inom äldre-/handikappomsorgen (Äo/Hk). De två personer som återfinns i kategorin ”annat” har båda angett staben som organisatorisk hemvist. Cirka tre fjärdedelar av de svarande är handläggare/socialsekreterare, 14 procent är chefer medan 7 personer har någon annan befattning, exempelvis praktikant.

Tabell 5. Respondenternas fördelning utifrån ett antal bakgrundsvariabler.

<i>Bakgrundsvariabel</i>	<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal</i>	<i>%</i>
Kön	Kvinnor	48	83
	Män	10	17
	Tot	58	100
Ålder	-29	5	9
	30-39	21	36
	40-49	18	61
	50-59	8	14
	60-	6	10
	Tot	58	100
Arbetsställe	Umeå	49	84
	Holmsund/Obbola, Hörnefors eller Sävar kommundel	9	16
	Tot	58	100
Verksamhetsområde	Ifo	40	69
	Äo/Hk	16	28
	Annat	2	3
	Tot	58	100
Befattning	Handläggare/ socialsekreterare	43	74
	Chef för myndig- hetsutövning	8	14
	Annat	7	12
	Tot	58	100

Det interna bortfallet är ganska begränsat. Av tabell 6 framgår att det endast är fyra respondenter som inte svarat på samtliga frågor. Tyvärr finns det en viss systematik då två av dem avstått från att besvara samma frågor (13 a-c). Båda två är kvinnor men de tillhör olika ålderskategorier och representerar olika verksamhetsområden. I slutändan påverkar det sannolikt inte resultatet. En annan kvinnlig respondent har inte svarat på de tre delfrågorna 12 a-c och för den fjärde saknas svar på fråga 12 c.

Tabell 6. Internt bortfall.

	Kön	Ålder	Arbetsställe	Verksamh.omr	Befattning	Ej svarat
E15	Kvinna	40-49	Umeå	Ifo	Handl/soc	12 a-c
E23	Kvinna	30-39	Umeå	Äo/Hk	Annat	13 a-c
E28	Kvinna	50-59	Umeå	Ifo	Handl/soc	13 a-c
E29	Kvinna	50-59	Umeå	Äo/Hk	Handl/soc	12 c

Det interna bortfallet har hanterats på så sätt att uteblivna svar, och respondenterna ifråga, inte har tagits med i analysen av just de frågorna.

Det insamlade datamaterialet har bearbetats genom bivariat, och i något fall trivariat, analys. Variablerna har dikotomiserats genom sammanslagning av de två ”positiva” svarsalternativen (till exempel ”instämmer helt” och ”instämmer delvis”), och den erhållna kategorin har sedan jämförts med ”övriga” (till exempel ”tar avstånd”, ”tar delvis avstånd” och ”varken instämmer eller tar avstånd”).

Samband mellan variabler har urskiljts genom beräkning av procentdifferenser (ϵ /epsilon). När två variabler som båda är dikotomier ställs mot varandra i en fyrfältstabell, ger procentdifferensen en uttömmande beskrivning av sambandet mellan variablerna (jfr Hellevik 1984, s 200). Måttet kan även användas för att beskriva samband mellan fler än två variabler men det lämnar då ett större tolkningsutrymme.

Procentdifferensen visar alltså hur ett samband ser ut, och i någon mån hur starkt det är, men i sig självt är det inget bevis på att sambandet är statistiskt säkerställt. För att undersöka olika sambands statistiska giltighet, har signifikanstester gjorts genom beräkning av χ^2 . χ^2 är ett mått på de sammanlagda avvikelserna mellan observerade och statistiskt oberoende frekvenser i en tabell (jfr Hellevik 1984, s 204). När χ^2 -värdet överstiger en fastslagen nivå, som bestäms av bland annat tabellens storlek, kan ett statistiskt samband påvisas. I den här analysen har signifikansgränsen satts till 0,05, eller 95 procent.

Så besvarades enkäten

I det här avsnittet kommer svarsfördelningen på frågorna 7-15 att summeras och analyseras enligt den kategorisering som enkäten är uppbyggd kring: *Frågor om respondenternas deltagande på utbildningen; Frågor med anknytning till informationen om projektet; Frågor kopplade till respondenternas uppfattning om projektets syfte och mål*. En fullständig redovisning av svaren på frågorna 6-15 återfinns i bilaga 3.

Frågor om respondenternas deltagande på utbildningen (fråga 7-10)

De enkätfrågor som ställdes under den här rubriken, handlade om förväntningar på utbildningsdagen, det praktiska arrangemanget och ifall deltagandet kom sig av eget intresse eller av det faktum att dagen var obligatorisk.

Vad gäller förväntningar, anger hälften av de svarande att de varken hade höga eller låga förväntningar. En tredjedel av respondenterna hade låga eller inga förväntningar alls, medan cirka en femtedel anser sig ha haft höga förväntningar på utbildningsdagen. Ingen har kryssat i rutan för ”mycket höga” (jfr bilaga 3, tabell I).

I vilken utsträckning uppfylldes då förväntningarna? På den frågan anger 13 procent att förväntningarna ”inte alls” eller ”delvis inte” har uppfyllts. För 47 procent har förväntningarna uppfyllts ”helt och hållet” eller ”delvis”. Resterande 40 procent har kryssat ”varken eller” (jfr bilaga 3, tabell I). Det finns inga tydliga samband mellan förväntningar och grad av uppfyllande. Ett exempel: Av dem som betecknar sina förväntningar som varken höga eller låga, anser drygt hälften att förväntningarna har uppfyllt helt eller delvis. Med andra ord är det svårt att säga någonting om vilka förväntningar som har uppfyllts eller ej.

Det praktiska arrangemanget kan nog sägas ha varit till belåtenhet. Fyra femtedelar av deltagarna anser sig nöjda (64 %) eller mycket nöjda (9 %) med utbildningsdagens praktiska utformning (jfr bilaga 3, tabell I).

Anledningen till närvaro har utvärderats med hjälp av två påståenden som deltagarna antingen har kunnat instämma i eller ta avstånd ifrån genom att positionera sig på femgradiga skalor. Uppenbarligen har en majoritet av deltagarna (78 %) känt sig mer eller mindre kommenderade att närvara. Samtidigt säger sig nästan hälften (46 %) ha deltagit på grund av

eget intresse för ämnet (jfr bilaga 3, tabell I). Hur hänger det ihop? I tabell 7 framgår resultatet av en enkel korstabulering av variablerna.

Tabell 7. Samband mellan anledningar till deltagande. Procent (antal).

		Eget intresse		Tot
		<i>Instämmer (helt/delvis)</i>	<i>Övriga</i>	
Obligatoriskt	<i>Instämmer (helt/delvis)</i>	59 (16)	94 (29)	(45)
	<i>Övriga</i>	41 (11)	6 (2)	(13)
	Tot	100 (27)	100 (31)	(58)

En jämförelse mellan kolumnerna visar på ett tydligt samband mellan variablerna. Sannolikheten för att en deltagare ska instämma i påståendet att han eller hon deltagit på grund av att utbildningsdagen varit obligatorisk, är 35 procentenheter (94-59) större för deltagare som samtidigt tar avstånd från, eller inte kan/vill ta ställning till, påståendet att de deltagit på grund av eget intresse för ämnet. Personer som ”helt” eller ”delvis” instämmer i att de deltagit på grund av eget intresse för ämnet, instämmer i betydligt lägre grad i påståendet om att deltagandet berott på obligatoriet. Dock instämmer drygt hälften av de svarande i båda påståendena. För 59 procent beror deltagandet på både det egna intresset och den obligatoriska närvaron.

Vilka är det då som har deltagit av eget intresse? Ja, det är ganska jämnt spritt över kön, ålder och verksamhetsområde. Kvinnor i något högre utsträckning än män anger att de deltagit av eget intresse, personer under 50 år tycks ha haft ett något större intresse än deltagare över 50, men några statistiskt säkerställda samband går inte att finna.

Frågor med anknytning till informationen om projektet (fråga 11-12)

Frågorna 11a-c ställdes i syfte att mäta deltagarnas uppfattning om informationen om projektet: ”I vilken utsträckning framgick projektets syfte?”; ”I vilken utsträckning framgick arbetsformerna för projektet?”; ”I vilken utsträckning framgick att projektet bygger på ett könsperspektiv?”; ”I vilken utsträckning framgick vilka som arbetar med projektet?”

En övervägande majoritet anger ”i stor” eller ”i mycket stor” utsträckning, för var och en av de nämnda frågorna (se bilaga 3, tabell II).

Den återstående frågan om informationen om projektet bestod av tre delfrågor i form av påståenden som deltagarna ombads ta ställning till: ”Efter utbildningen så vet jag vad projektet ’Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning’ går ut på.”; ”Efter utbildningen så vet jag vad projektet förväntas ge för resultat.”; ”Utbildningsdagen har ökat mitt intresse för jämställdhetsfrågor.”

Deltagarnas ställningstaganden till det första påståendet understryker resultaten från frågorna 11a-c: 88 procent av de svarande instämmer ”helt” eller ”delvis” i att de efter utbildningsdagen vet vad projektet går ut på. Informationen har tydligen gått fram. En något

mindre andel av deltagarna, dock fortfarande en majoritet, tycker sig veta projektets förväntade resultat (se bilaga 3, tabell II).

Hur är det då med deltagarnas intresse för jämställdhetsfrågor, har det ökat i och med utbildningsdagen? För hälften av de tillfrågade verkar det vara så, 30 procent instämmer delvis och 20 procent instämmer helt i påståendet. Här kan det vara intressant att titta närmare på eventuella samband mellan anledning till deltagande och utfallet, det vill säga huruvida utbildningsdagen har ökat intresset för jämställdhetsfrågor eller ej. Kan det vara så att befintligt intresse leder till ökat intresse?

Tabell 8. Samband mellan deltagande på grund av eget intresse och resulterande intresse. Procent (antal).

		Deltog pga eget intresse för ämnet		Tot
		<i>Instämmer (helt/delvis)</i>	<i>Övriga</i>	
Ökat intresse för jämställdhetsfrågor	<i>Instämmer (helt/delvis)</i>	73 (19)	30 (9)	(28)
	<i>Övriga</i>	27 (7)	70 (21)	(28)
Tot		100 (26)	100 (30)	(56)

Sannolikheten för att en deltagare ska instämma ”helt” eller ”delvis” i påståendet att utbildningsdagen lett till ökat intresset för jämställdhetsfrågor, minskar med 33 procentenheter (73-40) om personen i fråga inte vill/kan ta ställning, eller tar avstånd (helt eller delvis) från påståendet att han eller hon deltagit på grund av eget intresse för ämnet. Detta i jämförelse med en person som helt eller delvis instämmer i det sistnämnda påståendet. En rimlig tolkning är därmed att personer som redan har ett intresse för jämställdhetsfrågor, blir ännu mer intresserade efter en utbildningsdag av det här slaget.

Sambandet mellan befintligt intresse och resulterande intresse gäller dock inte för män. I tabell 9 presenteras samma analys som i den förra tabellen, med den skillnaden att det nu är möjligt att se effekterna av såväl kön som anledning till deltagande.

Tabell 9. Samband mellan kön, deltagande på grund av eget intresse och resulterande intresse. Procent (antal).

		Kvinnor		Män		Tot
		<i>Eget intr</i>	<i>Övriga</i>	<i>Eget intr</i>	<i>Övriga</i>	
Ökat intresse för jäm- ställdhets- frågor	<i>Instämmer (helt/delvis)</i>	81 (17)	28 (7)	40 (2)	40 (2)	(28)
	<i>Övriga</i>	19 (4)	64 (18)	60 (3)	60 (3)	(28)
Tot		100 (21)	100 (25)	100 (5)	100 (5)	(56)

När kön konstanthålls visar det sig att det är kvinnor med ett redan befintligt intresse för ämnet, som också uppger ett ökat intresse för jämställdhetsfrågor. Kvinnor som deltagit av eget intresse är betydligt mer benägna än övriga kvinnor, att uppge att det egna intresset för jämställdhetsfrågor har ökat efter utbildningsdagen (81-28). För män finns inte motsvarande skillnad.

När eget intresse hålls konstant, framträder en tydlig könsskillnad. Att utbildningen har gett upphov till ökat intresse för jämställdhetsfrågor, det uppges framförallt av kvinnor som deltagit av eget intresse. Män som uppgett samma skäl för deltagande är klart mindre benägna att uppleva ett ökat intresse (81-40).

Frågor kopplade till respondenternas uppfattning om projektets syfte och mål (fråga 13-15)

Avslutningsvis i enkäten ställdes frågor som avsåg att fånga deltagarnas uppfattning om utvecklingsarbetets syfte och mål.

Syftet med utvecklingsarbetet, till att börja med, är att stärka könsmedvetenheten i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen. I enkäten angavs syftet, och i direkt anslutning tre frågor: ”Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte inom socialtjänsten i Umeå kommun?”; ”Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte på din arbetsplats?”; ”Tror du att projektet kan vara till nytta för ditt eget arbete?” (fråga 13a-c).

På den första delfrågan svarar 86 procent av respondenterna att de ”absolut” eller ”delvis” tycker att projektet behövs inom socialtjänsten i Umeå kommun. En något mindre andel (78 %) anser att projektet åtminstone delvis behövs på den egna arbetsplatsen och 77 procent att det absolut eller delvis kan vara till nytta för det egna arbetet (jfr bilaga 3, tabell III).

Överlag är tron på projektet stark, men samtidigt finns en tendens att projektet blir mindre viktigt när tolkningsramarna kring respondenternas åsikter snävas in. Det är också intressant att notera att andelen ”ja, absolut” minskar något och att andelen ”ja, delvis” ökar en aning ju närmare respondenternas egna arbeten man kommer. Av dem som besvarat enkäten delar 39 procent uppfattningen att projektet ”absolut” kan vara till nytta för det egna arbetet, medan 38 procent svarar ”ja, delvis”. Motsvarande fördelning för socialnämnden som helhet är 48 för ”ja, absolut” och 38 procent för ”ja, delvis” (jfr bilaga 3, tabell III).

Svaren på frågorna 13a-c fördelade efter kön (tabell 10) visar att det framförallt är männens tro på projektet som avtar ju närmare i anslutning till deras eget arbete frågorna ställs.

Tabell 10. Fråga 13 a-c efter kön. Procent (antal).

<i>13a. Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte inom socialtjänsten i Umeå kommun?</i>			
	Kvinnor	Män	Tot
Ja (Absolut/delvis)	85 (39)	90 (9)	86 (48)
Övriga	15 (7)	10 (1)	14 (8)
Tot	100 (46)	100 (10)	100 (56)
<i>13b. Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte på din egen arbetsplats?</i>			
	Kvinnor	Män	Tot
Ja (Absolut/delvis)	78 (36)	70 (7)	77 (43)
Övriga	22 (10)	30 (3)	23 (13)
Tot	100 (46)	100 (10)	100 (56)
<i>13c. Tror du att projektet kan vara till nytta för ditt eget arbete?</i>			
	Kvinnor	Män	Tot
Ja (Absolut/delvis)	83 (38)	50 (5)	77 (43)
Övriga	17 (8)	50 (5)	23 (13)
Tot	100 (46)	100 (10)	100 (56)

Könsfördelningen, eller mönstren i kvinnors respektive mäns svar på de tre frågorna, kan dock bara säkerställas i det sista fallet. Det finns med andra ord ett statistiskt samband mellan kön och tron på att projektet kan vara till nytta för det egna arbetet. Sannolikheten att en respondent ska tro på projektets nytta för det egna arbetet, minskar med 33 procentenheter om frågan ställs till en man istället för till en kvinna.

Målet med utvecklingsarbetet, för att övergå till det, är att *biståndsbedömningen ska utgå från individers behov och inte av kön*. I enkäten formulerades tre frågor i anslutningen till målet: ”Anser du att målsättningen är realistisk?”; ”Anser du att biståndsbedömningen på din arbetsplats uppfyller målet redan nu?”; ”Anser du att du redan nu uppfyller målet i ditt eget dagliga arbete?”.

På frågan om målsättningen är realistisk svarar 83 procent ja (absolut/delvis) och ingen nej (inte alls/delvis). På de två andra delfrågorna är andelen ja-svar (absolut/delvis) 52 procent, i båda fallen, och det är bara tre respektive fem personer som har angett ”ja, absolut” (jfr bilaga 3, tabell IV). Ungefär hälften av de svarande anser alltså att biståndsbedömningen på den egna arbetsplatsen uppfyller målet redan nu, och att de själva gör det i sitt dagliga arbete. Finns det några skillnader mellan kvinnors och mäns uppfattningar i dessa frågor?

I tabell 11 framgår att männen, i betydligt högre grad än kvinnorna, tycker att målsättningen är realistiskt. Dessutom anser de att målsättningen redan nu uppfylls på deras arbetsplatser och av dem själva i deras eget dagliga arbete. Könsskillnaderna på frågorna 14b och 14c är också signifikanta. Sannolikheten för att en person ska anse att målet redan nu uppfylls på den egna arbetsplatsen och/eller i det egna arbetet ökar, med andra ord, om respondenten är en man istället för en kvinna. Könsskillnaderna försvinner dock i stort sett om jämförelsen istället görs mellan de få som svarat ”ja, absolut”, på frågorna 14b-c, och övriga.

Tabell 11. Fråga 14 a-c efter kön. Procent (antal).

<i>14a. Anser du att målsättningen är realistisk?</i>			
	Kvinnor	Män	Tot
Ja (Absolut/delvis)	79 (38)	100 (10)	83 (48)
Övriga	21 (10)	-	17 (10)
Tot	100 (48)	100 (10)	100 (58)
<i>14b. Anser du att biståndsarbetet på din egen arbetsplats uppfyller målet redan nu?</i>			
	Kvinnor	Män	Tot
Ja (Absolut/delvis)	44 (21)	90 (9)	52 (30)
Övriga	56 (27)	10 (1)	48 (28)
Tot	100 (48)	100 (10)	100 (58)
<i>14c. Anser du att du redan nu uppfyller målet i ditt eget dagliga arbete?</i>			
	Kvinnor	Män	Tot
Ja (Absolut/delvis)	44 (21)	90 (9)	52 (30)
Nej (inte alls/delvis inte)	56 (27)	10 (1)	48 (28)
Tot	100 (48)	100 (10)	100 (58)

Hittills har resultatredovisningen mest handlat om jämförelser utifrån kön. Analyser på basis av andra bakgrundsfaktorer har gjorts, men det är bara i ett fall som det har gått att identifiera säkerställda skillnader: Deltagare från kommundelarna är mer benägna än kollegorna från Umeå att tycka att biståndsarbetet på den egna arbetsplatsen uppfyller målet redan nu. Ett

liknande förhållande finns i uppfattningen om måluppfyllelsen i det egna arbetet, men den tendensen är inte signifikant.

Den sista frågan i enkäten ställdes för att ta reda på deltagarnas uppfattning om projektets fortsatta öde: ”Tror du att utvecklingsarbetet kommer att lyckas?” Svartalternativen var ”ja”, ”nej” samt ”vet ej/obestämmd”.

I tabell V, bilaga 3, framgår att dryga hälften är tveksamma. Andelen positiva svar är 43 procent medan det endast är 5 procent som svarar nej. Vid en kontroll mot bakgrundsvariablerna visar det sig att kvinnor är mer positiva än män, att personer från kommundelarna är mer positiva än sina kollegor från Umeå, att personer verksamma inom Äldre-/handikappomsorg är mer positiva än personer inom Individ- och familjeomsorg samt att chefer är mer positiva än handläggare/socialsekreterare. Dock är skillnaderna inte signifikanta.

Slutsats

Två målsättningar var knutna till utbildningsdagen, ett kvantitativt, som bestod i att 75 procent av myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare skulle delta, och ett kvalitativt med innebörden att utbildningsdagen skulle ge kunskap om jämställdhet till deltagarna. Mätningen av det första målet skulle ske genom närvarostatistik, fördelad på kvinnor och män. Det kvalitativa målet skulle mätas genom en enkätundersökning avseende medvetenhet, kunskap och handling.

Det kvantitativa målet har inte uppfyllts. Resultatet är dock ganska bra. Räknas deltagarna från det extrainsatta utbildningstillfället in, har 63 procent (cirka) av myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare deltagit. Av deltagarna var 85 procent kvinnor och 15 procent män. Kvinnorna svarar dock samtidigt för hela bortfallet mellan anmälan och utbildning. Männerna har i större utsträckning än kvinnorna besvarat utvärderingsenkäten.

Resultatet av enkäten sammanfattas genom ett försök att besvara två frågor som kan formuleras utifrån den kvalitativa målsättningen:

- Har utvecklingsarbetet genererat medvetenhet och/eller kunskap om jämställdhet bland deltagarna?
 - Medvetenhet och kunskap, som begrepp betraktade, är inte lätta att skilja åt. I det här skedet av utvärderingen har de därför behandlats som synonymer. Det som kan konstateras är att utvecklingsarbetets innehåll, arbetsformer med mera, har gått fram till deltagarna. Det är också uppenbart att en majoritet ser nyttan med, och tror på utvecklingsarbetet. Resultaten från enkätundersökningen vittnar dock om viktiga könsskillnader i vissa avseenden. Om medvetenhet/kunskap om jämställdhet översätts till intresse för jämställdhetsfrågor, blir tolkningen att det framförallt är redan intresserade kvinnor som blivit mer intresserade av utbildningsdagen.
- Säger resultaten från enkätundersökningen någonting om jämställdhet i termer av handling?

- Kvinnor, i större utsträckning än män, anser att projektet behövs på den egna arbetsplatsen och att det kan vara till nytta i det egna arbetet. Männerna anser, i betydligt högre grad än kvinnorna, att biståndsbedömning på den egna arbetsplatsen, och i det egna arbetet, redan nu utgår från individers behov och inte av kön. Fenomenet skulle kunna betraktas som en beredskap att i handling anamma utvecklingsarbetet och dess målsättning. En möjlig tolkning är att kvinnor är mer benägna än män att ytterligare problematisera, utveckla och integrera medvetenhet/kunskap om jämställdhet i det egna praktiska arbetet.

Avslutningsvis en lite varning: Det är lite problematiskt att dra alltför långtgående slutsatser utifrån de presenterade resultaten. Urvalet är litet, vilket medför väldigt små, ibland väl små, baser för procentberäkningar. Dessutom kan behandlingen av variabler som dikotomier påverka resultatet. Delrapporten är dock i huvudsak summerande till sin karaktär och resultaten ska snarast uppfattas som tendenser. Vidlyftigare slutsatser kräver ytterligare analys med mer sofistikerade verktyg och ambitionen är att titta närmare på data när utvärderingen så småningom ska sammanställas i sin helhet.

Referenser

Hellevik, O (1984). *Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur.

Karlsson, P (2009). *Extern utvärdering av utvecklingsarbetet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning": Avgränsning och utformning*. Umeå: Utvärderingsplan.

Umeå socialtjänst (2009). Ansökan om utvecklingsmedel till Sveriges Kommuner och Landsting, 2009-03-14.

Bilaga 1: Utskick till målgrupp för nätbaserad enkät

Hej!

Den 12 november i år var det kick-off för projektet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning". Ni som var där fick då information om projektet, dess syfte och mål samt hur genomförandet skall gå till. Ett inslag var också information om utvärdering av projektet, bland annat att det inom kort skulle skickas ut ett utvärderingsformulär för kick-offen. Utvärderingen av kick-offen ligger nu ute på intranätet, ni når den via denna länk:

<http://www.intranet.umea.se/arbetsplatser/socialtjanst/jamstalldhetsprojekt/utvarderingkickoff12november2009.4.2fc8cc90124575593e8800030732.html>

Jag som skriver detta heter Peder Karlsson. Jag har av socialtjänsten i Umeå fått i uppdrag att utvärdera hela projektet. En grundtanke bakom utvärderingen är att "längs vägen" dra lärdomar av de insatser som görs inom projektets ram. Min förhoppning är därför att ni tar er tid att fylla i enkäten, då era svar är av yttersta vikt för den kontinuerliga läroprocessen i projektet. Era svar är givetvis anonyma.

Enkäten består av 15 huvudfrågor och det bör inte ta mer än ca 10 minuter att fylla i den. Frågorna är grupperade i fyra kategorier: "Bakgrundsfrågor", "frågor om ert deltagande på utbildningsdagen", "frågor om den information om projektet som gavs" samt "frågor om er uppfattning om projektet". Samtliga frågor är av typen "kryssa i", ni behöver därmed inte skriva ner era svar.

Detta mail skickas ut till samtliga anmälda till kick-offen, och till ett antal personer som vid ett senare tillfälle fått motsvarande information på sin arbetsplats. Det är dock bara ni som verkligen har fått informationen om projektet som behöver fylla i enkäten. Enkäten kommer att ligga ute till och med fredag 11 december.

Skulle det dyka upp några funderingar kring själva enkäten, hör då av er till mig via nedanstående kontaktuppgifter.

Tack på förhand för er medverkan!

Vänliga hälsningar
Peder

Peder Karlsson
Utredningskonsult, Fil Dr Sociologi
Tel: 073-0583719
E-mail: packmoped@gmail.com

Bilaga 2: Enkät (ursprunglig form)

Projektet ”ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”.
Underlag till webbenkät för utvärdering av utbildningstillfälle 2009-11-12.

Bakgrundsfrågor

Fråga 1

Kön?

(1=Kvinna, 2= Man)

Fråga 2

Ålder?

(1= -29, 2=30-39, 3=40-49, 4=50-59, 5=60-)

Fråga 3

Arbetsställe?

(1=Umeå, 2=Holmsund/Obbola, Hörnefors eller Sävar kommun, 3=Annat)

Fråga 4

I vilket verksamhetsområde arbetar du?

(1=Ifo, 2=ÄO/HK, 3= Annat)

Fråga 5

Vad har du för befattning?

(1=Handläggare/socialsekreterare, 2=Chef för myndighetsutövning, 3= Annat)

Följande frågor handlar om ditt deltagande på utbildningen

Fråga 6

Vilket av utbildningspassen deltog du på?

(1=Förmiddag, 2=Eftermiddag, 3=Annat)

Fråga 7

Vad hade du för förväntningar på utbildningen?

(1=Inga alls, 2= Låga, 3=Varken höga eller låga, 4=Höga, 5=Mycket höga)

Fråga 8

Uppfylldes dina förväntningar på utbildningen?

(1=Nej, inte alls, 2=Nej, delvis inte, 3=Varken ja eller nej, 4=Ja, delvis, 5=Ja, helt och hållet)

Fråga 9

Är du nöjd med det praktiska arrangemanget?

(1=Mycket missnöjd, 2=Missnöjd, 3=Varken nöjd eller missnöjd, 4=Nöjd, 5=Mycket nöjd)

Fråga 10a

Jag deltog i utbildningen på grund av mitt intresse för ämnet.

(1= Tar avstånd från påståendet, 2= Tar delvis avstånd, 3=Varken instämmer eller tar avstånd, 4=Instämmer delvis, 5=Instämmer helt i påståendet)

Fråga 10b

Jag deltog i utbildningen för att det var obligatoriskt.

(1= Tar avstånd från påståendet, 2= Tar delvis avstånd, 3=Varken instämmer eller tar avstånd, 4=Instämmer delvis, 5=Instämmer helt i påståendet)

Följande frågor handlar om den information om projektet som gavs under utbildningen

Fråga 11a

I vilken utsträckning framgick syftet med projektet?

(1=I mycket liten utsträckning, 2=I liten utsträckning, 3=Varken i stor eller liten utsträckning, 4=I stor utsträckning, 5=I mycket stor utsträckning)

Fråga 11b

I vilken utsträckning framgick arbetsformerna för projektet?

(1=I mycket liten utsträckning, 2=I liten utsträckning, 3=Varken i stor eller liten utsträckning, 4=I stor utsträckning, 5=I mycket stor utsträckning)

Fråga 11c

I vilken utsträckning framgick att projektet bygger på ett könsperspektiv?

(1=I mycket liten utsträckning, 2=I liten utsträckning, 3=Varken i stor eller liten utsträckning, 4=I stor utsträckning, 5=I mycket stor utsträckning)

Fråga 11d

I vilken utsträckning framgick vilka som arbetar med projektet?

(1=I mycket liten utsträckning, 2=I liten utsträckning, 3=Varken i stor eller liten utsträckning, 4=I stor utsträckning, 5=I mycket stor utsträckning)

Fråga 12a

Efter utbildningen så vet jag vad projektet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning" går ut på.

(1= Tar avstånd från påståendet, 2= Tar delvis avstånd, 3=Varken instämmer eller tar avstånd, 4=Instämmer delvis, 5=Instämmer helt i påståendet)

Fråga 12b

Efter utbildningen så vet jag vad projektet förväntas ge för resultat.

(1= Tar avstånd från påståendet, 2= Tar delvis avstånd, 3=Varken instämmer eller tar avstånd, 4=Instämmer delvis, 5=Instämmer helt i påståendet)

Fråga 12c

Utbildningsdagen har ökat mitt intresse för jämställdhetsfrågor.

(1= Tar avstånd från påståendet, 2= Tar delvis avstånd, 3=Varken instämmer eller tar avstånd, 4=Instämmer delvis, 5=Instämmer helt i påståendet)

Följande frågor handlar om din egen uppfattning om projektet

Utvecklingsarbetets syfte är att stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen
--

Fråga 13a

Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte inom socialtjänsten i Umeå kommun?

(1= Nej, inte alls, 2=Nej, delvis inte, 3=Vet ej/obestämd, 4=Ja, delvis, 5=Ja, absolut)

Fråga 13b

Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte på din egen arbetsplats?

(1= Nej, inte alls, 2=Nej, delvis inte, 3=Vet ej/obestämd, 4=Ja, delvis, 5=Ja, absolut)

Fråga 13c

Tror du att projektet kan vara till nytta för ditt eget arbete?

(1= Nej, inte alls, 2=Nej, delvis inte, 3=Vet ej/obestämd, 4=Ja, delvis, 5=Ja, absolut)

Målet med utvecklingsarbetet är att biståndsbedömningen ska utgå från individers behov och inte utifrån kön
--

Fråga 14a

Anser du att målsättningen är realistisk?

(1= Nej, inte alls, 2=Nej, delvis inte, 3=Vet ej/obestämd, 4=Ja, delvis, 5=Ja, absolut)

Fråga 14b

Anser du att biståndsarbetet på din egen arbetsplats uppfyller målet redan nu?

(1= Nej, inte alls, 2=Nej, delvis inte, 3=Vet ej/obestämd, 4=Ja, delvis, 5=Ja, absolut)

Fråga 14c

Anser du att du redan nu uppfyller målet i ditt eget dagliga arbete?

(1= Nej, inte alls, 2=Nej, delvis inte, 3=Vet ej/obestämd, 4=Ja, delvis, 5=Ja, absolut)

Fråga 15

Tror du att utvecklingsarbetet kommer att lyckas?

(1=Ja, 2=Nej, 3= Vet ej/obestämd)

Bilaga 3. Sammanställning av enkätsvar.

I tabellerna nedan återges svarsfördelning utifrån frågorna 6-15. Grupperingen av frågorna följer indelningen och rubriksättningen i enkäten.

Tabell I. Respondenternas fördelning på frågor om deltagandet på utbildningen (fråga 6-10 i enkät).

<i>Utbildningspass</i>	<i>Antal</i>	<i>% (avr)</i>
Förmiddag	40	69
Eftermiddag	16	28
Annat	2	3
Tot	58	100
<i>Förväntningar på utbildningen?</i>		
Inga alls	12	21
Låga	5	9
Varken höga eller låga	29	50
Höga	12	21
Mycket höga	-	-
Tot	58	101
<i>Uppfylldes dina förväntningar?</i>		
Nej, inte alls	2	3
Nej, delvis inte	6	10
Varken ja eller nej	23	40
Ja, delvis	22	38
Ja, helt och hållet	5	9
Tot	58	100
<i>Nöjd med praktiskt arrangemang?</i>		
Mycket missnöjd	1	2
Missnöjd	1	2
Varken nöjd eller missnöjd	10	17
Nöjd	37	64
Mycket nöjd	9	16
Tot	58	101
<i>Deltog pga mitt intresse för ämnet</i>		
Tar avstånd från påståendet	9	16
Tar delvis avstånd	8	14
Varken instämmer eller tar avstånd	14	24
Instämmer delvis	14	24
Instämmer helt	13	22
Tot	58	100
<i>Deltog för att det var obligatoriskt</i>		
Tar avstånd från påståendet	8	14
Tar delvis avstånd	4	7
Varken instämmer eller tar avstånd	1	2
Instämmer delvis	9	16
Instämmer helt	36	62
Tot	58	101

Tabell II. Respondenternas fördelning på frågor om informationen om projektet (fråga 11-12 i enkät)

<i>I vilken utsträckning framgick projektets syfte?</i>	<i>Antal</i>	<i>% (avr)</i>
I mycket liten utsträckning	-	-
I liten utsträckning	3	5
Varken i stor eller liten utsträckning	3	5
I stor utsträckning	39	67
I mycket stor utsträckning	13	22
Tot	58	99
<i>-Arbetsformerna?</i>		
I mycket liten utsträckning	1	2
I liten utsträckning	2	3
Varken i stor eller liten utsträckning	5	9
I stor utsträckning	40	69
I mycket stor utsträckning	10	17
Tot	58	100
<i>-Att projektet bygger på ett könsperspektiv?</i>		
I mycket liten utsträckning	-	-
I liten utsträckning	-	-
Varken i stor eller liten utsträckning	1	2
I stor utsträckning	20	34
I mycket stor utsträckning	37	64
Tot	58	100
<i>-Vilka som arbetar med projektet?</i>		
I mycket liten utsträckning	-	-
I liten utsträckning	1	2
Varken i stor eller liten utsträckning	6	10
I stor utsträckning	26	45
I mycket stor utsträckning	25	43
Tot	58	100
<i>Efter utbildn. vet jag vad projektet går ut på</i>		
Tar avstånd från påståendet	1	2
Tar delvis avstånd	1	2
Varken instämmer eller tar avstånd	5	9
Instämmer delvis	24	42
Instämmer helt	26	46
Tot	57*	101
<i>-Vad projektet förväntas ge för resultat</i>		
Tar avstånd från påståendet	5	9
Tar delvis avstånd	2	4
Varken instämmer eller tar avstånd	14	25
Instämmer delvis	31	54
Instämmer helt	5	9
Tot	57*	101
<i>Utbildningsdagen har ökat mitt intresse för jämställdhetsfrågor</i>		
Tar avstånd från påståendet	4	7
Tar delvis avstånd	5	9
Varken instämmer eller tar avstånd	19	34
Instämmer delvis	17	30
Instämmer helt	11	20
Tot	56*	100

*Internt bortfall. Procent beräknat på angivet basal, det vill säga faktiskt antal svarande.

Tabell III. Respondenternas uppfattning om projektets syfte (fråga 13 i enkät).

”Utvecklingsarbetets syfte är att stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen.”		
<i>Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte inom socialtjänsten i Umeå kommun?</i>	<i>Antal</i>	<i>% (avr)</i>
Nej, inte alls	-	-
Nej, delvis inte	1	2
Vet ej/obestämd	7	12
Ja, delvis	21	38
Ja, absolut	27	48
Tot	56*	100
<i>Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte på din arbetsplats?</i>		
Nej, inte alls	-	-
Nej, delvis inte	2	4
Vet ej/obestämd	11	20
Ja, delvis	20	36
Ja, absolut	23	41
Tot	56*	101
<i>Tror du att projektet kan vara till nytta för ditt eget arbete?</i>		
Nej, inte alls	-	-
Nej, delvis inte	1	2
Vet ej/obestämd	12	21
Ja, delvis	21	38
Ja, absolut	22	39
Tot	56*	100

*Internt bortfall. Procent beräknat på angivet bastal, det vill säga faktiskt antal svarande.

Tabell IV. Respondenternas uppfattning om projektets målsättning (fråga 14 i enkät).

”Målet med utvecklingsarbetet är att biståndsbedömningen ska utgå från individers behov och inte av kön.”		
<i>Anser du att målsättningen är realistisk?</i>		
Nej, inte alls	-	-
Nej, delvis inte	-	-
Vet ej/obestämd	10	17
Ja, delvis	18	31
Ja, absolut	30	52
Tot	58	100
<i>Anser du att biståndsbedömningen på din arbetsplats uppfyller målet redan nu?</i>		
Nej, inte alls	4	7
Nej, delvis inte	10	17
Vet ej/obestämd	14	24
Ja, delvis	27	47
Ja, absolut	3	5
Tot	58	100
<i>Anser du att du redan nu uppfyller målet i ditt eget dagliga arbete?</i>		
Nej, inte alls	3	5
Nej, delvis inte	11	19
Vet ej/obestämd	14	24
Ja, delvis	25	43
Ja, absolut	5	9
Tot	58	100

Tabell V. Svartsfördelning på frågan ”tror du att utvecklingsarbetet kommer att lyckas?” (fråga 15 i enkät). Antal och procent.

	Antal	Procent
Ja	25	43
Nej	3	5
Vet ej/obestämd	30	52
Tot	58	100

Extern utvärdering av utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”: Delresultat, enkätutvärdering av utbildningsdagen den 23 september 2010

Umeå, 2010-12-17

Peder Karlsson
Utredningskonsult, Fil Dr Sociologi

Som ett led i utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” hölls den 23 september 2010 en utbildningsdag för anställda inom socialtjänsten i Umeå kommun samt i de tre kommundelarna Holmsund/Obbola, Hörnefors och Sävar. Utbildningen utgjordes av en heldag med föreläsningar om genus och jämställdhet med avseende på socialtjänstens olika verksamhetsområden inom Individ- och familjeomsorg samt Äldre- och handikappomsorg.

Utvecklingsarbetets övergripande syfte är att *stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen*. Målet för utbildningsdagen griper in i nedanstående målsättningar, preciserade i projektansökan (Umeå socialtjänst 2009).

Tabell 1. Aktuella delmål och mätmetoder. Källa: Umeå socialtjänst (2009, s 3); Karlsson (2009, s 4).

Mål för målgrupper interna (förtroendevalda, chefer och medarbetare)			
Aktivitetsmål	Så här mäter vi	Jämställdhetsmål	Så här mäter vi
Myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare erbjuds föreläsningar och seminarier i jämställdhetsintegrering. 75 % ska delta.	Närvaro, fördelat på kvinnor och män.	Kunskap om jämställdhet finns bland medarbetare.	Enkätundersökning avseende: -medvetenhet -kunskap -handling

Ovanstående mål och förslag på mätmetoder hade egentligen uppfyllts tidigare, i och med den ”kickoff” som ägde rum i november 2009 och utvärderingen av densamma (Karlsson 2010). Vid det tillfället hade målgruppen bestått av myndighetsutövningens cirka 160 medarbetare. Den här gången var siktet istället inställt på ”ytterligare 400 medarbetare (av totalt ca 3500) inom verkställighet” som under utbildningsdagen skulle erbjudas ”föreläsningar i jämställdhet” (Umeå socialtjänst 2009, s 4).

I projektansökan anges dock inga specifika mål och mätmetoder för utvärdering av utbildningsdagen. Utvärderingen har därför följt de mål och riktlinjer som angetts för det tidigare utbildningstillfället. Aktivitetsmålet skulle därmed kunna översättas till: ”400 medarbetare inom verkställighet erbjuds föreläsningar i jämställdhet” (a a, s 4).

Utvärderingen utgår från samma jämställdhetsmål som i tabell 1: *Kunskap om jämställdhet finns bland medarbetare*. Uppfyllande av målet utvärderas genom en enkom framtagen enkät avseende *medvetenhet, kunskap och handling*. Syftet med delrapporten är följaktligen att redovisa och analysera resultaten från utvärderingen av utbildningsdagen.

Närmast ges en kort redogörelse för utbildningsdagens innehåll. Därefter redovisas statistik över deltagarnas närvaro under dagen.

Utbildningsdagens upplägg och deltagare

Utbildningsdagen var indelad i fyra block, inriktade på socialtjänstens olika verksamhetsområden. Den röda tråden som sammanband de olika blocken var att föreläsarna genomgående utgick från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på kön.

Det första blocket benämndes ”ett könsmedvetet arbete i socialtjänsten” och det inleddes med en introducerande föreläsning om ”kön, makt och jämställdhetsarbete”. Föreläsare var Britt-Inger Keisu, universitetslektor på Umeå universitet. Det andra inslaget i det första blocket bestod i att projektledaren Kristina Larsson presenterade utvecklingsarbetet.

Det andra blocket var inriktat på äldreomsorg. Evy Gunnarsson, docent och universitetslektor från Stockholms universitet, inledde med en föreläsning om ”genus i äldreomsorgens vardag”. Därefter föreläste Lina Norrman, Johan Törnblom och Emman Nilsson om ”HBT i äldreomsorgen ur enhetschefers perspektiv”, med utgångspunkt i den uppsats de själva skrivit i Socialt arbete.

Efter lunch följde det tredje blocket, vars innehåll var inriktat mot handikappomsorg. Gisela Helmius, docent från Uppsala universitet, gav till att börja med en föreläsning på temat ”genus, sexualitet och funktionshinder”. Under blockets andra föreläsning presenterades ett konkret försök att studera socialtjänstpraktik ur ett genusperspektiv: ”3R-metoden synliggör kön i LSS-ärenden i Piteå kommun”. Föredragshållare var de LSS-handläggare som genomfört analysen inom projektet Hållbar jämställdhet i Piteå kommun.

Utbildningsdagen avslutades med ett block inriktat på individ- och familjeomsorg. Först ut där var Marcus Herz, doktorand från Örebro universitet, vars föreläsning behandlade ”kön och evidens i individ- och familjeomsorg. Kerstin Grundberg, projektledare UmeåBrå, föreläste avslutningsvis på temat ”föräldrastöd”.

Inför utbildningsdagen kunde deltagarna välja att anmäla sig till ett eller flera block. Totalt deltog 179 personer under dagen, 147 kvinnor och 32 män. Drygt hälften av deltagarna (91 personer) närvarade under hela dagen. Tabell 2 visar hur deltagandet var spritt över dagen.

Tabell 2. Kvinnors och mäns närvaro fördelad på antalet deltagare per utbildningsblock.

Utbildningsblock	Kön	
	Kv	M
1. Ett könsmedvetet arbete i socialtjänsten	105	26
2. Äldreomsorg	87	22
3. Handikappomsorg	108	28
4. Individ- och familjeomsorg	87	27

Av tabellen framgår att antalet deltagare var som störst under block 1 och block 3. Tabellen säger dock ingenting om hur många, och vilka block de enskilda personerna deltog i. I nästa tabell fokuseras därför antalet block per deltagare.

Tabell 3. Kvinnors och mäns närvaro fördelad på antal utbildningsblock per deltagare.

Antal block	Kön		Tot
	Kv	M	
1	45	5	50
2	33	5	38
4	69	22	91
Tot	147	32	179

Som synes deltog ingen under tre block. En liten majoritet deltog, som tidigare nämnts, under hela dagen. Av övriga 88 deltog 50 personer under ett block och 38 under två.

Det kan vara på sin plats att titta närmare på vilka block det rör sig om, det vill säga vilka block som prioriterats av de personer som inte deltagit under hela utbildningsdagen. I tabell 4 framgår hur många kvinnor respektive män som deltagit under ett eller två block, och vilka kombinationer av block de valt.

Tabell 4. Kvinnors och mäns närvaro fördelad på kombinationer av utbildningsblock. Enbart deltagare som deltagit under del/delar av dagen.

	Block 1		Block 2		Block 3		Block 4	
	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M
Block 1	6	1						
Block 2	15	0	3	0				
Block 3	12	2	0	0	24	2		
Block 4	3	1	0	0	3	2	12	2

Tabellen ska i första hand läsas vertikalt. Kolumnen för block 1 visar till exempel hur många kvinnor respektive män som antingen bara deltagit i detta block (block 1-block 1), eller block 1 i kombination med något annat block (block 1-block 2; block 1-block 3; block 1-block 4). Närmare en tredjedel (26, varav 2 män) av de 88 personer som valt att delta under del/delar av utbildningsdagen närvarade enbart under block 3. Arton personer (15 kvinnor/3 män) som deltog under utbildningsdagens första pass deltog också under block 3 eller 4.

Med utgångspunkt i statistiken för de personer som deltog under delar av dagen kan också vissa slutsatser dras om preferenser. I huvudsak tycks deltagandet ha styrts av yrkesmässigt intresse. Under block 2 deltog till exempel uteslutande personal från äldreomsorgen. Deltagarna under block 3 hade angett att de arbetade inom daglig verksamhet eller på boenden, exempelvis Kuratorsvägen 15, Kvarnvägen 15. Under block 4 kan de flesta deltagarna knytas till socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Huruvida deltagarna har anmält sig själva eller blivit anmälda av enhetschef, eller motsvarande, det framgår inte av närvarostatistiken.

I planen för utvecklingsarbetet (Umeå socialtjänst 2009) angavs att 400 av cirka 3500 medarbetare inom verkställighet skulle erbjudas föreläsningar i jämställdhet. Om det tas som numerärt mål för utbildningsdagen, har målet inte uppfyllts. Närvarofrekvensen blir då cirka 45 procent.

Enkät och datamaterial

Målet som hade formulerats för utbildningsinsatsen var att förmedla kunskap om jämställdhet till medarbetare inom socialtjänsten. Mätning av måluppfyllelsen skulle ske genom en enkätundersökning ”avseende medvetenhet, kunskap och handling”. Allt enligt den ursprungliga planen för utvecklingsarbetet (Umeå socialtjänst 2009).

Enkäten som har använts för att utvärdera utbildningsdagen utformades enkom för ändamålet (se bilaga 1). Den distribuerades i tryckt form till deltagarna i samband med registrering, och den samlades in vid dagens slut.

Totalt var det endast 51 personer som lämnade in ifyllda enkäter. Det ger en svarsfrekvens på 28 % (51/179). Svarsfrekvensen var något högre för män än för kvinnor (se tabell 4).

Tabell 5. Svarsfrekvens i förhållande till kön.

	Närvarande		Svarande		Svarsfrekvens
	Antal	%	Antal	%	%
Kvinnor	147	82	38	74	26
Män	32	18	11	22	34
Ej svar kön	-	-	2	4	-
Tot	179	100	51	100	28

Tabell 6 på nästa sida visar respondenternas fördelning på ett antal bakgrundsvariabler. Notera att det är 9 personer som inte är anställda inom socialtjänsten. Av dessa är 5 politiker och 2 studenter. Av de 9 är det ytterligare 2 som varken har angett att de är ”anställda inom socialtjänsten” eller ”annat”. Som arbetsställe anges i 42 fall Umeå och i 2 fall någon av kommundelarna.

Rimligtvis borde antalet anställda från Umeå respektive kommundelarna summera till 42 (51-9), men det finns en förklaring till avvikelserna. De 2 som inte svarat på frågan om de är anställda inom socialtjänsten eller ej återfinns bland dem som uppgett Umeå som arbetsställe. En av politikerna har dessutom angett någon av kommundelarna som arbetsställe.

Fördelningen mellan verksamhetsområden framgår också i tabell 6. Fjorton personer arbetar inom äldreomsorg, 9 inom handikappomsorg och 8 inom individ- och familjeomsorg. Här är inte kategoriseringen uttömmande och därför inrymmer ”annat” anställda inom socialpsykiatri likväl som politiker, studenter och stabspersonal. Respondenternas fördelning på olika befattningar redovisas längst ner i tabellen. En knapp majoritet representerar anställda utan någon ledande befattning.

Som synes förekommer en del inkonsekvenser i hur respondenterna har svarat på bakgrundsfrågorna. En bidragande orsak är givetvis frågekonstruktionen som kanske inte har gett utrymme åt all faktisk variation. Frågekonstruktionen kan också ha bidragit till uteblivna svar, och till och med uteblivna enkäter. Personer med unika befattningar kan ha upplevt att deras anonymitet riskeras och därför inte besvarat vissa frågor, alternativt valt att inte lämna in någon enkät.

Tabell 6. Respondenternas fördelning utifrån ett antal bakgrundsvariabler.

<i>Bakgrundsvariabel</i>	<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal</i>	<i>%</i>
Kön	Kvinnor	38	74
	Män	11	22
	Ej svar	2	4
	Tot	51	100
Ålder	-29	4	8
	30-39	17	33
	40-49	13	25
	50-59	12	24
	60-	5	10
	Tot	51	100
Anställd inom socialtjänsten	Ja	42	82
	Nej	9	18
	Tot	51	100
Arbetsställe	Umeå	43	84
	Holmsund/Obbola, Hörnefors eller Sävar kommundel	2	4
	Annat	6	12
	Tot	45	100
Verksamhetsområde	Äo	9	18
	Hk	14	27
	Ifo	8	16
	Annat	11	22
	Ej svar	9	18
	Tot	51	101
Befattning	Anställd, ej chef	25	53
	Anställd, enhetschef	8	16
	Anställd, stab	6	12
	Polit./stud./ej svar	12	20
	Tot	51	101

Representativiteten i datamaterialet är förmodligen ganska begränsad. Svarsfrekvensen är mycket låg, och lite skev i förhållande till könsfördelningen bland deltagarna. Det är därmed problematiskt att dra några slutsatser i förhållande till socialtjänsten som helhet. Det interna bortfallet ställer också till vissa tolkningsproblem. Det är till exempel hela 7 personer som av okända anledningar inte har besvarat frågorna på enkätens sista sida. I övrigt kan ingen direkt systematik skönjas. Sammantaget skapar dock bortfallsproblematiken en ganska bräcklig grund för generaliseringar utanför urvalsgruppen.

Hur data har analyserats, det beskrivs i nästföljande avsnitt, i samband med att resultaten presenteras.

Respondenternas uppfattningar om utbildningsdagen

I det här avsnittet presenteras och analyseras respondenternas svar på enkätfrågorna 6-11. I bilaga 2 återfinns en summering av svaren på frågorna i tabellform.

Vad tyckte då respondenterna om utbildningsdagen? Ja, det första vi ska försöka ta reda på, det är ifall indikationerna från närvarostatistiken om att deltagandet har styrts av yrkesrelaterade preferenser, får stöd i respondenternas uppfattningar.

På den öppna frågan om viktigaste orsaken till deltagandet på utbildningen anger de flesta att de deltagit på grund av intresse för området. För vissa handlar det om en önskan om ”ökad kunskap”, att ”medvetandegöra” eller ”lärande”, det vill säga intresse i ganska generella termer. Ganska många har dock knutit förhoppningar om lärande direkt till det egna arbetet eller den egna arbetsplatsen: ”Få tankeställare – hur omsätta?”, ”öka min kunskap i frågan – relevant för mitt arbete”, ”intresse för jämställdhet, vilket sällan el. aldrig diskuteras inom just äldreomsorg”, för att nämna några kommentarer. Några anger att det varit obligatoriskt att delta.

Rimligen borde även val av utbildningsblock reflektera det yrkesmässiga intresset. Totalt är det 28 personer (19 kvinnor/7 män/2 ej svar kön) som har deltagit under hela dagen. Följaktligen är det 23 (19 kv/7 m) som valt specifika block. I tabell 7 redovisas för det första hur många respondenter per verksamhetsområde som deltagit under hela dagen respektive under del/delar av dagen. Därefter redovisas antalet deltagare från respektive verksamhetsområde fördelat på de olika utbildningsblocken. Personer som inte besvarat frågan om verksamhetsområde ingår inte i denna tabell.

Tabell 7. Deltagande under hel respektive del/delar av dag, fördelning efter verksamhetsområde och utbildningsblock.

	Äo	Hk	Ifo	Annat
Hel dag	2	8	6	6
Del/delar av dag	7	6	2	5
1. Ett könsmedvetet arbete i socialtjänsten	6	4	2	4
2. Äldreomsorg	7	2	1	3
3. Handikappomsorg	2	5	0	3
4. Individ- och familjeomsorg	0	1	2	2

Anmärkning: Fördelningen på de olika blocken avser endast personer som deltagit under del/delar av dagen.

Samma tendens som i närvarostatistiken framträder här. Enkätsvaren indikerar att deltagande följer verksamhet eller yrkesmässigt intresse. Tydligast är det inom äldreomsorgen där endast 2 respondenter deltagit under hela dagen. Av de 7 som deltagit under delar av dagen var samtliga närvarande under block 2, det vill säga det block som explicit handlade om genus i relation till äldreomsorg. Respondenterna från handikappomsorg respektive individ- och familjeomsorg uppvisar liknande mönster. Respondenterna inom kategorin ”annat”, som ju representerar olika yrkeskategorier, även personer som inte är anställda inom socialtjänsten, är tämligen jämnt fördelade på de olika blocken. Understrykas bör dock att analysen i tabell 7 bygger på ett mycket litet antal individer.

Utvärderingen av deltagarnas uppfattning om innehållet i utbildningen har gjorts med hjälp av tre skalor: ”Ointressant – Intressant”; ”Oviktigt – Viktigt”; ”Svårt – Lätt”. Skalorna har varit öppna så när som på ett mittalternativ, vilket representerat ”varken eller”. De tre skalorna har använts som måttstock för inslagen under de fyra blocken. Respondenterna har uppmanats att värdera innehållet, genom att sätta ett kryss på de tre skalorna för de delar av utbildningsdagen som de deltagit i (se fråga 7, bilaga 1).

Kodningen av svaren har gjorts med hjälp av en transparent måttstock indelad i tjugo lika stora avstånd, som lagts ovanpå de ikryssade skalorna som ett raster. Ett kryss på skalans vänstra ytterkant har tilldelats värdet ”1” (exempelvis ”Oviktigt”) och ett kryss på den högra

ytterkanten har på motsvarande sätt getts värdet ”21” (exempelvis ”Viktigt”). Ett kryss i mitten av skalan (”varken eller”) har tilldelats värdet ”11”. Kryss som hamnat mellan två skalsteg har kodats till närmast liggande värde. Värdet ”0” har reserverats för uteblivna svar.

Den använda måttstocken har därmed en nollpunkt och lika stora avstånd mellan skalstegen. Det innebär att skalan kan betraktas som (åtminstone) en intervallskala. Det är alltså möjligt att analysera data med hjälp av aritmetiska medelvärden och standardavvikelser från medelvärdet. Det aritmetiska medelvärdet beräknas enligt formeln: $m = \sum x/n$, där $\sum x$ = summan av alla enheters variabelvärde och n = antalet enheter. Standardavvikelsen, som är ett mått på enheternas spridning kring medelvärdet, beräknas enligt formeln: $s = \sqrt{\sum (x-m)^2/n-1}$. Först beräknas varje enskild enhets avvikelse från det aritmetiska medelvärdet: $(x-m)$. Avvikelserna kvadreras och summeras [$\sum (x-m)^2$] och summan divideras med antalet enheter minus 1 (kompensation för små urval) [$\sum (x-m)^2/n-1$]. Därefter dras kvadratroten ur det beräknade värdet (jfr Hellevik 1984, s 173-180).

Standardavvikelsen kan därefter användas för beräkning av statistisk signifikans. Divideras standardavvikelsen med kvadratroten ur antalet fall (respondenter) så får vi ett mått på medelvärdets standardfel. Med antagandet om normalfördelning som grund kan sedan de statistiska gränserna för det verkliga medelvärdet bestämmas; det så kallade konfidensintervallet. Inom konfidensintervallet ”medelvärdet $\pm 1,96$ standardfel” återfinns 95 % av personerna i urvalet och man säger då att skattningen görs på 5 % nivån. Det man kan säga på basis av detta mått är att det verkliga medelvärdet med 95 % sannolikhet återfinns inom konfidensintervallet ”medelvärdet $\pm 1,96$ standardfel”. Vid en jämförelse mellan medelvärden för exempelvis kvinnor och män, får konfidensintervallen därmed inte ”gå in i varandra”. Gör de det, ja då kan vi inte med säkerhet säga att medelvärdena verkligen är skilda från varandra.

Analysen av svaren på fråga 7 framgår av tabellerna 8 och 9. Där anges medelvärden och konfidensintervall för respektive delfråga och undersökt grupp av respondenter. I tabell 8, till att börja med, återges medelvärden och konfidensintervall för samtliga personer som närvarat under de olika inslagen, och som har fyllt i enkäten. Medelvärdena för hur ”ointressant/intressant”, ”oviktigt/viktigt” respektive ”svårt/lätt” respondenterna uppfattat informationen i de olika inslagen, är överlag ganska höga. Medelvärdena för ”intressant” och ”viktigt” ligger i samtliga fall över skalornas mittpunkter (11). De högsta värdena har angetts för ”3:2 Genus, sexualitet och funktionshinder” och som framgår av tabellen är konfidensintervallen för ”intressant” respektive ”viktigt” mycket små. Det innebär att spridningen är begränsad, alltså att de allra flesta har gett inslaget höga betyg. Värdena i tabellen återspeglar också de kommentarer som angetts i fråga 9 i enkäten. Där gavs möjlighet att ge synpunkter på utbildningsdagen och många av kommentarerna vittnar just om att nämnda inslag varit särskilt uppskattat.

Värdena i kolumnen längst till höger i tabellen (”lätt”) är överlag något lägre. Det är ett förväntat mönster. Information som bedöms som intressant och viktig behöver inte nödvändigtvis vara lätt att förstå. Tyvärr är det dock svårt att veta vad respondenterna egentligen har svarat. I frågan står det visserligen att det är innehållet som ska värderas som ”lätt/svårt”, men då skulle förmodligen ”obegripligt/begripligt”, eller liknande, ha varit mer rättvisande. ”Svårt/lätt” kan ju lika gärna tolkas som att det avser hur svårt eller lätt det är att till exempel jobba med frågan. En såväl upplysande som berättigad synpunkt i en av enkäterna, ifrågasätter skalans betydelse på liknande sätt.

Tabell 8. Medelvärde och konfidensintervall för hur intressant, viktigt respektive lätt respondenterna anser att innehållet i de olika inslagen under utbildningsdagen har varit. Samtliga respondenter.

		Intressant	Viktigt	Lätt
1:1 Kön, makt och jämställdhetsarbete	<i>m</i>	16,0	17,6	12,7
	<i>ki 0,95</i>	±1,2	±0,8	±1,5
	<i>n</i>	47	47	45
1:2 Projektet Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning	<i>m</i>	14,3	15,9	12,4
	<i>ki 0,95</i>	±1,4	±1,1	±1,5
	<i>n</i>	45	45	44
2:1 Genus i äldreomsorgens vardag	<i>m</i>	16,3	17,2	13,9
	<i>ki 0,95</i>	±0,9	±1,0	±1,4
	<i>n</i>	44	43	42
2:2 HBT i äldreomsorgen ur enhetschefers perspektiv	<i>m</i>	16,8	16,9	14,5
	<i>ki 0,95</i>	±1,2	±1,3	±1,7
	<i>n</i>	44	44	42
3:1 Genus, sexualitet och funktionshinder	<i>m</i>	19,4	19,2	16,2
	<i>ki 0,95</i>	±0,6	±0,6	±1,8
	<i>n</i>	41	41	38
3:2 3R-metoden synliggör kön i LSS-ärenden i Piteå kommun	<i>m</i>	13,8	15,7	12,6
	<i>ki 0,95</i>	±1,6	±1,2	±1,6
	<i>n</i>	39	39	37
4:1 Kön och evidens i individ- och familjeomsorg	<i>m</i>	15,2	17,1	9,3
	<i>ki 0,95</i>	±1,7	±1,3	±2,2
	<i>n</i>	26	26	27
4:2 Föräldrastöd	<i>m</i>	15,2	16,0	15,5
	<i>ki 0,95</i>	±1,5	±1,6	±1,8
	<i>n</i>	28	27	26

Anmärkning: *m* = medelvärde, *ki* = konfidensintervall (0,05) standardavvikelse och *n* = antal respondenter som besvarat frågan. Uteblivna svar, på hel eller del av fråga, har inte räknats in, därav variationerna i *n*.

Tabell 8 bygger som sagt på samtliga respondenter, men finns det några skillnader mellan den grupp respondenter som deltagit hela dagen och de som valt att delta under del(ar) av dagen? Vid en jämförelse framkommer inte några säkerställda skillnader i medelvärden, utom i ett fall: de som deltagit under utbildningsdagens sista föreläsning ("föräldrastöd"), men inte under hela dagen, värderar informationen som "lätt" i signifikant högre grad än de respondenter som deltagit under hela dagen. På grund av skalans tvetydighet kan dock inga substantiella tolkningar göras på basis av denna skillnad.

Medelvärden och konfidensintervall med kön som jämförelsegrund framgår av tabell 9 på nästa sida. I tabellen har värdena för skalan "svårt – lätt" inte redovisats.

Tabell 9. Medelvärde och konfidensintervall för hur intressanta respektive viktiga respondenterna anser att innehållet i de olika inslagen under utbildningsdagen har varit. Jämförelse mellan samtliga kvinnor och män.

		Intressant		Viktigt	
		<i>Kv</i>	<i>M</i>	<i>Kv</i>	<i>M</i>
1:1 Kön, makt och jämställdhetsarbete	<i>m</i>	16,8	12,7	17,9	16,2
	<i>ki 0,95</i>	±1,2	±3,1	±0,9	±1,9
	<i>n</i>	36	9	36	9
1:2 Projektet Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning	<i>m</i>	14,9	10,6	16,5	13,0
	<i>ki 0,95</i>	±1,5	±3,6	±1,1	±2,1
	<i>n</i>	36	7	36	7
2:1 Genus i äldreomsorgens vardag	<i>m</i>	16,5	15,1	17,7	14,8
	<i>ki 0,95</i>	±1,1	±2,4	±1,1	±2,3
	<i>n</i>	33	9	33	8
2:2 HBT i äldreomsorgen ur enhetschefers perspektiv	<i>m</i>	16,8	17,3	17,3	15,9
	<i>ki 0,95</i>	±1,4	±2,1	±1,4	±3,8
	<i>n</i>	33	9	33	9
3:1 Genus, sexualitet och funktionshinder	<i>m</i>	19,5	19,2	19,1	19,0
	<i>ki 0,95</i>	±0,7	±0,9	±0,9	±1,0
	<i>n</i>	28	11	28	11
3:2 3R-metoden synliggör kön i LSS-ärenden i Piteå kommun	<i>m</i>	14,9	10,6	16,7	12,7
	<i>ki 0,95</i>	±1,9	±3,1	±1,4	±2,0
	<i>n</i>	28	9	28	9
4:1 Kön och evidens i individ- och familjeomsorg	<i>m</i>	15,7	14,3	17,8	15,0
	<i>ki 0,95</i>	±2,0	±3,4	±1,4	±2,8
	<i>n</i>	19	6	19	6
4:2 Föräldrastöd	<i>m</i>	15,0	14,6	15,8	15,4
	<i>ki 0,95</i>	±2,1	±2,6	±2,1	±2,7
	<i>n</i>	19	7	18	7

Anmärkning: *m* = medelvärde, *ki* = konfidensintervall (0,05) standardavvikelse och *n* = antal respondenter som besvarat frågan. Uteblivna svar, på hel eller del av fråga, har inte räknats in, därav variationerna i *n*. Statistiskt signifikanta skillnader anges i fet stil.

Som framgår av tabellen tycks det finnas skillnader, men de är i de flesta fall tämligen små. Tendensen är att de kvinnliga respondenterna har värderat innehållet under dagen som ”intressant” och ”viktigt” i högre utsträckning än de manliga. Det är dock endast i två fall som skillnaderna kan säkerställas. När det gäller informationen om utvecklingsarbetet (rad 1:2 i tabellen) och föreläsningen ”3R-metoden synliggör kön i LSS-ärenden i Piteå kommun” så kan vi med 95 procents säkerhet hävda att kvinnorna värderat informationen som viktigare än vad männen har gjort. I övriga fall kan vi inte vara säkra på att det är någon faktisk skillnad mellan medelvärdena för kvinnor och män.

Samtliga respondenter, oavsett kön och grad av deltagande, har därmed värderat innehållet i föreläsningarna som intressant och viktigt i hög grad. Det är nog det rimligaste sättet att tolka analyserna utifrån resultaten i tabell 8 och 9.

Vad anser sig då respondenterna ha fått ut av deltagandet under utbildningsdagen? Fråga 8 i enkäten (bilaga 1) var uppbyggd kring 7 påståenden:

- i. Efter utbildningen vet jag vad projektet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” går ut på.
- ii. Efter utbildningen vet jag vad ett könsperspektiv innebär.
- iii. Jag vet hur jag ska använda kunskaperna från utbildningsdagen i mitt arbete.

- iv. Utbildningsdagen har ökat mitt intresse för jämställdhetsfrågor.
- v. Jag visste redan före utbildningen vad ett könsperspektiv innebär.
- vi. Jag var redan före utbildningen intresserad av jämställdhetsfrågor.

Påståendena har operationaliserats efter de för utvärderingen föreslagna begreppen *medvetenhet*, *kunskap* och *handling*. De två första påståendena kan sägas representera medvetenhet och kunskap om kön och jämställdhet. Tredje och fjärde är mer inriktade på handling, eller kanske snarare handlingsberedskap. De två återstående påståendena har formulerats som ”kontrollvariabler”, alltså instrument för att mäta deltagarnas uppfattning om hur intresserade och kunniga de var före utbildningsdagen. För respektive påstående har respondenterna kunnat välja endera av svarsalternativen ”tar avstånd från påståendet”, ”tar delvis avstånd”, ”varken instämmer eller tar avstånd”, ”instämmer delvis” eller ”instämmer helt i påståendet”.

Data är i det här fallet på en nivå som inte medger analyser av aritmetiskt medelvärde, standardavvikelse och konfidensintervall. Samband mellan variabler har istället urskiljts genom beräkning av procentdifferenser (ϵ /epsilon). Procentdifferensen visar hur ett samband ser ut, och i någon mån hur starkt det är, men i sig självt är det inget bevis på att sambandet är statistiskt säkerställt. Olika sambands statistiska giltighet har därför gjorts genom beräkning av χ^2 . χ^2 är ett mått på de sammanlagda avvikelserna mellan observerade och statistiskt oberoende frekvenser i en tabell (jfr Hellevik 1984, s 204). När χ^2 -värdet överstiger en fastslagen nivå, som bestäms av bland annat tabellens storlek, kan ett statistiskt samband påvisas. I den här analysen har signifikansgränsens satts till 0,05, eller 95 procent.

Tabell II i bilaga 2 innehåller en sammanställning av svaren på fråga 8. Där framgår att en klar majoritet respondenter instämmer helt eller delvis i samtliga påståenden. Det finns dock intressanta variationer. Det är till exempel en ganska stor andel som ”varken instämmer eller tar avstånd” till påståendena att utbildningsdagen har ökat intresset för jämställdhetsfrågor och att de vet hur de ska använda kunskaperna i arbetet. Skalans konstruktion tillåter egentligen bara tolkningen att de varken instämmer eller tar avstånd, men i svaren kan också en osäkerhet dölja sig. Att majoriteten anser att de efter utbildningen vet vad ett könsperspektiv är, det råder det ingen tvekan om. En större andel har samtidigt varken instämt eller tagit avstånd från påståendena om att de sedan tidigare var intresserade och kunniga på området. Återigen, det kan vara ett uttryck för osäkerhet. Mönstret skulle därmed kunna tolkas som att respondenterna efter genomförd utbildning, med facit i hand, är försiktigare i sina ställningstaganden om förkunskaper och, i ännu större utsträckning, förmågan att omsätta kunskaperna i handling. Det kan också tyda på att kön och jämställdhet presenterats på ett sätt som respondenterna inte varit helt bekanta med sedan tidigare.

Det finns emellertid inte något säkert samband mellan tidigare intresse och ökat intresse, inte heller mellan tidigare kunskaper om könsperspektiv och kunskaper som kommer av utbildningen. Respondenternas ställningstaganden till de två påståendena avviker med andra ord inte från förväntade svarsmönster. En majoritet har angett att de redan var intresserade respektive kunniga och att deras intresse och kunskaper har ökat.

När påståendena i fråga 8 granskas med avseende på kön, framkommer ytterst få säkerställda skillnader. Om samtliga respondenter tas i beaktande, det vill säga att ingen skillnad görs på huruvida de är anställda inom socialtjänsten eller ej, då är kvinnorna mer benägna än männen att helt eller delvis instämma i påståendet att de efter utbildningen vet vad projektet går ut på. Sannolikheten för att en respondent ska instämma i påståendet ökar med 26 procent om hon är

en kvinna och inte en man. På motsvarande sätt ökar sannolikheten för att en respondent ska instämma i påståendet att han eller hon redan före utbildningen visste vad ett könsperspektiv innebär, om frågan ställs till en kvinna istället för till en man. Procentdifferensen är då 14 procent. För övrigt kan inga könsskillnader säkerställas på fråga 8, när analysen utgår från samtliga respondenter.

Samma mönster framträder när analysen begränsas till de respondenter som är anställda inom socialtjänsten. Könsskillnaderna är signifikanta för de två nyss nämnda påståendena, de är ungefär lika stora och de pekar i samma riktning som för samtliga respondenter. Det är med andra ord svårt att dra några långtgående slutsatser om könsskillnader och skillnader beroende på om respondenterna är anställda inom socialtjänsten eller ej. Resultaten i tabell II i bilaga 2 kan därmed antas ge en i huvudsak rättvisande bild av respondenternas ställningstaganden till påståendena i fråga 8.

Ett förhållande som dock bör beaktas är det tidigare konstaterandet att en förhållandevis stor andel respondenter tycks vara ambivalenta när det gäller den egna förmågan att omsätta kunskaperna från utbildningen i handling. Vilka är det? Kan det avgöras med hjälp av det insamlade datamaterialet? I viss utsträckning. När analysen begränsas till anställda inom socialtjänsten så är det framförallt anställda inom äldreomsorg och handikappomsorg som varken instämmer eller tar avstånd till påståendet att de ”vet hur de ska använda kunskaperna från utbildningsdagen” i arbetet. Bland respondenterna från handikappomsorgen har majoriteten, oavsett befattning, angett detta alternativ. Differenserna är dock inte säkerställda. Antalet svarande i varje kategori blir dessutom väldigt små när anställda delas upp efter verksamhetsområde och befattning. Vi kan alltså inte dra några säkra slutsatser utan bara betrakta resultatet som en illustration, icke desto mindre baserad på hur svaren fördelar sig i urvalet.

Avslutningsvis i enkäten ställdes två frågor om vardera tre frågor kopplade till utvecklingsarbetets syfte respektive mål. Svarsfördelningen i hela datamaterialet framgår av tabellerna III och IV i bilaga 2.

Utvecklingsarbetets syfte är att *stärka könsmedvetenheten i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen*. I fråga 10 angavs syftet, och i direkt anslutning tre frågor: ”Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte inom socialtjänsten i Umeå kommun?”; ”Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte på din arbetsplats?”; ”Anser du att projektet kan vara till nytta för ditt eget arbete?”. Svartalternativen var i samtliga fall ”nej, inte alls”, ”nej, delvis inte”, ”vet ej/obestämd”, ”ja, delvis” och ”ja, absolut”.

Majoriteten respondenter har svarat ”ja, absolut” eller ”ja, delvis” på de tre frågorna. Drygt 90 procent anser att projektet behövs i socialtjänsten, cirka 70 procent att projektet behövs på den egna arbetsplatsen och cirka 75 procent att projektet kan vara till nytta för det egna arbetet. De könsskillnader som kan säkerställas är att kvinnor i större utsträckning än män anser att projektet kan vara till nytta för det egna arbetet. Det är ett ganska starkt samband som visar att sannolikheten ökar med 32 procent om den tillfrågade respondenten är en kvinna och inte en man. Sambandet blir ännu tydligare (40 %) när enbart socialtjänstanställda tas i beaktande.

Här kan en återkoppling till utvärderingen av projektets kickoff i november 2009 göras. Även då var det endast i förhållande till frågan om projektets nytta för det egna arbetet som könsskillnader kunde säkerställas. Vid det tillfället visade sig en intressant tendens: andelen

”ja, absolut” minskade och andelen ”ja, delvis” ökade ju närmare man kom det egna arbetet. I den här utvärderingen är mönstret inte lika tydligt. Nu sker en ökning av andelen ”ja, absolut” när man går från arbetsplatsnivå till det egna arbetet.

Fråga 11 i enkäten bestod av tre delfrågor i anslutning till projektets mål, *att biståndsbedömningen ska utgå från individens behov och inte av kön*. De tre frågorna var, i tur och ordning: ”Anser du att målsättningen är realistisk?”; ”Anser du att biståndsbedömningen på din arbetsplats uppfyller målet redan nu?”; ”Anser du att du redan nu uppfyller målet i ditt eget dagliga arbete?”.

Cirka 89 procent har svarat ja (absolut/delvis) på frågan om huruvida målsättningen är realistisk. På frågan om huruvida biståndsbedömningen på den egna arbetsplatsen uppfyller målet redan nu, svarar endast cirka 19 procent enligt samma alternativ. På den tredje frågan, om respondenten redan nu anser sig uppfylla målet i det egna arbetet, är antalet ja-svar cirka 26 procent.

Det finns ganska stora skillnader i svarsfördelningen mellan kvinnor och män. Män är betydligt mer benägna än kvinnorna att anse att arbetet på deras arbetsplatser uppfyller målet redan nu (20 procents skillnad), och, i ännu högre grad, att de själva uppfyller målet redan nu (25 procents skillnad). Skillnaderna blir något mindre när hänsyn tas till enbart socialtjänstanställda. Dock är skillnaderna inte säkerställda och vi kan därmed inte vara helt säkra på att resultatet kan överföras till övriga deltagare, än mindre till socialtjänsten i stort.

Svarsfördelningen på frågorna om målet i relation till arbetsplatsen respektive det egna arbetet, är ändå intressant att reflektera över. Majoriteten respondenter (64 respektive 52 procent) har nämligen svarat ”vet ej/obestämd” på båda frågorna. Andelarna som har svarat ”ja, absolut” på frågorna är dessutom mycket små.

Vid motsvarande mätning i samband med projektets kickoff var det cirka en fjärdedel som svarade ”vet ej/obestämd” på de två frågorna. Då, liksom nu, var det få som svarade ”ja, absolut”. Männerna var avsevärt mycket mer benägna än kvinnorna att svara ja (absolut/delvis) på båda frågorna och resultaten var i båda fallen signifikanta.

Det mönstret ser vi alltså inte riktigt nu. För det första är resultaten inte säkerställda. Männerna är, för det andra, mer benägna än kvinnorna att svara ja (absolut/delvis) men majoriteten män, liksom majoriteten kvinnor, har svarat ”vet ej/obestämd” på de två frågorna.

Slutsats

I planen för utvecklingsarbetet angavs att 400 av verkställighetens medarbetare skulle erbjudas föreläsningar i jämställdhet. Under den utvärderade utbildningsdagen deltog såväl personal från verkställigheten som chefer och stabspersonal. Dessutom deltog några studenter och politiker. Totalt deltog 179 personer under hela eller delar av dagen. Av deltagarna var 147 kvinnor och 32 män. Det numerära målet för utbildningsinsatsen har därmed inte uppnåtts. Svarefrekvensen var också mycket låg. Totalt besvarades enkäten av 51 personer, alltså 28 procent av deltagarna. Det låga deltagandet, i kombination med den heterogena gruppen deltagare och den låga svarsfrekvensen, gör alla försök till generaliseringar vanskliga.

Vad visar då analysen av de inkomna enkäterna? Det mest uppenbara är väl att enkätmaterialen är väldigt positivt, både till utbildningens innehåll och med avseende på vad respondenterna anser sig ha fått ut av deltagandet. Få jämförelser mellan kvinnor och män har visats sig leda till säkerställda skillnader. Det finns tendenser i datamaterialet, men den rimligaste slutsatsen är nog ändå att män och kvinnor är ungefär lika nöjda med dagen.

Vid ett par tillfällen i rapporten har återkopplingar gjorts till den tidigare genomförda utvärderingen av projektets kickoff i november 2009. Frågorna kring utvecklingsarbetets syfte och mål har nämligen ställts vid båda tillfällena. Jämförelsen mellan de två utvärderingarna visar att ”osäkerheten” är större den här gången. Det syns framför allt i svaren på frågorna om projektets mål i relation till arbetsplatsen och det egna arbetet. Skillnaden kan nog härledas till innehållet i utbildningarna. Under kickoffen var innehållet i stor utsträckning av informativ karaktär. Under den senare utbildningsdagen var innehållet mer problematiserande, och samtidigt tydligare kopplat till de olika verksamheterna inom socialtjänsten. Problematismen av kön och jämställdhet utgick från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och det är inte säkert att samtliga deltagare var bekanta med det på förhand.

Svaren på två frågor, formulerade utifrån målsättningen med utvärderingen, får avrunda rapporten.

- Har utbildningsdagen genererat medvetenhet och/eller kunskap om jämställdhet bland deltagarna?

Begreppen medvetenhet och kunskap är svåra att hålla isär. I den här rapporten kan de sägas ha behandlats som synonymer. Respondenterna är överlag nöjda med utbildningsdagens innehåll. De anser också att deltagandet har gett dem kunskaper. Sett till dem som fyllt i enkäten så tycks utbildningen ha genererat medvetenhet och kunskap, om kön och jämställdhet, till personer som i hög grad redan var intresserade och kunniga.

- Säger resultaten från enkätundersökningen någonting om jämställdhet i termer av handling?

Resultaten tyder på viss osäkerhet, eller en sund försiktighet kanske man kan säga. Efter kickoffen ifjol var deltagarna säkrare på sin sak, männen framför allt. De ansåg sig i ganska stor utsträckning uppfylla projektets målsättning redan då. Efter den senaste utbildningsdagen är respondenterna mindre säkra. En stor majoritet tycker sig veta vad ett könsperspektiv innebär. Hur det ska omsättas i praktiken är de dock mindre säkra på. De är i alla fall inte säkra på att de uppfyller projektets målsättningar i dagsläget.

Referenser

Hellevik, O (1984). *Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur.

Karlsson, P (2009). *Extern utvärdering av utvecklingsarbetet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning": Avgränsning och utformning*. Umeå: Utvärderingsplan.

Karlsson, P (2010). *Extern utvärdering av utvecklingsarbetet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning": Delresultat, enkätutvärdering av utbildningsdagen den 12 november 2009*. Umeå: Delrapport.

Umeå socialtjänst (2009). Ansökan om utvecklingsmedel till Sveriges Kommuner och Landsting, 2009-03-14.

Bilaga 1: Enkät

Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning.

Utvärdering av utbildningsdag 2010-09-23.

Fråga 1

Bakgrundsuppgifter: Kvinna -29 år Anställd inom socialtjänsten
 Man 30-39 år Annat (ex politiker, student):
 40-49 år.
 50-59 år.
 60- år.

Fråga 2 (endast anställda inom socialtjänsten)

Arbetsställe? Umeå
 Holmsund/Obbola, Hörnefors eller Sävar kommun del
 Annat.....

Fråga 3 (endast anställda inom socialtjänsten)

Inom vilket verksamhetsområde arbetar du? Äldreomsorg
 Handikappomsorg
 Individ- och familjeomsorg
 Annat.....

Fråga 4 (endast anställda inom socialtjänsten)

Vad arbetar du som?.....

Fråga 5

Ange viktigaste orsaken till ditt deltagande under utbildningsdagen/delar av utbildningsdagen.

.....

Fråga 6

Vilket/vilka av utbildnings- **Block 1: Ett könsmedvetet arbete i socialtjänsten**

blocken deltog du i?

Block 2: Äldreomsorg

Block 3: Handikappomsorg

Block 4: Individ- och familjeomsorg

Fråga 7

Hur uppfattade du innehållet i de delar av utbildningsdagen du deltog i? Värdera genom att sätta ett kryss på respektive skala under rubrikerna. (Skalornas mittpunkt representerar ”varken eller”.)

<u><i>Kön, makt och jämställdhetsarbete (Block 1).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	
Oviktigt	----- -----	Viktigt

<u><i>Projektet Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning (Block 1).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	

<u><i>Genus i äldreomsorgens vardag (Block 2).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	
Oviktigt	----- -----	Viktigt

<u><i>HBT i äldreomsorgen ur enhetschefers perspektiv (Block 2).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	
Oviktigt	----- -----	Viktigt

<u><i>Genus, sexualitet och funktionshinder (Block 3).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	
Oviktigt	----- -----	Viktigt

<u><i>3R-metoden synliggör kön i LSS-ärenden i Piteå kommun (Block 3).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	
Oviktigt	----- -----	Viktigt

<u><i>Kön och evidens i individ- och familjeomsorg (Block 4).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	
Oviktigt	----- -----	Viktigt

<u><i>Föräldrastöd (Block 4).</i></u>		
Ointressant	----- -----	
	Intressant	
Oviktigt	----- -----	Viktigt

Fråga 8

Vad har du fått ut av ditt deltagande under utbildningsdagen? Besvara frågan genom att ta ställning till följande påståenden.

	Tar avstånd från påståendet	Tar delvis avstånd	Varken instämmer eller tar avstånd	Instämmer delvis	Instämmer helt i påståendet
Efter utbildningen vet jag vad projektet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” går ut på.	☐	☐	☐	☐	☐
Efter utbildningen vet jag vad ett könsperspektiv innebär.	☐	☐	☐	☐	☐
Jag vet hur jag ska använda kunskaperna från utbildningsdagen i mitt arbete.	☐	☐	☐	☐	☐
Utbildningsdagen har ökat mitt intresse för jämställdhetsfrågor.	☐	☐	☐	☐	☐
Jag visste redan före utbildningen vad ett könsperspektiv innebär.	☐	☐	☐	☐	☐
Jag var redan före utbildningen intresserad av jämställdhetsfrågor.	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9

Andra synpunkter på utbildningsdagen?

.....

.....

.....

.....

Frågorna 10 & 11 handlar om din uppfattning om projektet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” som helhet (besvaras av alla deltagare).

Fråga 10

Utvecklingsarbetets **syfte** är att stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen. Anser du att:

	Nej, inte alls	Nej, delvis inte	Vet ej/ obestämd	Ja, delvis	Ja, absolut
... det behövs ett projekt med detta syfte inom socialtjänsten i Umeå kommun?	☐	☐	☐	☐	☐
... det behövs ett projekt med detta syfte på din egen arbetsplats?	☐	☐	☐	☐	☐
... projektet kan vara till nytta för ditt eget arbete?	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 11

Målet med utvecklingsarbetet är att biståndsbedömningen ska utgå från individers behov och inte utifrån kön. Anser du att:

	Nej, inte alls	Nej, delvis inte	Vet ej/ obestämd	Ja, delvis	Ja, absolut
... målsättningen är realistisk?	☐	☐	☐	☐	☐
... biståndsarbetet på din egen arbetsplats uppfyller målet redan nu?	☐	☐	☐	☐	☐
... du redan nu uppfyller målet i ditt eget dagliga arbete?	☐	☐	☐	☐	☐

Bilaga 2. Sammanställning av enkätsvar.

I tabellerna nedan återges svarsfördelningen på frågorna 7, 8, 10 och 11.

Tabell I. Respondenternas uppfattning om innehållet i de olika delarna av utbildningen (fråga 7 i enkät). Medelvärden för samtliga närvarande (skala mellan 1-21 där 11 motsvarar ”varken eller”).

<i>Kön, makt och jämställdhetsarbete (Block 1)</i>	Antal svar	Variationsbredd	Medelvärde
Intressant (1=ointressant – 21=intressant)	47	5-21	16,0
Viktigt (1=oviktigt – 21=viktigt)	47	11-21	17,6
Lätt (1=svårt – 21=lätt)	45	1-21	12,7
<i>Projektet Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning (Block 1)</i>			
Intressant	45	3-21	14,3
Viktigt	45	11-21	15,9
Lätt	44	1-21	12,4
<i>Genus i äldreomsorgens vardag (Block 2)</i>			
Intressant	44	11-21	16,3
Viktigt	43	11-21	17,2
Lätt	42	2-20	13,9
<i>HBT i äldreomsorgen ur enhetschefers perspektiv (Block 2)</i>			
Intressant	44	3-21	16,8
Viktigt	44	3-21	16,9
Lätt	42	2-21	14,5
<i>Genus, sexualitet och funktionshinder (Block 3)</i>			
Intressant	41	13-21	19,4
Viktigt	41	13-21	19,2
Lätt	38	1-21	16,2
<i>3R-metoden synliggör kön i LSS-ärenden i Piteå kommun (Block 3)</i>			
Intressant	39	2-21	13,8
Viktigt	39	7-21	15,7
Lätt	37	2-21	12,6
<i>Kön och evidens i individ- och familjeomsorgen (Block 4)</i>			
Intressant	26	5-21	15,2
Viktigt	26	11-21	17,1
Lätt	27	1-21	9,3
<i>Förädrastöd (Block 4)</i>			
Intressant	28	2-21	15,2
Viktigt	27	2-21	16,0
Lätt	26	2-21	15,5

Tabell II. Respondenternas fördelning på påståenden om vad de fått ut av deltagandet under utbildningsdagen (fråga 8 i enkät)

	<i>Antal</i>	<i>% (avr)</i>
<i>Efter utbildningen vet jag vad projektet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning" går ut på.</i>		
Tar avstånd från påståendet	1	2,0
Tar delvis avstånd	3	5,9
Varken instämmer eller tar avstånd	4	7,8
Instämmer delvis	29	56,9
Instämmer helt i påståendet	14	27,5
Tot	51	100,1
<i>Efter utbildningen vet jag vad ett könsperspektiv innebär.</i>		
Tar avstånd från påståendet	-	-
Tar delvis avstånd	-	-
Varken instämmer eller tar avstånd	1	2,0
Instämmer delvis	25	49,0
Instämmer helt i påståendet	25	49,0
Tot	51	100
<i>Jag vet hur jag ska använda kunskaperna från utbildningsdagen i mitt arbete.</i>		
Tar avstånd från påståendet	1	2,0
Tar delvis avstånd	1	2,0
Varken instämmer eller tar avstånd	15	29,4
Instämmer delvis	27	52,9
Instämmer helt i påståendet	7	13,7
Tot	51	100
<i>Utbildningsdagen har ökat mitt intresse för jämställdhetsfrågor.</i>		
Tar avstånd från påståendet	-	-
Tar delvis avstånd	1	2,0
Varken instämmer eller tar avstånd	11	21,6
Instämmer delvis	19	37,3
Instämmer helt i påståendet	20	39,2
Tot	51	100,1
<i>Jag visste redan före utbildningen vad ett könsperspektiv innebär.</i>		
Tar avstånd från påståendet	-	-
Tar delvis avstånd	2	3,9
Varken instämmer eller tar avstånd	6	11,8
Instämmer delvis	24	47,1
Instämmer helt i påståendet	19	37,3
Tot	51	100,1
<i>Jag var redan före utbildningen intresserad av jämställdhetsfrågor.</i>		
Tar avstånd från påståendet	-	-
Tar delvis avstånd	1	2,0
Varken instämmer eller tar avstånd	8	15,7
Instämmer delvis	16	31,4
Instämmer helt i påståendet	26	51,0
Tot	51	100,1

Tabell III. Respondenternas uppfattning om projektets syfte (fråga 10 i enkät).

”Utvecklingsarbetets syfte är att stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen.”		
<i>Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte inom socialtjänsten i Umeå kommun?</i>	<i>Antal</i>	<i>% (avr)</i>
Nej, inte alls	-	-
Nej, delvis inte	1	2,3
Vet ej/obestämd	3	6,8
Ja, delvis	8	18,2
Ja, absolut	32	72,7
Tot	44*	100
<i>Anser du att det behövs ett projekt med detta syfte på din arbetsplats?</i>		
Nej, inte alls	4	9,3
Nej, delvis inte	2	4,7
Vet ej/obestämd	7	16,3
Ja, delvis	8	18,6
Ja, absolut	22	51,2
Tot	43*	100,1
<i>Anser du att projektet kan vara till nytta för ditt eget arbete?</i>		
Nej, inte alls	-	-
Nej, delvis inte	1	2,3
Vet ej/obestämd	8	18,2
Ja, delvis	11	25,0
Ja, absolut	24	54,5
Tot	44*	100

Tabell IV. Respondenternas uppfattning om projektets målsättning (fråga 11 i enkät).

”Målet med utvecklingsarbetet är att biståndsbedömningen ska utgå från individers behov och inte av kön.”		
<i>Anser du att målsättningen är realistisk?</i>		
Nej, inte alls	-	-
Nej, delvis inte	1	2,3
Vet ej/obestämd	4	9,1
Ja, delvis	13	29,5
Ja, absolut	26	59,1
Tot	44*	100
<i>Anser du att biståndsbedömningen på din arbetsplats uppfyller målet redan nu?</i>		
Nej, inte alls	1	2,4
Nej, delvis inte	6	14,3
Vet ej/obestämd	27	64,3
Ja, delvis	6	14,3
Ja, absolut	2	4,8
Tot	42*	100,1
<i>Anser du att du redan nu uppfyller målet i ditt eget dagliga arbete?</i>		
Nej, inte alls	2	4,8
Nej, delvis inte	7	16,7
Vet ej/obestämd	22	52,4
Ja, delvis	9	21,4
Ja, absolut	2	4,8
Tot	42*	100,1

* Internt bortfall. Procent beräknat på angivet bastal, det vill säga faktiskt antal svarande på respektive fråga.

Extern utvärdering av utvecklingsarbetet
”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”

Delresultat: Granskning av nämndsprotokoll före utvecklingsarbetet

Reviderad version, 2010-09-12

Peder Karlsson
Utredningskonsult, Fil Dr Sociologi

Delrapport från den externa utvärderingen av utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” (Karlsson 2009). Texten innehåller en granskning av protokoll från socialnämndens sammanträden med avseende på eventuell förekomst av jämställdhetsintegrerade beslut. Granskningen är ett första steg i att utvärdera följande *jämställdhetsmål på intern målgruppsnivå*:

”Medvetenhet om jämställdhetsintegrering kvalitetssäkrar beslut i nämnderna.”
(Umeå socialtjänst 2009, s 3)

För utvärdering av målet föreslås *mätning* av:

”Antal beslut som är jämställdhetsintegrerade före och efter utvecklingsarbetet.”
(Umeå socialtjänst 2009, s 3)

Granskningen avser mättillfället ”före utvecklingsarbetet”, men då det inte är känt vad som kännetecknar ett jämställdhetsintegrerat beslut, och inte heller vad som kan utläsas i protokollen, måste den kvantitativa mätningen ske parallellt med en innehållslig granskning av materialet.

Dock kan granskningen inte göras helt i mörker, någon form av måttstock måste till och i det här fallet har viss vägledning hämtats från rapporten *Aktivt jämställdhetsarbete. Jämtegrering och 3R-metoden i kommunala verksamheter* (Svenska Kommunförbundet 2002). 3R-metoden är en granskningsmodell i tre steg benämnda *Representation*, *Resurser* och *Realia*. De två första R:en, Representation och Resurser, handlar om att kartlägga de kvantitativa aspekterna av jämställdhet medan Realia snarare syftar på den kvalitativa analysen av varför det ser ut som det gör.

Vad är ett ”beslut”? I granskningsarbetet tillämpas en generös definition där varje avhandlat ärende behandlas som ett beslut. Det innebär att exempelvis ”information”, som antingen godkänns av nämnden eller där ytterligare information efterfrågas, ses som ett beslutsärende.

Innebörden i ”antalet beslut” är inte heller den på förhand angiven. För detta granskningsarbete har ”antal beslut” tolkats som antal i förhållande till den totala mängden beslut som framgår av protokoll under den godtyckligt specificerade tidsperioden 2008-01-01 – 2009-06-24.

Granskning och analys

Granskningen är inte uttömmande, det ska sägas med en gång. Det är endast ett fåtal ärenden som lyfts fram som exempel. Betyder det att majoriteten beslut inte är jämställdhetsintegrerade? Nej, inte nödvändigtvis. Visserligen ger en första genomgång ett magert resultat. Det är ytterst få ärenden som, ytligt sett, kan betecknas som jämställdhetsintegrerade. Samtidigt säger inte protokollanteckningarna särskilt mycket om bakgrunden till besluten, det vill säga hur ärendena har beretts inför socialnämndens möten och vilka underlag som legat till grund för besluten. Besluten kan med andra ord vara jämställdhetsintegrerade, men sannolikheten att de inte är det är lika stor. Det är därmed mycket svårt att *mäta antalet* jämställdhetsintegrerade beslut före utvecklingsarbetet, vilket även får sägas gälla för antalet ej jämställdhetsintegrerade beslut. Däremot är det möjligt att titta närmare på några beslut som *borde* vila på ett jämställdhetstänkande.

Majoriteten av socialnämndens (SN) ärenden hänvisar till ett beslutsunderlag, ofta en tjänsteskrivelse från förvaltningen, samt ett yttrande från socialnämndens Allmänna utskott (AU). För att förstå vilka beslut som fattas bör alltså dessa underlag konsulteras. I granskningen av socialnämndens beslut har därför uppmärksamheten riktats mot ett antal ärenden som antingen tar hänsyn till kvinnor och män i något avseende, eller ger upphov till analytiska frågeställningar av typen: Ser det olika ut för kvinnor och män? Hur motiveras beslutet ur ett jämställdhetsperspektiv? Identifierade ärenden har därefter blivit föremål för en utvidgad granskning där hänsyn har tagits till befintliga beslutsunderlag. Den utvidgade granskningen gäller ett urval av 23 ärenden från och med oktober 2008 till och med juni 2009.

Innan själva granskningen kan det dock vara intressant med en kort karaktärisering av protokollen. De ärenden och beslut som förekommer, och som tas fasta på i granskningen, är av varierande art. Det är fråga om allt från övergripande spörsmål kring verksamhetsplanering, personalfrågor och upphandling av externa utförare, till information om pågående utvärderingar etcetera. Personärenden för enskilda brukare förekommer däremot inte annat än som information om delegerade beslut. Ärenden inom Individ- och familjeomsorgen behandlas i Ifo-utskottet, men den typen av ärenden är sekretessbelagda och därmed inte möjliga att inkludera i granskningen. Brukarna inom äldre- och handikappomsorgen samt inom socialpsykiatrin syns inte heller de direkt i protokollen. Tillgänglig information för analysen är därmed protokoll och beslutsunderlag.

Ytterligare en svårighet ligger i protokollens formella och sammanfattande karaktär. Exakt vad som har sagts under mötena är av förklarliga skäl dolt för den här formen av analys. Det är inte heller känt vad som har sagts utan att protokollföras.

Med dessa reservationer i åtanke kan nu analysen presenteras. I tabellen som följer anges till att börja med vilket *protokoll* som avses. *Antal ärenden* representerar en sammanräkning av antalet punkter i ett specifikt protokoll. *Granskning av enskilda beslut* består av två delar: Först presenteras resultatet av den första genomgången av protokollen i formen ”paragraf | innehåll | reflektion”. Därefter, i en separat ”ruta”, presenteras beslutsunderlaget och reflektioner kring det. *Jämställdhetsintegrerat beslut?* innehåller en bedömning av huruvida ett enskilt beslut är jämställdhetsintegrerat eller inte.

Efter granskningen följer en sammanräkning av resultatet och några reflektioner.

Protokoll	Antal ärenden	Granskning av enskilda beslut (Paragraf innehåll reflektioner)	Jämställdhetsintegrerat beslut?
2008-10-22	17	SN § 193 Kvalitetsrapport MAS avseende avvikelser 080101-080630. Ärendet bordläggs. Ett exempel där protokollet hänvisar till en tjänsteskrivelse. Ska en fullvärdig analys av ett besluts jämställdhetsintegrering omfatta läsning av underlaget för beslut? Ingen hänsyn till kön i MAS-rapport.	Nej (Bedömningen baseras på en sammanfattning av MAS-rapport.)
2008-11-26	19	AU §§ 83,93, SN §§ 189, 215 Verksamhet/budget 2009 för socialnämnden. AU 2008-11-12: Redovisning av förslag till verksamhetsplan 2009. En av AU:s synpunkter: "Under rubriken 'Utveckling inom missbruksområdet'... önskas en redovisning av könsfördelningen." Rör endast en liten del av förslag till VP men intressant att se vad som händer med AU:s önskan. Redovisas könsfördelningen i det förslag till VP som SN godkänner? Beslutsunderlag: AU:s synpunkt gäller Förslag VP 2008-11-05, men någon könsfördelning redovisas inte i det förslag som går till SN (VP 2008-11-19). Andra önskemål från AU har däremot tillmötesgått. --- Bilaga till förslaget ("Mätningar och mål i tidsserier per perspektiv"): "Inre kvalitet" – "Mål 5. Jämställdhet och mångfald": Redovisning av andel medarbetare som uppgett att de ej utsatts för kränkningar eller trakasserier, Andel kvinnor i % av månadsavlönade, Andel kvinnliga chefer: Mätningar 2007 & 2008; Mål 2009: målen pekar på ett jämställdhetstänk (högre andel ej trak, 92%; något minskade andelar kvinnliga medarb/chefer, 78%/80%). Ingen redovisning av ev könsskillnader beträffande "yttre kvalitet" (brukarenkäten).	Delvis (Inte i det specifika fallet, men i förslag till VP finns jämställdhetsintegrerade målsättningar för verksamheten.)
		AU § 98, SN § 220 Redovisning av KF-uppdrag 2008:11"Rätt att bo tillsammans..." Socialnämnden godkänner den redovisning som finns i en tjänsteskrivelse (2008-10-15). Ännu ett ärende där beslutet bygger på en tjänsteskrivelse. I det här fallet borde jämställdhetsperspektivet rimligtvis ha viss betydelse. Beslutsunderlag: Intressant i tjänsteskrivelsen 2008-10-15 – I rapporten nämns "par" och "parter" genomgående, utom i ett exempel: "Den andra parten som vårdat honom med stöd av hemtjänstinsatser uttrycker önskemål om att få flytta med." Onödigt att låta exemplet bära med sig invanda föreställningar om kvinnor som vårdande etc.	Nej
2008-12-17	17	AU § 105, SN § 236 Samråd kring aktiviteter i styrkort 2009. AU har föreslagit tillägg av aktivitet: "Att tillsammans med Öppen Gemenskap ta fram ett förslag att starta en kvinnojour som riktar sig till missbrukande kvinnor." Förslaget inarbetat i det underlag som behandlas i SN. Är det ett tecken på jämställdhetsintegrerat ärende, eller kommer sig min notering av att "kvinnor" och "kvinnojour" nämns"?	Ja? (AU:s förslag inarbetas i underlaget för samråd i SN. Men kan ett samråd jämföras med ett beslut?)

		<p>Underlag: Aktiviteter (A) för att uppfylla mål (M) och (S) strategier i styrkort – Område ”5. Yttre kvalitet” / (M) ”5.1 Socialtjänsten ska stärka personers förmåga att leva ett självständigt liv” / (S) ”1. Att ge tidigt stöd” / (A) ”5.1.6 Socialnämnden utarbetar en överenskommelse Kvinnojouren” (sic) (O) ”5.” / (M) ”5.2 Socialtjänsten skapar mervärde för den enskilde genom gränsöverskridande samverkan” / (S) ”4. Att arbeta med gemensamma förebyggande aktiviteter” / (A) ”5.2.18 Fortsatt utveckling av Centrum Mot Våld”; ”5.2.24 Utarbeta projektförslag tillsammans med Öppen gemenskap kring kvinnojour för missbrukande kvinnor” --- (O) ”6. Inre kvalitet” / (M) ”1. Personalpolitiken och det systematiska arbetsmiljöarbetet ska främja kvalitet, produktivitet, motivation, kompetens och hälsa” / (S) ”5. Varje medarbetare ska oavsett kön, ålder, etnisk tillhörighet, sexuell läggning etc.” / (A) ”6.1.16 Tydliggöra kommunens krav på samtliga chefer. Metod för systematisk uppföljning av mål för medarbetarsamtal och individuell utvecklingsplan fastställs och inarbetas i årscykeln.”</p>	
		<p>SN § 251 Information: Information om medling. Protokollförd redovisning av flickor och pojkars andelar av ungdomsbrott där medling kan bli aktuell. Informationen godkänns av nämnden. Inget underlag.</p>	<p>Nej? (Kan godkännande av information betraktas som ett jämst.int. beslut, bara för att infon innehåller en könsfördelning?)</p>
2009-01-28	15	<p>SN § 1 Bokslut 2008: Bl a redovisning av antal sjukdagar per årsarbetare samt antal långtidssjukskrivna Inget om könsskillnader Bokslutet: I stort sett ingenting om jämställdhet eller kön i själva texten, varken beträffande inre kvalitet eller yttre kvalitet. (Möjligt undantag: Yttre kvalitet – IFO: ”Inom ramen för Centrum mot våld har förutom den redan etablerade Barnahusverksamheten Kvinnofredscentrum och Mansmottagningen startat under året.”) I bilagor finns en del indikatorer. Styrkort: Intressanta ”kedjor” av insatser-åtaganden-resultat-kommentar- ansvarig chef. Exempel på kommentarer från ansvariga chefer: ”Sen tidigare finns ett etablerat och omfattande samarbete med ÖG, kvinnojour och ett antal Tilda-projekt. Ytterligare kontakter har tagis med ÖG för att stärka samarbetet kring utsatta kvinnor.” (Yttre kvalitet – brukares möjlighet att delta i och påverka Umeås kultur- och fritidsutbud – samverkan med föreningsliv). För Inre kvalitet konstateras att målet ”Varje medarbetare oavsett kön, ålder...” inte har uppfyllts vad gäller kränkningar (arbetskamrater/brukare) och sex. trakasserier (arb.kamrater-chef/brukare), men att det har uppfyllts vad gäller könsfördelning medarbetare. Inom Socialpsykiatrien konstateras om det sistnämnda målet, att det inte har uppfyllts inom verksamheten vad gäller vissa kränkningar.</p>	<p>Delvis (Kön och jämställdhetsfrågor ”stannar” i bilagor.)</p>
		<p>SN § 2 Lägesavstämning barn /unga: Redovisning av antal ej</p>	<p>Nej?</p>

Bilaga III

		förhandsbedömda ärenden respektive ej fördelade utredningar Finns det några systematiska könsskillnader i denna statistik? Inget underlag.	
		AU § 6, SN § 3 Redovisning av 2008 års medarbetarenkät Ingen information om könsskillnader har protokollförts. Nämnden beslutar enligt AU:s förslag, dvs att godkänna rapporten med en önskan om redovisning av svarsfrekvens på enhetschefs- och verksamhetsnivå, dock inga önskemål om fördelning efter kön. AU Tjänsteskrivelse 2008-12-29: Jämförelse mellan kvinnor och män, Arbetsbelastning, Arbetskamrater, Arbetsrelaterade besvär, Arbetsstillfredsställelse, Föräldraskap, Ledarskap, Medskapande, Uppföljning (faktorvärden) Frånvaro av trakasserier, Medarbetarsamtal (procent). Inga större skillnader överlag. I skrivelsen tas fasta på skillnaden vad gäller Arbetsrelaterade besvär. Högre för män (3,82/4,15). I viss mån också Arbetsbelastning (3,59/3,76). Förklaringar söks i demografi, ålder (fysisk styrka). Ingen återkoppling i "Förslag till fortsatt process". --- Intressant i rapporten: Mindre andel män som uppger frånvaro av trakasserier (87,1/85,8).	Delvis (Jämförelse baserad på kön separerad från rapportens övriga analyser och slutsatser.)
		AU § 1, SN § 4 Fördelning av 2009 års bidrag till föreningar med verksamhet inom socialtjänstens område för individ- och familjeomsorg. Som 2008: Mest till "kvinnojoursliknande" verksamheter. Mycket mindre till mansdito. Säkert motiverat men ingen motivering. (V) motsätter sig neddragning av anslag till kvinnojouren för att finansiera Öppen Gemenskaps kvinnojour för multiutsatta kvinnor. Yrkandet avslås. AU och tjänsteskrivelser: Inga motiveringar i linje med ovanstående funderingar. Jfr protokoll 2008-12-27: Att tillsammans med ÖG ta fram förslag till Kvinnojour, en av aktiviteterna i VP.	Nej? (Vilka kriterier ligger till grund för fördelningen?)
		AU § 2, SN § 5 Föreningsstöd 2009 till handikappföreningar i Umeå Skulle vara intressant med en analys av hur resurserna fördelas på män och kvinnor. Är föreningarna "specialiserade", hur ser det i så fall ut och hur fördelas stödet? "Kvinno- resp mansföreningar"? AU och tjänsteskrivelser: Inga motiveringar i linje med ovanstående funderingar.	Nej?
		AU § 3, SN § 6 Överenskommelse mellan Socialnämnden och Kvinnojouren i Umeå Särskilt stöd till kvinnojouren som antagligen behövs. Jämställdhetsintegrerat? AU-handlingarna, Tjänsteskrivelse 2009-01-05: Förslag till överenskommelse med Kvinnojouren 2009. Även CMV tas med i förslaget (KJ är en viktig samarbetspartner till CMV). SN antar överenskommelsen enligt AU:s förslag. Jfr protokoll 2008-12-27: Överenskommelsen en fastslagen aktivitet för att uppfylla strategier och mål i styrkort.	Ja? (Blir ett beslut jämnt.int. bara för att föremålet för beslut kan relateras till jämställdhets- området?)
		AU § 5, SN § 7 Granskning av Tegs äldrecenter SN § 8 Granskning av utförare inom Socialtjänstens äldre- och Handikappverksamheter Granskning av intraprenad respektive verksamheter i egen regi eller av externa utförare. Inga könsaspekter. En snabböversikt av de två rapporterna ger inga direkta indikationer om jämställdhetsöverväganden.	Nej
2009-02-25	16	SN § 32 Redovisning av TYCKA-dialogen I alla fall en redogörelse för svarsfrekvens fördelad på kön.	Nej?

Bilaga III

		Inget underlag.	(Jfr kommentar SN § 251, 2008-12-17.)
2009-03-26	17	AU § 26, SN § 48 Förslag till reviderad handlingsplan för särskilt boende äldre mm Kanske är ett beslut jämställdhetsintegrerat i och med att nämnden förhåller sig till enbart ”äldre”, det vill säga ett könsneutralt förhållningssätt. Eller tyder det okönade språkbruket på frånvaron av ett könsperspektiv? I stort sett ingenting om kön i beslutsunderlaget. Jämställdhetsintegrerat? Eller är det knutet till ålder – äldre personer är, kort och gott, äldre!?	Nej?
		AU § 25, SN § 49 Information om handlingsplan rörande kontinuitet i hemtjänsten Finns det inga indikatorer som avslöjar ifall män och kvinnor har olika uppfattning och erfarenheter? Nej, av tjänsteskrivelsen (2009-03-18) att döma.	Nej
		AU § 28, SN § 51 Yttrande över motion nr 40/2008 – Gratischeck till familjerådgivningen för nyblivna föräldrar. (Kd:s förslag). Förslag till yttrande i tjänsteskrivelse 2009-02-22. Nämnden yttrar sig över motionen i enlighet med tjänsteskrivelsens förslag. Motionen anses därmed besvarad. Förslag i jämställdhetens tecken? Motiverat att undersöka motionen och svaret i skrivelsen, det är ju ändå grunden för nämndens beslut. Motionen fokuserar den stabila trygga familjens betydelse för barna hälsa och utveckling. Skrivelsen utgår inte från ett jämställdhetsperspektiv utan tyngdpunkten ligger på att familjerådgivningen redan idag tillgodoser behoven. Tjänsteskrivelsen problematiserar dock motionen då den kan tänkas ha negativ effekt på planerat utvecklingsarbete att nå ut till bl a invandrargrupper och samkönade förhållanden.	Delvis (Jämställdhet inte bara en angelägenhet inom en traditionell ”svensk”, heterosexuell kontext.)
		AU § 36, SN § 58 Ansökan om utvecklingsmedel – Hållbar jämställdhet. Socialnämnden beslutar att ansöka om utvecklingsmedel med 1 643 500 kr hos SKL. Jämställdhetsintegrerat, men räknas det? Underlaget till nämndens beslut utgörs av ansökan till SKL + beskrivning av forskningscirklar. AU och SN eniga i att medel ska sökas. Justerad ansökan: Det ansökta beloppet bantas (från 3 668 500:-) efter besked från SKL samt efter remiss till bl a kommundelsnämnderna.	Ja
2009-04-28	19	AU § 39, SN § 78 Ansökan om utvecklingsmedel – Uppsökande kvinnojour för kvinnor med missbruk. Nämnden beslutar att söka medel hos länsstyrelsen (2009: 595 000 kr; 2010:882 000 kr) Jämställdhetsintegrerat? AU: Ansökan från soc. AU föreslår att SN ansöker. Jfr protokoll 2008-12-27, 2009-01-28: Finansiering av ÖG KJ en av de fastslagna aktiviteterna för i VP.	Ja
		AU § 45, SN § 82 Ansökan om medel från Brottsoffermyndigheten. Beslut att tillsammans med övriga myndigheter i styrgruppen för Centrum Mot Våld söka 1 044 000 kr hos Brottsoffermynd. Jämställdhetsintegrerat? AU: Ansökningshandlingar med projektbeskrivning, beskrivning av verksamheterna och identifiering av utvecklingsbehov (metodutveckling, samtalsbehandling). AU föreslår att SN ansöker.	Ja
2009-05-29	17	AU § 51, SN § 95 Behov av bostäder för personer som har beslut om bostad med särskild service enligt 9:9 LSS Eventuella könsskillnader?	Nej

		Nej.	
		AU § 55, SN § 99 Yttrande över SOU 2009:11 – En nationell cancerstrategi för framtiden. Nämnden beslutar, enligt AU:s förslag, att yttra sig i enlighet med tjänsteskrivelsens (2009-04-29) förslag. Skulle vara intressant att läsa skrivelsen, då kvinnor och män drabbas av delvis olika cancerformer. Mao: Hur anser nämnden att en nationell cancerstrategi för framtiden ska se ut med avseende på jämställdhet mellan kvinnor och män? AU: Yttrande 2009-04-29: ”Kommunerna ger basal palliativ vård som enligt Socialstyrelsen är grunden i all palliativ vård och ska utifrån en etisk plattform och medicinsk bedömning erbjudas oavsett diagnos, ålder och vårdform med beaktande av etnisk tillhörighet och kulturella skillnader.” Kön? I bilagt utdrag från SOU 2009:11: Bakgrundsbeskrivning av cancersjukdom, bl a med avseende på könsskillnader. Könsperspektiv i viss utsträckning.	Nej?
		AU § 58, SN § 102 Dnr 701-11214 – Yttrande ang. tillsyn enligt 13 kap 2 § SoL, över ”Umeå kommuns arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld”. Tillsyn av Länsstyrelsen på uppdrag av regeringen, hittat vissa brister och begärt redovisning av vidtagna åtgärder. Förvaltningens förslag till yttrande 2009-05-04, Länsstyrelsens rapport 2009-03-03. Beslut enl. AU och tjänsteskrivelsen. Undrar var det brister och vilket yttrande nämnden ställer sig bakom? Yttrande 2009-05-04 (AU). Sammanfattar genom att hänvisa till verksamhetsplanen och resultatmålet ”Nolltolerans mot mäns våld mot kvinnor.” Menar att åtgärder som vidtagits/kommer att vidtas förväntas leda till väsentliga förbättringar på kritiserade områden.	Delvis
2009-06-24	17	AU § 70, SN § 124 Ansökan om utvecklingsmedel. Nämnden beslutar att hos Länsstyrelsen ansöka om medel (607 600 kr för 2009) för utveckling av verksamheten inom CMV. Är det ett jämställdhetsintegrerat beslut (bara för att verksamheten har en jämställdhetsprägel)? I AU-hanlingarna finns projektbeskrivning och ansökan om medel. Metodutveckling (samtalsbehandling), kartläggning av ärendehantering inom barnahus samt kartläggning ”våld i samkönade relationer”.	Ja

Numerär sammanställning av granskningen:

Antal granskade beslut	154 (totalt 287)
Antal beslut utvalda för utvidgad granskning	23
Antal jämställdhetsintegrerade (utvidgad granskning)	4
Antal delvis jämställdhetsintegrerade (utvidgad granskning)	5
Antal tveksamma (utvidgad granskning)	9 (2 ”Ja”/7 ”Nej?”)
Antal ej jämställdhetsintegrerade (utvidgad granskning)	5

Slutsats

Granskningen visar att 4-6 av 23 beslut kan bedömas som jämställdhetsintegrerade. Den högre siffran följer av att de tveksamma fallen som lutar mot ”ja” räknas in. Å andra sidan är det endast 5 av 23 beslut som på basis av tillgänglig information kan sägas vara ”ej jämställdhetsintegrerade”. I 7 av de tveksamma fallen lutar dock bedömningen lutar åt ”nej”.

Om de tveksamma fallen med ”ja-tendens” räknas in, skulle alltså lite drygt en fjärdedel av besluten kännetecknas av att jämställdhetsperspektivet är integrerat i hela beslutsprocessen. Det är dock en ganska bräcklig slutsats. Av resultatet framgår att det i de flesta av dessa ärenden handlar om beslut som berör kvinnojoursverksamhet eller verksamheterna inom Centrum Mot Våld, det vill säga verksamheter som i sig själva kan betraktas som sprungna ur ett könsteoretiskt tänkande. Att dessa ärenden behandlas under den studerade tidsperioden påverkar givetvis det numerära resultatet. Det är också möjligt att detta faktum har påverkat den innehållsliga analysen. En kritisk tolkning av analysen skulle kunna göra gällande att det är ärendenas köns-/jämställdhetsdimension som har uppmärksammats, och att besluten är vare sig mer eller mindre jämställdhetsintegrerade än de ärenden som bedömts på annat sätt.

När nämnda ärenden (tveksamma fall med ”ja-tendens”) skärskådas framträder dock i de flesta fall beslut där premisserna tycks beskriva ett sammanhängande jämställdhetstänkande. I ett exempel från december 2008 (AU § 105, SN § 236) äger ett samråd kring aktiviteter i styrkort rum. I SN:s underlag har ett förslag från AU om att lägga till en aktivitet inarbetats: ”Att tillsammans med Öppen Gemenskap ta fram ett förslag att starta en kvinnojour som riktar sig till missbrukande kvinnor”. Vid närmare granskning av underlaget för beslutet visar det sig att aktiviteten är avsedd att uppfylla målet ”Socialtjänsten skapar mervärde för den enskilde genom gränsöverskridande samverkan”, och att den faller under strategin ”Att arbeta med gemensamma förebyggande aktiviteter”.

Är behandlingen av ärendet jämställdhetsintegrerat? Tolkningen är att det nog är så. Förslagets målgrupp är ”missbrukande kvinnor” men i det aktuella målet anges ”den enskilde”. ”Mervärde för den enskilde” skapas med andra ord bland annat genom specifika aktiviteter riktade till utsatta kvinnor. ”Den enskilde” lever under olika omständigheter och förutsättningar beroende på könstillhörighet och andra sociala faktorer. AU:s förslag, och aktivitetens relation till socialnämndens målsättningar, skulle alltså kunna tolkas som grundade i ett könsteoretiskt förhållningssätt. I det här fallet handlar det dock inte om ett regelrätt beslutsärende, utan om ett samråd som icke desto mindre återspeglar ett troligt exempel på jämställdhetsintegrerat arbete i AU och SN.

”Delvis” jämställdhetsintegrerat har angetts som kännetecken för vissa beslut. I dessa fall har analysen inte kunnat identifiera något jämställdhetstänkande i linje med den frågeställning som väckts i granskningen. Redovisning av resultat från medarbetarenkäten återkommer till exempel i protokollen, men eventuella könsskillnader redovisas inte. Av underlagen framgår att könsskillnader har studerats, men resultaten har inte integrerats i själva rapporten. De ”stannar” i bilagor eller utgör separata analyser. Jämställdhet och kön riskerar på så sätt att bli en separat fråga, skild från övrigt personalarbete.

Besluten i sig är svåra att analysera. Utifrån informationen i protokollen är det för det mesta inte möjligt att bedöma huruvida ett beslut är jämställdhetsintegrerat eller ej. Ledamöternas protokollförda yttranden och inlägg vittnar dock inte om diskussioner kring kön och jämställdhet i någon nämnvärd omfattning, ett faktum som trots allt understryker betydelsen av projektets ambition att inkludera politikerna i utvecklingsarbetet.

Avslutningsvis: Den föreslagna analysen och dess resultat ska i första hand uppfattas som ett diskussionsunderlag. Kanske väcker granskningen mer frågor än den besvarar? Möjliga frågor att diskutera är:

- Är tolkningarna och slutsatserna rimliga?
- Finns det andra och bättre sätt att studera frågeställningen?

- I vilken utsträckning beror resultatet på vad som i slutändan nedtecknas i protokollen?
- Analysen fokuserar enbart Socialnämndens beslut. Hur ser det ut i kommunalnämnderna?
- Ger granskningen några ledtrådar om hur antalet jämställdhetsintegrerade beslut ska mätas i framtiden, i första hand ”efter utvecklingsarbetet”?
- Kan granskningen och resultatet komma till nytta vid den planerade utbildningen av politiker i socialnämnden och kommunalnämnderna?

Den sista frågan handlar egentligen om utvärderingens roll i utvecklingsarbetet. Ska mätningarna av antalet jämställdhetsintegrerade beslut före och efter projektet göras ”objektivt”, i bemärkelsen påverkansfritt, ja då bör naturligtvis resultatet hållas ”hemligt”. Uppfattas istället utvecklingsarbetet som en pågående och reflexiv läroprocess, där utvärderingens delresultat cirkulerar tillbaka till berörda aktörer, då skulle projektet eventuellt gagnas av någon form av återkoppling.

Referenser

Karlsson, P (2009). *Extern utvärdering av utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”: Avgränsning och utformning*. Umeå: Utvärderingsplan.

Svenska Kommunförbundet (2002). *Aktivt jämställdhetsarbete. Jämtegrering och 3R-metoden i kommunala verksamheter*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
<http://kikaren.skl.se/artikeldokument.asp?C=4991&A=54852&FileID=242055&NAME=Aktivt+j%20mst%20ldhetsarbete.+J%20mtegrering+och+3R%20metoden+i+kommunala+verksamheter.pdf>

Umeå socialtjänst (2009). Ansökan om utvecklingsmedel till Sveriges Kommuner och Landsting, 2009-03-14.

Protokoll från Socialnämndens sammanträden från och med 2008-01-01 till och med 2009-06-24 har hämtats från hemsidan för Socialnämnden i Umeå kommun.

Övriga handlingar och underlag (diariern)

Ansökan om medel från Brottsoffermyndigheten: Centrum mot våld. (SN000187/2009)
Systematisk metodutveckling.

Ansökan om utvecklingsmedel hos Länsstyrelsen: Ansökan om (SN000214/2007)
utvecklingsmedel i syfte att stärka kvinnojoursverksamheten och
utveckla stödet till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.

Ansökan om utvecklingsmedel till SKL 2009-03-14: Ett könsmedvetet (SN000128/2009)
arbete i socialtjänstens biståndsbedömning. Bilaga: Vad är en
forskningscirkel?

Ansökan till Länsstyrelsen: Ansökan om utvecklingsmedel i syfte att (SN000190/2009)
stärka kvinnojoursverksamheten och utveckla stödet till våldsutsatta
kvinnor och barn som bevittnat våld.

Bilaga III

Fördelning av 2009 års till föreningar med verksamhet inom socialtjänstens område för individ- och familjeomsorg.	(SN000046/2009)
Föreningsstöd 2009 till handikappföreningar i Umeå.	(SN000125/2009)
Kvalitetsrapport MAS avseende avvikelser 080101-080630.	(SN000212/2008)
Rapport 2009-01-27: Tegn AC	(SN000036/2009)
Rapport: Granskning av utförare inom Socialtjänstens äldre- och Handikappverksamheter.	(SN000035/2009)
Tjänsteskrivelse 2008-10-15. Redovisning av KF-uppdrag 2008:11 ”Rätt att bo tillsammans...”.	(SN000410/2008)
Tjänsteskrivelse 2008-12-29: 2008 års Medarbetarenkät – analys.	(SN000052/2009)
Tjänsteskrivelse 2009-01-05: Förslag till överenskommelse med Kvinnojouren 2009.	(SN000104/2009)
Tjänsteskrivelse 2009-02-22: Yttrande – gratischeck till familjerådgivningen för nyblivna föräldrar.	(SN000431/2008)
Tjänsteskrivelse 2009-02-23: Förslag till reviderad handlingsplan för särskilt boende äldre mm.	(SN000144/2009)
Tjänsteskrivelse 2009-03-18: Förslag till handlingsplan för kontinuitet i hemtjänsten.	(SN000152/2009)
Tjänsteskrivelse 2009-05-24: Behov av bostäder för personer som har beslut om bostad med särskild service, enligt 9:9 LSS.	(SN000262/2009)
Yttrande 2009-04-29: Remissvar på Betänkande av utredning av en nationell cancerstrategi.	(SN000127/2009)
Yttrande ang. tillsyn enligt 13 kap 2 § SoL, över ”Umeå kommuns arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld”. (LS, Dnr 701-11214)	(SN000272/2008)
Årsbokslut 2008.	(SN000002/2008)

Extern utvärdering av utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”

Delresultat, genusanalys av Socialtjänstens brukarenkät 2009

Umeå, 2010-08-29

Peder Karlsson
Utredningskonsult, Fil Dr Sociologi

Utvecklingsarbetet ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning”, som pågår inom Socialtjänsten i Umeå kommun, har det övergripande syftet att *stärka könsmedvetandet i det sociala biståndsarbetet och därmed bidra till jämställdhet i beslutsprocessen*. I utvärderingsuppdraget ingår bland annat att undersöka utvecklingsarbetets eventuella genomslag på brukarnivå. I den här delrapporten presenteras resultatet av ett första försök att mäta brukarnas uppfattningar om Socialtjänstens arbete utifrån ett könsperspektiv. Först, dock, en kort resumé av utvärderingens syfte och målsättningar.

Det övergripande syftet med utvärderingen som helhet är av summativ karaktär. Avsikten är att besvara frågan:

Vad resulterade utvecklingsarbetet/satsningen ”Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning” i? (Karlsson 2009, s 5)

Den huvudsakliga uppgiften är att i slutändan summera, analysera och presentera utvecklingsarbetets resultat. Vissa av utvärderingens uppgifter ska dock lösas och presenteras under utvecklingsarbetets gång. En orsak därtill är att de i utvecklingsarbetet angivna målen och föreslagna mätmetoderna följer en uppdelning på olika nivåer: organisationsnivå, intern målgruppsnivå och medborgarnivå. De flesta av målen på organisations- och medborgarnivå är emellertid inte möjliga att mäta förrän på längre sikt, det vill säga på andra sidan utvärderingsuppdragets borte tidsgräns. Utvärderingens ansvarsområde är i första hand begränsat till intern målgruppsnivå men det ingår även ett ”konsultativt” inslag:

I samarbete med projektledning och stabspersonal ta fram indikatorer och instrument för uppföljning av de mer långsiktiga målsättningarna för utvecklingsarbetet samt att utveckla teoretiska verktyg för analys av de data som samlas in genom uppföljning.
(a.a.)

Utvecklingsarbetets målsättningar på medborgarnivå är tämligen långsiktiga. Utvärderingens ansvar sträcker sig därför till att föreslå empiriska och teoretiska verktyg för Socialtjänstens fortsatta interna uppföljningsarbete. En av målsättningarna faller dock delvis inom ramen för utvärderingen och den avser brukarnas uppfattningar om Socialtjänstens bemötande (se tabell 1).

Tabell 1. Aktuella delmål och mätmetoder. Källa: Umeå socialtjänst (2009, s 3); Karlsson (2009, s 4).

Mål på medborgarnivå (medborgare, patienter, brukare)			
Aktivitetsmål	Så här mäter vi	Jämställdhetsmål	Så här mäter vi
Information på Umeå kommuns hemsida om Socialtjänstens arbete med jämställdhetsintegrering.	Antal besökare på hemsidan.	Att flickor och pojkar, kvinnor och män som är i kontakt med Socialtjänsten behandlas utifrån individuella egenskaper, och inte utifrån könsbestämning.	Brukarenkäter före och efter avslutat utvecklingsarbete.

Syftet med delrapporten är därmed att presentera resultatet av den delundersökning som följer av uppställt jämställdhetsmål och föreslagen mätmetod.

I utvärderingsplanen inryms delundersökningen under följande frågeställning:

5) Har socialtjänstens bemötande och behandling av brukare påverkats av utvecklingsarbetet, och i så fall hur? (Karlsson 2009, s 6)

Huruvida bemötandet har påverkats av utvecklingsarbetet, det kan av förklarliga skäl inte utvärderas i det här skedet. Det som däremot låter sig göras är att mäta ett ”före-läge” och att på basis av resultaten lägga grunden för den fortsatta uppföljningen av konsekvenserna på längre sikt.

Frågan till brukarna, och dess upprinnelse

Hur mäter man brukarnas uppfattning om Socialtjänstens arbete? Det är inte enkelt, i synnerhet inte när det som ska mätas är själva målet med utvecklingsarbetet. Utgångspunkten för hela satsningen är att ta reda på ifall Socialtjänstens biståndsbedömning är jämställdhetsintegrerad och att sedan, beroende på svaret, jobba vidare i rätt riktning. ”Att flickor och pojkar, kvinnor och män som är i kontakt med Socialtjänsten behandlas utifrån individuella egenskaper, och inte utifrån kön”, är egentligen inget annat än en precisering av det önskade resultatet av utvecklingsarbetet. Går det målet att mäta på förhand?

Ett problem i sammanhanget är att ingen på förhand kan veta om Socialtjänstens biståndsbedömning är jämställdhetsintegrerad eller ej. Vilar bedömningar och beslut på ett könsmedvetet jämställdhetstänkande? För att besvara frågan kan man knappast vända sig till brukarna. Det hänger, för det andra, ihop med att det inte är helt tydligt vad som avses med begrepp/fenomen som *jämställdhetsintegrering* och *könsmedveten biståndsbedömning*. Antagligen måste begreppens innebörder förstås i relation till praktiken som i sin tur präglas av rutinartade handlingar baserade på förgivettagna och ofta oreflekterade föreställningar och förhållningssätt kring kön och jämställdhet. En viktig tanke med de forskningscirkular som ingår i utvecklingsarbetet är just att initiera processer av reflektion kring invanda arbetsätt och konsekvenser av rutinartade handlingar. Egentligen borde resultaten från forskningscirkularna föregå mätningen av läget före utvecklingsarbetet, men hur skulle det gå till?

Ytterligare ett dilemma kan kopplas till *modernitetens reflexivitet* (Giddens 1990). Enligt Giddens präglas det moderna samhället av tilltagande reflexivitet. Samhällsvetenskapen är inget undantag. Giddens talar bland annat om att vetenskapliga begrepp och resultat cirkulerar

tillbaka till de sammanhang som gett upphov till kunskaperna. Konsekvensen är att samhällsvetenskapen påverkar studieobjektet, och ofta på oförutsedda sätt. I resonemanget finns en kunskapsteoretisk vinkling som på helt rimliga grunder problematiserar möjligheten att överhuvudtaget kunna säga någonting ”objektivt” om samhället, men den diskussionen behöver vi inte fullfölja. Det är tillräckligt att konstatera att de begrepp och operationaliseringar som tillämpas i syfte att studera något fenomen i ”verkligheten” påverkar de uppfattningar som ska mätas. Forskningen, eller brukarenkäten i det här fallet, skjuter hela tiden mot ett mål som rör sig på ett inte helt förutsägbart sätt.

Hur ska man då kunna mäta brukarnas uppfattningar om (a) vi inte vet hur vi ska mäta det vi (b) inte är säkra på vad det är, på ett sätt som (c) gör det möjligt att göra en ”efter-mätning” som inte i onödan påverkas av den första mätningen?

Diskussionerna kring brukarenkäten har kretsat kring nämnda problem. Tanken från början var att formulera ett antal frågor som skulle ingå i Socialtjänstens ordinarie brukarenkät. Efter ett möte med projektledaren och cirkelledaren ersattes den med idén att undersöka brukarnas uppfattningar på ett så diskret sätt (unobtrusive measures) som möjligt (jfr Patton 1987, s 88). Vår osäkerhet, i kombination med brukarnas, skulle kunna ställa till svåröverskådliga problem, både för utvecklingsarbetet och för framtida mätningar. Den nya strategin blev att utgå från resultaten av tidigare brukarundersökningar och att ta tillvara de outnyttjade analysmöjligheter som fanns i materialet. På så sätt skulle vi inte behöva ställa nya frågor till brukarna. I den brukarenkät som årligen skickas ut ingår bland annat kön som en bakgrundsvariabel. Bivariata samband mellan kön och specifika frågor borde kunna ge vissa svar. Den befintliga fråga vi främst fann intressant återfanns under rubriken ”bemötande”: (*Jag upplever att*) – *personalen tar hänsyn till mig som den person jag är.*

När deadline för eventuella ändringar av brukarenkäten närmade sig, föddes åter tanken att ställa en kompletterande fråga. Efter några rundor med mejldiskussioner mellan utvärderare, projektansvariga och berörd stabspersonal, fastslogs följande enkätfråga:

Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna.

Svarsalternativen var desamma som för övriga frågor i enkäten och de ställdes upp på samma sätt, med följande kategorier ordnade från vänster till höger: ”Ja, alltid”; ”Ja, för det mesta”; ”Nej, för det mesta inte”; ”Nej, aldrig”.

Men vänta nu, är inte den här frågan misstänkt lik det mål som nyss sades vara omöjligt att mäta på förhand? På sätt och vis, men den är samtidigt allmänt formulerad; den svarande ombeds inte ta ställning till vare sig bemötandet av honom eller henne som person eller till bemötandet i ett specifikt ärende. Det är tilliten till Socialtjänstens erbjudande av insatser som efterfrågas. Frågan är samtidigt specifik i så måtto att den anger kön som sorterande egenskap. ”Individuella behov” kontrasteras implicit mot ”manliga/kvinnliga behov”, inte mot behov som följer av andra egenskaper eller förutsättningar. Hur frågan sedan tolkas av respondenterna, det kan givetvis inte bestämmas fullt ut på förhand. Det intressanta är dock hur svarsfördelningen ser ut före och efter utvecklingsarbetet. Kommer det att ske någon förändring i brukarnas svarsmönster och hur ska den förändringen i så fall tolkas? Om det inte sker någon förändring, vad innebär det? Beror eventuella förändringar (eller frånvaron av förändringar) på utvecklingsarbetet eller på någonting annat? Svaret på frågeställningar av detta slag kan ge mycket intressanta insikter i det fortsatta uppföljningsarbetet.

Frågan är inte enbart intressant för jämförelser av ”före och efter”. Som fristående fråga, men kanske framför allt som komplement till befintliga frågor, kan den bidra till intressanta resultat. Ett hypotetiskt exempel: En person svarar att han eller hon ”alltid” upplever att ”personalen tar hänsyn till mig som den person jag är” men litar samtidigt inte på ”att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov...”. Vilka tolkningsmöjligheter följer av ett sådant (tänkt) svar? Ja, kanske att andra egenskaper än kön har avgörande betydelse för uppfattningen om ”den person jag är”. Det kan också tyda på bristande tillit till Socialtjänsten i allmänhet, men att bemötandet i det specifika fallet inte upplevs ha påverkats av respondentens kön. Analogt svar på båda frågorna ter sig intuitivt mer troliga, vilket skulle implicera att ”kön” tolkas in i ”den person jag är”. Säker kan man dock aldrig vara.

Enkäten går ut till samtliga brukare inom Ifo och Äo/Hk, vilket måste ses som en mycket heterogen grupp människor. I brukarenkäten ställs inledningsvis frågor om berörd persons kön samt om vem som har fyllt i enkäten. Alternativen för den sistnämnda frågan är ”berörd person”, ”närstående” eller ”personal”. Enkäterna är dessutom kodade efter verksamhet. Viss kunskap om respondenterna framgår alltså av enkäterna.

Socialtjänstens brukarundersökningar: Förutsättningar och begränsningar

Vi ska uppehålla oss ett tag vid Socialtjänstens brukarundersökningar, de årliga rapporter där sammanställningar och analyser av brukarenkäten presenteras. I brukarundersökningarna redovisas resultaten som ”andel nöjda”, det vill säga andelen brukare som svarat ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid” på frågorna i enkäten. Svaren redovisas dessutom på ett tämligen övergripande plan, till exempel som ”andel nöjda per frågeområde” eller ”andel nöjda per insatsområde”. De frågeområden som avses är ”bemötande”, ”kompetens”, ”tillgänglighet” och ”tydlighet”. Brukarundersökningen innehåller också en övergripande, kommungemensam fråga: ”Hur nöjd är du med verksamheten i stort?” För den sistnämnda frågan anges svarsalternativen ”mycket nöjd”, ”ganska nöjd”, ”ganska missnöjd” och ”mycket missnöjd”.

I rapporterna ägnas ett separat avsnitt åt ”kvinnor och män”. Där redovisas andel nöjda kvinnor och män totalt sett, med fokus på förändringar över tid. I brukarundersökningen 2009 var kvinnorna (90 %) mer positiva än männen (88 %). Då konstaterades att skillnaden var som tydligast inom frågeområdet ”bemötande”. Ett år senare framgår att männen (91 %) är något mer nöjda än kvinnorna (90 %). Skillnaden mellan könen är nu tydligast i svaren på de frågor som handlar om ”tydlighet”: Det är 2 procent fler män än kvinnor som har svarat ”jag vet hur jag klagat om jag inte är nöjd”.

En förändring i rapporteringen är att andelen nöjda kvinnor och män per insatsområde har tillkommit i den senaste brukarundersökningen. Andelen män som är nöjda är större än andelen kvinnor inom de flesta av socialtjänstens insatsområden, med undantag av ”vård av barn och unga” och ”personlig assistans enligt LSS” (Bu 2010).

Resultatredovisningen i brukarundersökningen väcker ett antal analytiska funderingar. För det första: Vad får frågekonstruktionen i enkäten för konsekvenser för möjligheterna att analysera svaren? Svarsalternativen ställs genomgående upp i fyra kategorier som förutsätter att den svarande vill och kan ta ställning. Ingen möjlighet att svara ”vet ej” eller ”varken eller” ges.

Det här är ingen ny fundering och det finns förespråkare för båda lägren. Ett vanligt argument mot ett "neutralt" svarsalternativ är att många då tenderar att välja det alternativet för att slippa ta ställning. Argumentet för är istället att många faktiskt inte vet eller inte kan ta ställning i vissa frågor och de bör då ges den möjligheten (Trost 2007).

Ett möjligt argument för de använda svarsalternativen är att de tillämpas genomgående och konsekvent, och att en enskild brukare kan förmodas besvara samtliga frågor efter samma måttstock. Men hur väl kan man veta vad de egentligen har svarat? Vad är till exempel skillnaden på "ganska nöjd" och "ganska missnöjd", eller mellan "ja, för det mesta" och "nej, för det mesta inte"? Dessutom har olika brukare olika referensramar och därigenom skilda uppfattningar om vad som avses med exempelvis "ja, för det mesta". Och osäkerheten blir inte mindre av att det inte finns någon chans att välja "vet inte" eller "varken ja eller nej". Avsaknad av ett neutralt alternativ kan påverka den övriga svarsfördelningen (Wenstøp ref i Halvorsen 1989).

För att minska risken att misstolka brukarnas svar skulle en annorlunda dikotomisering av skalorna kunna göras. Positiva extremvärden ("ja, alltid" respektive "mycket nöjd") skulle kunna kontrasteras mot svar enligt de övriga alternativen. Nackdelen är att kategorin "övriga" blir väldigt heterogen, men om andel "mycket nöjda" eftersöks spelar det mindre roll om övriga är "ganska nöjda", "ganska missnöjda" eller "mycket missnöjda". En annan nackdel är att andelen nöjda då skulle minska, men vore det helt fel? Huvudsaken är att målen justeras efter mätmetod; socialnämndens styrkort skulle lika gärna kunna ange minimimål för andelen brukare som ska vara "mycket nöjda". Fördelen, å andra sidan, med att ändra dikotomiseringen av variablerna är säkrare tolkningar. En brukare som anger "mycket nöjd"/"ja, alltid" menar sannolikt just det. Han eller hon ger sannolikt inte uttryck för osäkerhet, vilket kan vara innebörden i svaren "ganska nöjd"/"ganska missnöjd" eller "ja, för det mesta"/"nej, för det mesta inte", och tolkningen undgår problemet med att särskilja betydelsen av de två mittalternativen.

Diskussionen om svarsalternativen, och analysen och tolkningen av dem, kan tyckas vara av semantisk karaktär. Vad spelar det för roll om gränsen dras så eller så, så länge analysen görs på ett konsekvent sätt? Problemet är att analysen bör göras i strävan efter så säkra tolkningar som möjligt, och tvetydighet i behandlingen av insamlad data medför att brukarnas eventuella osäkerhet "följer med" ända in i slutsatserna – cirka 90 procent nöjda brukare är förmodligen en väl optimistisk skattning med anledning av nämnda felkällor.

Den andra analytiska funderingen som resultatredovisningen i brukarenkäten ger upphov till har att göra med informationsåtervinningen. Tas all information som samlas in via brukarenkäten till vara? Nej, inte i de analyser och tolkningar som presenteras i brukarundersökningarna (Bu 2009; Bu 2010), och med det konstaterandet kan diskussionen kring brukarundersökningen nu föras in på kön och jämställdhet, det egentliga ämnet för delrapporten.

Det stora bekymret med brukarundersökningarna, sett ur ett jämställdhetsperspektiv, är att de enskilda svaren nästan aldrig redovisas efter kön. En positiv förändring kan dock noteras i den senaste brukarundersökningen där kön vägs mot insatsområde (Bu 2010). Varje år insamlas rutinemässigt uppgifter om brukarnas kön, den informationen är så att säga redan given. Varför inte utnyttja de möjligheter som följer av datas beskaffenhet?

Nu kan och bör naturligtvis den skeptiska läsaren invända: Ska inte brukarundersökningen framförallt ge en övergripande bild av avnämarnas uppfattningar om socialtjänsten? Är inte tanken att politikerna i socialnämnden, socialtjänstens ledning och chefer inom de olika insatsområdena och verksamheterna därigenom ska få ett underlag för det fortsatta kvalitetsarbetet? Och varför just kön, är det mer betydelsefullt än exempelvis etnicitet?

Svaret på de två första frågorna är ja, men syftet med utvecklingsarbetet är att alla bedömningar och beslut ska jämställdhetsintegreras och därmed bör kön tas i beaktande i alla analyser som på något sätt ska avtäckas socialtjänstens arbete och resultat. Svaret på den sista frågan är nej. Kön är inte per definition viktigare än andra mänskliga egenskaper som tenderar att ge vissa grupper av människor sociala fördelar gentemot andra. Men återigen, jämställdhet med avseende på kön är den egenskap vars sorterande och diskriminerande effekter ska motarbetas genom det pågående utvecklingsarbetet.

Så, givet den fråga som ställts till brukarna, vars bakgrund och formulering diskuterades i förra avsnittet, och givet brukarundersökningarnas begränsningar och förutsättningar; vad kan sägas om brukarnas uppfattningar om socialtjänsten, med avseende på kön och jämställdhet? I nästa avsnitt följer ett försök att analysera de svar som inkommit och som finns till hands för analysen.

Vad svarade brukarna?

Totalt har 2745 personer besvarat brukarenkäten. Antalet utlämnade enkäter var 4908, vilket ger en svarsfrekvens på 56 procent (Bu 2010). Fördelningen efter insatsområde framgår av tabell 2.

Tabell 2. Svarsfördelning efter insatsområde (källa: Bu 2010).

Insatsområde	Antal inkomna svar	Andel av total svarsfrekvens (avrundat)
Vuxna vård	80	2,9 %
Särskilt boende, Psyk	24	0,9 %
Särskilt boende	649	23,6 %
Familjerätt (samarbetssamtal)	14	0,5 %
Per ass LSS	15	0,5 %
LASS	60	2,2 %
Hjälp i hemmet, Äldre	1107	40,3 %
Hjälp i hemmet, Vuxna	175	6,4 %
Försörjningsstöd	464	16,9 %
Familjerätt (utredn, adopt)	10	0,4 %
Familjerådgivn	17	0,6 %
BUF funk	78	2,8 %
Barn unga vård	52	1,9 %
BUF mynd	0	0
Totalt	2745	99,9 %

Tyvärr är det den enda information om antal svarande som finns att tillgå i Bu (2010). Vad gäller svaren på de enskilda frågorna presenteras endast andel nöjda i procent. Det innebär givetvis ett avbräck för alla försök att närmare granska såväl fördelning på de olika svarsalternativen som samband mellan svar på olika frågor. En procentsats utan koppling till ett absolut tal säger ingenting annat än att en viss proportion av brukarna har angivit endera av de två alternativen ”mycket nöjd”/”ja, alltid” eller ”ganska nöjd”/”ja, för det mesta”.

Dessvärre finns inte heller några preciserade uppgifter om antal svarande i det material som tillhandahållits för denna analys, endast andel nöjda per fråga och insatsområde. I tabell 3 framgår fördelningen av svaren på jämställdhetsfrågan samt den fråga som tidigare i rapporten angavs som intressantaste jämförelsefrågan.

Tabell 3. Andel brukare som svarat ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid” på två frågor. Fördelning efter insatsområde och kön.

Insatsområde	<i>Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna.</i>				<i>Jag upplever att personalen tar hänsyn till mig som den person jag är.</i>			
	Ej svar kön	Kv	M	Tot	Ej svar kön	Kv	M	Tot
Adoption	75,00	84,62	100	88,00	100	80,00	100	89,66
Barn unga vård	100	100	100	100	100	100	93,75	98,51
Faderskap	75,00	88,24	100	90,32	100	78,95	100	88,57
Familjerådgivn	100	100	100	100	75,00	100	100	94,12
Familjerätt	75,00	88,24	100	90,32	100	81,82	100	89,74
Försörjningsstöd	90,91	86,99	94,95	91,45	81,11	81,88	84,47	82,94
Hjälp i hemmet, Äldre	98,17	98,27	96,39	97,77	95,27	97,28	96,59	96,58
Hjälp i hemmet	96,10	95,36	94,50	95,25	90,91	95,09	95,65	94,26
LASS	100	96,49	100	98,45	91,43	95,38	97,44	94,96
Särskilt boende	97,52	97,40	97,78	97,54	97,69	96,59	97,01	96,96
Vuxna vård	100	100	100	100	100	100	100	100
Vårdn utred	75,00	88,24	100	90,32	100	78,95	100	88,57
Särskilt boende psyk	100	100	100	100	100	63,64	100	83,33
BUF funk	33,33	100	100	94,52	55,56	87,50	87,32	85,16
Boende vuxna	-	-	100	100	-	-	100	100
Personlig assistans enligt LSS	100	100	100	100	100	100	71,43	90,00
Samarbetssamtal	50,00	94,12	100	90,00	100	92,00	100	94,87
Alla områden	95,86	95,99	96,67	96,18	93,18	93,89	93,66	93,66

Vad kan urskiljas i tabellen, på basis av de angivna procentsatserna? För det första bekräftas konstaterandet i brukarundersökningen, att män överlag är mer nöjda än kvinnor (Bu 2010). Inom områdena ”Hjälp i hemmet, äldre”, ”Hjälp i hemmet”, ”Barn unga vård”, ”BUF funk” och ”Personlig assistans enligt LSS” är kvinnorna i varierande grad mer nöjda än männen, på endera eller båda frågorna. I övrigt tycks männen vara mer benägna än kvinnorna att svara ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid” på frågorna. Mest tydligt framgår detta av svarsmönstren på frågan som ställts särskilt för utvecklingsprojektet. Inom påfallande många insatsområden litar samtliga män på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna. Kvinnorna tycks i något mindre utsträckning lita på socialtjänsten i detta avseende.

Det andra, och kanske mest slående intrycket är de mycket höga siffrorna i tabellen. När samtliga insatsområden tas i beaktande är det 96 procent av brukarna som ”... litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov...” och 94 procent som ”... upplever att personalen tar hänsyn till mig som den person jag är”. Inga nämnvärda könsskillnader kan urskiljas förutom att svaren på frågan om brukarnas upplevelse av att bli bemötta som de personer de är, visar en mycket, mycket svag tendens till att männen är mindre nöjda än kvinnorna. Totalt sett är det alltså en något större andel brukare, oavsett

insatsområde och kön, som litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov än som upplever att personalen tar hänsyn till dem som de personer de är.

Den lilla procentdifferensen i sig säger egentligen inte så mycket. Däremot kan det vara intressant att titta närmare på de insatsområden som drar ner snittet med, låt säga, minst en procentenhet (se tabell 4).

Tabell 4. Insatsområden där den totala andelen brukare som svarat ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid” ligger under den totala andelen när samtliga insatsområden tas i beaktande. Fördelning efter insatsområde och kön.

	<i>Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna.</i>				<i>Jag upplever att personalen tar hänsyn till mig som den person jag är.</i>			
Insatsområde	Ej svar kön	Kv	M	Tot	Ej svar kön	Kv	M	Tot
Adoption	75,00	84,62	100	88,00	100	80,00	100	89,66
Faderskap	75,00	88,24	100	90,32	100	78,95	100	88,57
Familjerätt	75,00	88,24	100	90,32	100	81,82	100	89,74
Försörjningsstöd	90,91	86,99	94,95	91,45	81,11	81,88	84,47	82,94
Vårdn utred	75,00	88,24	100	90,32	100	78,95	100	88,57
Särskilt boende psyk	100	100	100	100	100	63,64	100	83,33
BUF funk	33,33	100	100	94,52	55,56	87,50	87,32	85,16
Personlig assistans enligt LSS	100	100	100	100	100	100	71,43	90,00
Samarbetsamtal	50,00	94,12	100	90,00	100	92,00	100	94,87
Alla områden	95,86	95,99	96,67	96,18	93,18	93,89	93,66	93,66

Som synes sammanfaller svarsmönstren för de två frågorna. Inom sex av de nio insatsområden där brukarna är något mindre benägna att svara ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid”, pekar resultaten i samma riktning. I jämförelse med samtliga som besvarat enkäten, tenderar därmed brukarna inom dessa sex områden att i lägre grad lita på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov. Utifrån samma jämförelsegrunde verkar de också i något mindre utsträckning uppleva att personalen tar hänsyn till dem som de personer de är. Inom tre områden (”Särskilt boende psyk”, ”Personlig assistans enligt LSS” och ”Samarbetsamtal”) är det på någondera av frågorna som brukarna är något mindre ”nöjda”, för att använda vokabulären från brukarundersökningarna.

Utifrån tabell 4 kan vissa iakttagelser göras för respektive fråga. På frågan om huruvida brukarna litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov, är det kvinnorna och de som ej uppgett kön som är mindre benägna att svara ”ja, för det mesta eller ”ja, alltid”. Överlag tycks de personer som inte uppgett kön vara minst villiga att lita på socialtjänstens könsneutralitet. Vad det beror på är svårt att säga. Förmodligen måste svaret sökas inom respektive insatsområde. På den andra frågan, om huruvida brukarna upplever att personalen tar hänsyn till dem som de personer de är, är det framför allt kvinnorna som håller ner andelen nöjda. Inom två insatsområden (”Försörjningsstöd” och ”BUF funk”) är det en märkbart mindre andel nöjda brukare inom den grupp som inte uppgett kön.

Med tabell 4 som utgångspunkt är det också möjligt konstanthålla kön. När kolumnerna för kvinnor jämförs framgår till exempel hur kvinnor inom ett specifikt insatsområde har förhållit sig till de två påståendena. Inom samtliga insatsområden utom ett litar kvinnorna i högre grad på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov, än de upplever att personalen

tar hänsyn till dem som de personer de är. Männerna tycks i något större utsträckning instämma i båda påståendena.

Däremot avviker de brukare som inte har uppgett kön från mönstret. Inom ett flertal av de nio insatsområdena i tabell 4 tycks denna grupp vara förhållandevis tveksam till socialtjänstens könsneutralitet. Deras upplevelser av att bli bemötta som unika personer är samtidigt positiva. Vad beror det på? En tänkbar förklaring är att det i några fall handlar om insatsområden som på ett direkt sätt tangerar frågor om kön och jämställdhet: ”Adoption”, ”Faderskap” och ”Familjerätt”. Det skulle möjligtvis kunna vara en orsak till att relativt sett fler ifrågasätter socialtjänstens könsneutralitet. Det förklara dock inte skillnaden mellan frågorna. Borde inte brukarna i den här gruppen även vara mer negativa på frågan om bemötandet av den egna personen? Eller är det så att brukarna inte väger in kön i ”den person jag är”? Vad den sista frågan insinuerar är att det måste till frågor kopplade till kön och jämställdhet för att resultat, och funderingar, av detta slag skall komma i dagen. För att kunna analysera svaren vidare behövs dock ett bättre underlag som visar mer än bara procentskillnader, och stor kännedom om verksamheten. Kort och gott är det viktiga funderingar att beakta i fortsatt uppföljning av brukarnas upplevelser av socialtjänsten.

En mycket tänkbar förklaring till nyss nämnda avvikelse är antalet svarande. Inom de tre områden där brukare som inte uppgett kön utmärker sig är antalet respondenter tämligen litet. Det gäller överhuvudtaget för de nio insatsområdena i tabell 4. I bara ett fall (”Försörjningsstöd”) överstiger antalet inkomna svar 78. I övriga fall är antalet inkomna svar lägre än så. I några fall mellan 10 och 20. Ju färre personer som besvarar en enkät desto mindre sannolikhet att de tillfrågade ska vara representativa för gruppen i stort. Omvänt gäller att ju fler som tillfrågas desto större sannolikhet att deras uppfattningar ska likna populationens. Av den anledningen kan det vara på sin plats att titta lite närmare på de insatsområden där flest personer har besvarat enkäten: ”Hjälp i hemmet, äldre” (1107), ”Särskilt boende” (649), ”Försörjningsstöd” (464) och ”Hjälp i hemmet, vuxna” (175). Avvikande svarsmönster inom dessa områden jämfört med svarsmönstren inom övriga insatsområden, skulle kunna vara en indikation på att slumpen, snarare än verkliga skillnader i uppfattningar, påverkat resultaten i de mindre urvalsgrupperna. I tabell 4 framgår tydligt att ”Försörjningsstöd” uppvisar en jämnare fördelning mellan grupperna än de övriga insatsområdena. Gäller det generellt för de insatsområden där fler brukare har besvarat enkäten? Av tabell 5 framgår att det tycks vara så.

Svarsfördelningen i tabell 5 avslöjar egentligen inga tydliga mönster. Könsskillnaderna är mycket små, inom varje fråga och mellan frågorna. Enda undantaget är ”Försörjningsstöd” där kvinnorna är mindre nöjda än männen. Framförallt gäller det tilliten till socialtjänstens könsneutralitet. Både kvinnor och män inom ”Försörjningsstöd” tenderar i högre grad att svara ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid” på frågan om bemötandet än på frågan om tillit till socialtjänsten. Inom ”Försörjningsstöd” är dock bortfallet tämligen stort (Bu 2010). Bristande representativitet skulle därmed kunna vara en orsak till avvikelsen i svarsmönster.

Tabell 5. Andel brukare, inom insatsområden med flest antal svarande, som svarat ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid” på två frågor. Fördelning efter insatsområde och kön.

	<i>Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna.</i>				<i>Jag upplever att personalen tar hänsyn till mig som den person jag är.</i>			
Insatsområde	Ej svar kön	Kv	M	Tot	Ej svar kön	Kv	M	Tot
Försörjningsstöd	90,91	86,99	94,95	91,45	81,11	81,88	84,47	82,94
Hjälp i hemmet, Äldre	98,17	98,27	96,39	97,77	95,27	97,28	96,59	96,58
Hjälp i hemmet	96,10	95,36	94,50	95,25	90,91	95,09	95,65	94,26
Särskilt boende	97,52	97,40	97,78	97,54	97,69	96,59	97,01	96,96
Alla områden	95,86	95,99	96,67	96,18	93,18	93,89	93,66	93,66

Nu påverkas givetvis resultaten totalt sett av det förhållandevis stora antalet respondenter inom dessa fyra områden. I hög grad dessutom. Därav den tämligen goda överensstämmelsen mellan fördelningarna inom respektive insatsområdet och det totala resultatet för samtliga områden. I princip skulle alltså resultaten i tabell 5 kunna vara slumpmässiga medan övriga är mer verklighetstroga, och överensstämmelsen med totalresultaten skulle då förklaras av det förhållandevis stora antalet respondenter. Det är dock inte särskilt troligt. Snarare skulle nog svaren inom de övriga insatsområdena närma sig fördelningen i tabell 5, om fler personer tillfrågades.

Den verkliga fördelningen ligger dock förmodligen någonstans mellan tabell 4 och tabell 5. Det är vanskligt att dra slutsatser om trolig fördelning inom insatsområden utifrån svarsmönster inom andra. Representativitet handlar dessutom inte bara om antal. Om samtliga inom ett område med få brukare svarar på enkäten, blir svaren givetvis representativa i någon mån. Och omvänt, om få inom ett område med ett stort antal brukare besvarar enkäten, då är det svårt att fastställa urvalets representativitet.

Det stora bekymret är emellertid att antalet respondenter inte är känt annat än på ett övergripande plan. För en fullständig, och säkrare analys skulle bastalen för varje andel behöva anges. I nuläget kan endast tendenser baserade på procentdifferenser antas. Signifikans och andra mått på statistisk tillförlitlighet kräver ytterligare uppgifter. Till detta kommer problemet med dikotomisering av variablerna, men den frågan har redan avhandlats i ett tidigare avsnitt.

Slutsats

Den genomförda analysen av brukarenkäten, med den fråga som lagts till med anledning av utvecklingsarbetet, ska ses som ett försök. Inga säkra slutsatser kan dras men delrapporten visar ändå att mycket mer kan utvinnas ur det insamlade materialet än vad som sker idag. Förutsättningen är dock att brukarenkäten kompletteras med frågor som är operationaliserade för att utvärdera och följa upp målsättningar som har med jämställdhet att göra. I det här skedet har en allmän fråga ställts för ändamålet. Frågan möjliggör dock analyser ur ett jämställdhetsperspektiv på ett sätt som inte tillåts av tidigare utformning av enkäten.

Vad visar då analysen? För det första förstärker den bilden som framkommer i brukarrapporten. Män är något mer ”nöjda” än kvinnor, även i de frågor som analyserats i

delrapporten. Det innebär att män, i något större utsträckning än kvinnor, har svarat ”ja, för det mesta” eller ”ja, alltid” på frågan: ”Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna.” Det finns dock betydande skillnader mellan könen inom och mellan olika insatsområden. Om skillnaderna är faktiska eller beroende av slumpen, det får vara osagt så länge. Enda sättet att komma underfund med det är att noggrannare relatera svarsmönster till omständigheter knutna till insatsområde. Det kräver dock både data av en annan kaliber och stor kännedom om socialtjänstens olika verksamheter och brukare.

För det andra tycks det vara en större andel brukare som litar på socialtjänstens könsneutralitet än som upplever att de bemöts som unika personer. Generellt sett. Vad det beror på är svårt att bestämma. Eventuellt hänger det samman med frågeställningarna. Frågan ”Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna” är inte direkt kopplad till den enskilde brukaren och/eller ett specifikt ärende. Det är däremot den andra frågan som analyseras i denna delrapport: ”Jag upplever att personalen tar hänsyn till mig som den person jag är.” Det är möjligt att det är lättare att instämma i det förstnämnda påståendet då det kan distanseras från den egna personen. Det andra påståendet ligger närmare brukaren själv. Kanske är det lättare att se missförhållanden i ett specifikt fall? Men är det troligt att brukarna ser de två frågorna som relaterade till varandra? Återigen bör nog den frågan besvaras genom analys på insatsområdesnivå. Inom områden där brukarna har handikapp av olika slag är det mycket möjligt att det snarare är handikappet än kön som i första hand relateras till ”den person jag är”. Förklaringen till vissa variationer i brukarnas svar står nog att finna i dessa och liknande omständigheter.

Brukare, män som kvinnor, tycks för det tredje vara mer ”nöjda” ur ett jämställdhetsperspektiv än de är med avseende på socialtjänstens verksamhet i stort. Om frågan som ställts med utgångspunkt i utvecklingsarbetet visar det den förmodas visa, då är socialtjänsten relativt sett väl betrodda om att behandla kvinnor och män på lika villkor. Det är inom andra områden som brukarna är mindre nöjda.

Vilka lärdomar inför framtida brukarundersökningar kan utvinnas ur analysen? Vad mätning och behandling av det insamlade datamaterialet beträffar, är det tydligt att det behövs frågor i enkäten som mäter socialtjänstens jämställdhetsmål på brukarnivå. I den här rapporten har en fråga ställts. Med tanke på hur mycket som går att utläsa ur den information den har gett upphov till bör en genomtänkt operationalisering, konkretiserad i några enkätfrågor, kunna ge betydligt mer. Förutsättningen är dock att informationen tas till vara på ett bra sätt. Ett förslag är att data matas in i en rådatamatrix där raderna representerar varje respondent och där kolumnerna motsvarar frågorna (se exempelmatrisen nedan). Kanske görs en sådan sammanställning redan idag, men för den här analysen har inte data i den formen kunnat erhållas. Materialet har istället bestått av data som redan analyserats i viss mån. Dikotomisering av variabler i två kategorier och svar presenterade enbart i procent tyder på att data har processats utifrån en föreställning om hur brukarnas uppfattningar bäst ska presenteras och tolkas.

Brukare	Insatsområde	Kön	Personalen tar hänsyn till mig som den person jag är.	Jag litar på att socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov och inte beroende av om personen är en man eller en kvinna.
1	1	1	1	2
2	4	1	2	2
3	8	0	1	1
4	1	2	3	3
5	2	1	2	2

Ur analysynpunkt ger exempelmatrisen en klar fördel. Visserligen är den hypotetisk, men upplägget bygger på brukarenkäten reducerad till de variabler som använts till den föregående analysen. Siffrorna representerar vilket svarsalternativ som kryssas i, till exempel kods kön som 1 (kvinna), 2 (man) och 0 (inget svar). För ”vår fråga” motsvarar siffrorna svarsalternativen: ”ja, alltid” (1), ”ja, för det mesta” (2), ”nej, för det mesta inte” (3) och ”nej, aldrig” (4).

Med en matris av detta slag som utgångspunkt kan olika sätt att behandla variablerna testas. På frågan om socialtjänsten erbjuder insatser utifrån individuella behov skulle det i detta hypotetiska exempel vara ganska missvisande att säga att 80 procent av brukarna är nöjda. Visserligen har fyra av fem svarat ”ja, alltid” eller ”ja, för det mesta” men tyngdpunkten ligger på det senare alternativet. Skulle det innebära någon skillnad i realiteten?

Med tanke på den tidigare diskussionen om att frånvaron av ett neutralt svarsalternativ tillför analysen ett visst mått av osäkerhet, skulle det säkraste svaret vara att de 20 procent som svarat ”ja, alltid” är nöjda. De andra är mindre nöjda i varierande grad.

Med data ordnad som i ovanstående matris skulle också andra, mer avancerade analysmetoder kunna användas, till exempel regressionsmodeller där hänsyn tas till flera variabler på en och samma gång. Förmodligen är det dock inte nödvändigt. Med hjälp av pivottabeller i Excel kan samband mellan kön och svar på enskilda frågor undersökas på ett tämligen enkelt och snabbt sätt. Samband mellan två variabler, uppdelade på kön, kan också undersökas med hjälp av Excel. Analys av samband mellan två eller fler variabler underlättas dock ifall data bearbetas i SPSS.

En annan lärdom gäller tolkningen av data. Hur ska eventuella framtida förändringar av mätvärden tolkas? Låt oss för en stund bortse från de tidigare diskuterade osäkerheter som följer av tillgängliga svarsalternativ och dikotomisering av variabler. Vi kan då konstatera att en mycket stor andel av brukarna litar på att socialtjänsten inte behandlar kvinnor och män olika enbart på grund av kön. Och att en nästan lika stor andel anser att de av socialtjänsten bemöts som de personer de är. Beror brukarnas uppfattningar på att socialtjänstens biståndsbedömning redan nu bygger på ett könsmedvetet arbete? Det kan vi inte veta. Sannolikheten att brukarnas ”nöjdhet” ska ligga kvar på nuvarande höga nivå minskar dock ifall utvecklingsarbetet får konsekvenser för arbetssättet. Om biståndsbedömningen visar sig missgynna endera könet, och arbetssättet därav förändras, då kommer sannolikt tidigare gynnat kön att bli mindre nöjda med bemötandet. Detsamma gäller troligen för tilliten till könsneutraliteten i socialtjänstens biståndsbedömning. På kort sikt skulle därmed ett minskat förtroende från brukarnas sida – eller ett ökat missnöje, om man så önskar – snarast vara ett tecken på att utvecklingsarbetet fått konsekvenser för socialtjänstens biståndsbedömning.

Referenser

Bu (2010). *Brukarundersökning 2010. Socialtjänstens arbete med brukarundersökningar*. Umeå: Socialtjänstens stab.

Bu (2009). *Brukarundersökning 2009. Socialtjänstens enkät med SKL frågor och SoS nationella enkät*. Umeå: Socialtjänstens stab.

Giddens, A (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Halvorsen, K (1989). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, P (2009). *Extern utvärdering av utvecklingsarbetet "Ett könsmedvetet arbete i socialtjänstens biståndsbedömning": Avgränsning och utformning*. Umeå: Utvärderingsplan.

Trost, J (2007). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Umeå socialtjänst (2009). Ansökan om utvecklingsmedel till Sveriges Kommuner och Landsting, 2009-03-14.